

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο

Εθνικισμός, Αυτοδιάθεση και Απόσχιση

1.1. Εθνικισμός και Αυτοδιάθεση

1.1.1. Η εμφάνιση του εθνικισμού

Η συζήτηση περί εθνικισμού απέκτησε νέα δυναμική στα μέσα του 20^{ου} αιώνα, με τη δημιουργία πολλών νέων κρατών κατά τη διαδικασία απο-αποικιοποίησης. Η αυθόρμητη πεποίθηση που δημιουργήθηκε αφορούσε τον φυσικό και αρχέγονο χαρακτήρα του έθνους, πεποίθηση που αμφισβητήθηκε από τη δημιουργία πολυεθνικών κρατών (Ινδία, Νιγηρία, Βέλγιο, Ελβετία). Ο Anthony D. Smith διατύπωσε έναν ορισμό του έθνους που περιλαμβάνει αντικειμενικά και υποκειμενικά στοιχεία: α) συλλογικό όνομα β) μύθος κοινής καταγωγής γ) κοινή ιστορία δ) ένας ξεχωριστός κοινός πολιτισμός ε) πραγματική ή συμβολική σχέση με μία συγκεκριμένη περιοχή και στ) αίσθημα αλληλεγγύης, που ορίζει ότι, σε περίοδο κινδύνου, το έθνος θα υπερνικήσει τις όποιες διαιρέσεις στο εσωτερικό του¹.

Το έθνος δεν αποτελεί μία «βιολογική ομάδα», όπως είναι η οικογένεια, αλλά επιτελεί παρόμοιες λειτουργίες: η αίσθηση του ανήκειν σε ένα έθνος επιτρέπει στα άτομα να υπερβούν τους περιορισμούς της γήινης ύπαρξης, μέσω της συμμετοχής σε μία κοινότητα που είχε νόημα πριν την ύπαρξή τους και θα έχει νόημα και μετά τον θάνατό τους. Το έθνος είναι πολλά περισσότερα από μία απλή εθελούσια ένωση, καθώς ενσαρκώνει φυσικά και καθολικά στοιχεία, όπως η σύνδεση με μία συγκεκριμένη εδαφική επικράτεια, μία κοινή γλώσσα και ένα αίσθημα αλληλεγγύης που ξεπερνά τα όρια της οικογένειας. Μέρος της αλληλεγγύης/ συγγένειας αποτελεί η ιδιότητα του πολίτη, στο βαθμό που υπονοεί ένα κοινωνικό συμβόλαιο πίστης μεταξύ των μελών του έθνους· το κράτος, ως απρόσωπη οντότητα με διακριτό τρόπο νομικής οργάνωσης, περικλείει στους

---

¹ Anthony D. Smith, *The Ethnic Origins of Nations*, Oxford: Basil Blackwell Ltd 1986, pp.23-30.

κόλπους του το έθνος ως κοινότητα με πολιτισμό και προσωπικότητα, που αποτελείται από μίας μορφής λαϊκής συνείδησης².

Η ύπαρξη διακριτής και ξεκάθαρης φυσιογνωμίας είναι απαραίτητη, αλλά όχι επαρκής συνθήκη για την ανάδυση του εθνικισμού· δεδομένου ότι ο εθνικισμός δεν είναι ζήτημα μόνο ταυτότητας, ο καταλύτης – ή κινητήριο μύθος του εθνικισμού – είναι η ιδέα του *λαού*. Προκειμένου να λειτουργήσει ως καταλύτης, πρέπει να είναι συνεκτική και να προκαλεί συναισθήματα, ώστε να ανασύρονται μνήμες από τις κοινές εμπειρίες του λαού. Η ιδέα αυτή αναπαριστά την αυτό – έναρξη (self – initiation) του λαού, είτε πρόκειται για επανάσταση, για πόλεμο απελευθέρωσης ή για την αποτίναξη ξένου κυρίαρχου³. Στο ίδιο πλαίσιο, όλα τα εθνικιστικά κινήματα περιλαμβάνουν τη δημιουργία σωβινιστικών μύθων (chauvinist mythmaking): οι αυτό – εγκωμιαστικοί μύθοι, που αναφέρονται στις αρετές του έθνους, και οι αυτό – εξαγνιστικοί μύθοι, που απορρίπτουν την πρόκληση βλάβης σε άλλους λαούς, ενδεχομένως να οδηγήσουν στην αξίωση κυριαρχίας επί άλλων λαών⁴.

Ο όρος εθνικισμός χρησιμοποιείται για να περιγράψει τα φαινόμενα που σχετίζονται με την εθνική ταυτότητα και συνείδηση· η ειδοποιός διαφορά από τις άλλες μορφές ταυτότητας απορρέει από το γεγονός ότι ο εθνικισμός εντοπίζει την πηγή της ατομικής ταυτότητας εντός ενός «λαού», ο οποίος θεωρείται ως φορέας της κυριαρχίας του έθνους, το κεντρικό αντικείμενο πίστης των πολιτών και η βάση για τη συλλογική αλληλεγγύη⁵. Ο εθνικισμός, επομένως, αφορά α) τη διαδικασία συγκρότησης κράτους όπου κυριαρχεί, ως αρχή πολιτική πολιτικής νομιμοποίησης, η ταύτιση πολιτικής και εθνικής μονάδας β) ως αίσθημα οργής, όταν παραβιάζεται η παραπάνω αρχή, και ως αίσθημα ικανοποίησης, όταν αυτή εκπληρώνεται⁶ γ) ως ιδεολογία, στο βαθμό που παρέχει συλλογικές αξίες και ένα πρόγραμμα για το μέλλον και δ) ως πολιτική ιδεολογία, επειδή έχει την ικανότητα να κινητοποιήσει το λαό στη βάση της εθνικής ταυτότητας. Τις

---

² Edward H. Carr, *Nationalism and After*, London: Macmillan & Co. Ltd 1945, p.39 and G. Gordon Betts, *The Twilight of Britain*, New Brunswick and London: Transaction Publishers 2002, p.98.

³ Είναι σημαντικό η κινητήριο ιδέα να είναι σαφής, και για το λόγο αυτό δεν περιλαμβάνει αφηρημένες έννοιες, κυρίως όσες αναφέρονται στις *αρετές* μίας ομάδας. Tom Nairn, *The Break-Up of Britain*, London: NLB 1977, p.295.

⁴ Υπάρχουν, τέλος, οι ετερό-συκοφαντικοί μύθοι που κατηγορούν ψευδώς άλλους λαούς για εγκλήματα του παρελθόντος, αναφέρονται στην πολιτιστική κατωτερότητα αυτών, και τους θεωρούν απειλή για το κυρίαρχο έθνος· οι μύθοι αυτοί αιτιολογούν την άρνηση ίσων δικαιωμάτων στις μειονότητες που διαβιούν στην επικράτεια. Stephen Van Evera, “Hypotheses on Nationalism and War”, *International Security*, Vol.18 no4 (Spring 1994), pp.27-29.

⁵ Liah Greenfeld, *Nationalism. Five Roads to Modernity*, Cambridge and London: Harvard University Press 1992, p.3.

⁶ Ernest Gellner, *Nations and Nationalism*, Oxford: Basil Blackwell Ltd 1983, p.1.

τελευταίες δεκαετίες, λόγω και της έμφασης που δίνεται στα ανθρώπινα δικαιώματα, ο εθνικισμός διατυπώνεται και ως κανονιστική θεωρία, η οποία περιγράφει το έθνος ως μία κοινότητα που δεν αξιώνει, κατ' ανάγκη, την αυτοδιάθεσή της⁷.

Η ιδεολογία και οι πρακτικές του εθνικισμού αναδύθηκαν τον 18^ο αιώνα στη Δυτική Ευρώπη, και διαδόθηκαν με τη Γαλλική και Βιομηχανική Επανάσταση. Πολλοί αναλυτές (Gellner, Anderson κ.ά.) θεωρούν ότι ο εθνικισμός συνέβαλε στην ανάπτυξη των εκσυγχρονιστικών δομών, που προηγουμένως είχαν συμβάλει στην ανάδυσή του. Αυτή η σχολή νεωτεριστών θεωρεί τον εθνικισμό ως αντανάκλαση των κύριων συστατικών μερών της νεωτερικότητας, και ορίζει τον νεωτερισμό από τον εθνικισμό⁸. Στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη τα αυταρχικά καθεστώτα αποδείχτηκαν πιο ανθεκτικά, μέσω της υιοθέτησης τεχνολογικών καινοτομιών και πρακτικών λαϊκισμού. Για το λόγο αυτό, ο εθνικισμός στις περιοχές αυτές ενσωμάτωσε στοιχεία του κινήματος του Ρομαντισμού, κυρίως την απεικόνιση των προγόνων ως «ιδεατά» άτομα και την αναζήτηση αναξιοποίητων πηγών ενέργειας στο άτομο και την κοινότητα⁹.

Τα εθνικιστικά κινήματα του 19^{ου} αιώνα αρθρώθηκαν με διαφορετική στόχευση ανά περιοχή της Ευρώπης, οδηγώντας στη διάκριση μεταξύ πολιτικού και πολιτιστικού εθνικισμού, με τον πρώτο να στοχεύει σε αυτόνομους κρατικούς θεσμούς και τον δεύτερο στην ηθική αναγέννηση της κοινότητας. Η διάκριση αυτή δεν είναι σαφής, στο βαθμό που αμφότεροι εδράζονται στο δόγμα ότι η κυριαρχία βρίσκεται στο λαό και ότι ο κόσμος διαιρείται σε λαούς, καθένας με τη δική του πατρίδα. Ο πολιτιστικός εθνικισμός, όπως διατυπώθηκε από τον Γερμανό Διαφωτιστή φιλόσοφο Herder, επιθυμεί την ενσωμάτωση του γηγενούς πολιτισμού σε ένα εδαφικά καθορισμένο έθνος. Η ουσία του έθνους θεωρείται προϊόν μίας μοναδικής ιστορικής και πολιτιστικής διαδρομής, και εκδηλώνεται με την απόδοση μοναδικών χαρακτηριστικών στα μέλη αυτού· ο πολιτιστικός εθνικισμός

---

⁷ Το προφανές πρόβλημα για την κανονιστική θεώρηση του εθνικισμού είναι ότι, ο καθορισμός μίας κοινότητας ως έθνος προϋποθέτει την πολιτική κινητοποίηση που ο εθνικισμός σπεύδει να αιτιολογήσει. Το πολιτικό πρόγραμμα του εθνικισμού, δηλαδή, βρίσκεται ήδη εντός του έθνους, με συνέπεια το παραπάνω κανονιστικό επιχειρήμα να είναι κυκλικό. Wayne Norman, *Negotiating Nationalism*, Oxford: Oxford University Press 2006, pp.5-6.

⁸ Liah Greenfeld, *op. cit.* p.18.

⁹ Tom Nairn, *op. cit.* pp.102-103.

συχνά γίνεται αντιληπτός ως ρατσισμός, ειδικά από τα μέλη των μειονοτήτων¹⁰. Αντίστοιχα, ο πολιτικός εθνικισμός εμφανίζεται πιο έντονα κατά τη Γαλλική Επανάσταση και τη διάδοση των διδαχών του Μοντεσκιέ για το γενικό πνεύμα (*esprit general*): ο Μοντεσκιέ τόνισε ότι μπορεί να αναμορφώσει το εθνικό σύνολο ταυτόχρονα ως ιστορική ταυτότητα, ως επικάλυψη διαφορετικών και συνεκτικών αιτιοτήτων (κλίμα, θρησκεία, νόμοι, παραδόσεις κ.ά), μέσω της προοπτικής υπέρβασης των πολιτικών ομάδων που επωφελούνται από το γενικό πνεύμα και την ενσωμάτωση των ομάδων που αναδύθηκαν λόγω της οικονομικής ανάπτυξης του 18^{ου} αιώνα¹¹.

Ο πολιτιστικός εθνικισμός του Herder ισχυρίζεται ότι το πνεύμα του έθνους εκφράζεται μέσω του πολιτισμού του, κυρίως μέσω της γλώσσας. Τα κριτήρια για συμμετοχή στο έθνος είναι πρωταρχικά «συγκεκριμένα αποκλειστικά» (*particularistic*), δηλαδή αναφέρονται στην κοινή καταγωγή και τα κοινά πολιτιστικά χαρακτηριστικά, ενώ το κριτήριο της σύνδεσης με συγκεκριμένο έδαφος θεωρείται υποδεέστερο¹². Ο πολιτιστικός εθνικισμός έχει λάβει αρνητική χροιά λόγω της ερμηνείας του Volkgeist από τον Ρομαντισμό και την εφαρμογή αυτού από το ναζιστικό καθεστώς. Το αξιοσημείωτο γεγονός είναι η αναπαραγωγή συγκεκριμένων εγκωμιαστικών φράσεων – αιώνια μνήμη, γλωσσική διάνοια, εθνική καθαρότητα – και ενός αναγνωρίσιμου υπερεγώ από τους λαούς των πρώην κομμουνιστικών καθεστώτων, κατά τη διαδικασία κρατικής συγκρότησης: η συγκεκριμένη ρητορική αναπαράχθηκε πιο επιθετικά από τους λαούς που βίωσαν μεγαλύτερη καταπίεση στην έκφραση της ιδιαίτερης ταυτότητάς τους¹³.

Σύμφωνα με τον πολιτιστικό εθνικισμό υπάρχουν κάποια, εκ πρώτης όψεως, δεδομένα. Πρώτον, το έθνος – κράτος έχει φυσικό δικαίωμα να διατηρήσει την πολιτιστική ηγεμονία του, εφόσον αυτή είναι η βούληση των πολιτών του. Ο εθνικός πολιτισμός

---

¹⁰ Οι διδαχές του Herder μιλούσαν περί οικουμενικότητας – επηρεασμένοι από τους Στωικούς, τον Αυγουστίνο και τον Διαφωτισμό – και ήταν ενάντια στην πολιτιστική ηγεμονία οποιουδήποτε έθνους. G. Gordon Betts, *op. cit.* pp.91 &93.

¹¹ Η αποδοχή του *esprit general* ως του κοινού παρανομαστή του σύγχρονου Γαλλικού έθνους, που θεωρεί ότι κατέχει μία ιστορική εθνική ταυτότητα, θέτει δύο βασικά ερωτήματα: α) Η πρόταση ότι η κοινωνία πολιτών είναι πολύπλευρη σημαίνει ότι πρόκειται για μία συμφωνία των ιδιωτικών δικαιωμάτων; β) Πώς συμβιώνουν διαφορετικές ταυτότητες και κοινωνικά στρώματα εντός του ίδιου έθνους, δεδομένου ότι πρέπει να βρεθεί η ισορροπία μεταξύ του γενικού πνεύματος και των ιδιωτικών συμφερόντων; Julia Kristena, *Nations Without Nationalism*, translated by Leon S. Roudiez, New York: Columbia University Press 1993, pp.55& 58.

¹² Πρέπει να σημειωθεί ότι, τα παραπάνω κριτήρια υιοθέτησαν οι ηγέτες και διανοητές του εθνικού κινήματος της Καταλονίας στα τέλη του 19^{ου} αιώνα. John Hargreaves, *Freedom for Catalonia? Catalan Nationalism, Spanish Identity and the Barcelona Olympic Games*, Cambridge: Cambridge University Press 2000, p.17.

¹³ Julia Kristena, *op. cit.* pp.53-54.

μπορεί να ενισχυθεί και να υιοθετήσει καινούργια στοιχεία, αλλά η εξέλιξή του θα γίνει σταδιακά και όχι με επαναστατικό τρόπο¹⁴. Δεύτερον, η πολιτιστική ομοιογένεια είναι προϋπόθεση για την κοινωνική σταθερότητα. Τρίτον, και συναφώς προϊόν των προηγούμενων, είναι ότι η κυβέρνηση έχει την ευθύνη να ιεραρχήσει την πολιτιστική ομοιογένεια έναντι κάθε αξίωσης των μειονοτήτων, ακόμη και στα δημοκρατικά καθεστάτα¹⁵. Ο εθνικισμός των μειονοτήτων κινητοποιείται συνήθως από τον αποκλεισμό από τα κέντρα πολιτικής και οικονομικής εξουσίας, με συνέπεια η «έξοδος» από το καταπιεστικό κράτος να προκρίνεται ως η μοναδική λύση. Το παράδειγμα της Ιρλανδίας είναι χαρακτηριστικό, όπου ο Καθολικισμός είναι αναπόσπαστο κομμάτι της εθνικής ταυτότητας, με τους κατοίκους του νησιού να αισθάνονται αποκλεισμένοι από το Βρετανικό κράτος, όπου κυριαρχούσε ο Προτεσταντισμός¹⁶.

Οι περιπτώσεις των εθνικιστικών κινημάτων στο Ηνωμένο Βασίλειο (Ιρλανδία, Βόρεια Ιρλανδία, Σκωτία), μετά τον Β΄ΠΠ, έφεραν στο προσκήνιο τη μαρξιστική προσέγγιση περί εθνικισμού. Σύμφωνα με αυτήν, ο εθνικισμός είναι ιστορική κατασκευή που προήλθε από συγκεκριμένα κοινωνικά στρώματα σε μία συγκεκριμένη περίοδο της ανάπτυξής τους. Η κυρίαρχη δύναμη στη διαδικασία ήταν η εμπορική και βιομηχανική μεσαία τάξη, με τους διανοούμενους να δημιουργούν το πλαίσιο για την άσκηση της ηγεμονίας της. Οι διανοούμενοι διατύπωσαν τις κατάλληλες ιδεολογίες και στελέχωσαν τους πρώτους οργανισμούς και κόμματα, επιτρέποντας στη μεσαία τάξη να επεκταθεί και να εμφανίζεται ικανή να «απορροφήσει» ολόκληρη την κοινωνία¹⁷.

Η μαρξιστική προσέγγιση αναφέρει ως παράδειγμα το εθνικό – απελευθερωτικό κίνημα του Βελγίου (1830-33), που οδήγησε στην ανεξαρτησία από την Ολλανδία, κίνημα που δεν μπορεί να περιοριστεί σε διαμάχη μεταξύ των Καθολικών Βέλγων και των Καλβινιστών Ολλανδών. Η ραγδαία οικονομική ανάπτυξη του Βελγίου – λόγω της

---

¹⁴ G. Gordon Betts, op. cit. p.93.

¹⁵ Ibid. p.349.

¹⁶ Αναλυτές όπως ο Inglehart, υποστηρίζουν ότι ο εθνικισμός αναβιώνει ως συνέπεια του μεταυλισμού και του μετανεωτερισμού της σύγχρονης εποχής: με το «ξεθώριασμα» των παραδοσιακών δεσμών, οι νέοι άνθρωποι είναι πλέον ελεύθεροι, αλλά όχι αναγκασμένοι, να ασπαστούν μία εθνικιστική ταυτότητα. Anthony Heath and Shawna Smith, “Varieties of nationalism in Scotland and England”, *Working Paper no108* (February 2005), Centre for Research into Elections and Social Trends, p.1.

¹⁷ Όπως φαντάζει λογικό, οι διανοούμενοι επιθυμούσαν να ανέλθουν κοινωνικά, από υπηρέτες μίας κλειστής ελίτ αριστοκρατών σε ανεξάρτητη κοινωνική ομάδα και παράγοντα κοινωνικής συνοχής. Tom Nairn, op. cit. pp.153-154.

εκμετάλλευσης των κοιτασμάτων άνθρακα και χάλυβα, και λόγω της στρατηγικής θέσης της περιοχής κατά μήκος μεγάλων ποταμών – οδήγησε στην εμφάνιση μίας ενεργούς επιχειρηματικής τάξης, η οποία ήταν δυσαρεστημένη με τη γραφειοκρατία και την οικονομική οπισθοδρόμηση της Ολλανδίας. Η άρνηση του βασιλιά William I να αποδώσει αυτονομία στο Βέλγιο σύντομα οδήγησε σε αξιώσεις πλήρους ανεξαρτησίας, την οποία πέτυχε γρήγορα λόγω και της στρατηγικής θέσης του, ταυτόχρονα ως ουδέτερο κράτος και ως κόμβος μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων που το περιέβαλαν. Αντίστοιχη είναι και η περίπτωση της Βοημίας στα μέσα του 19^{ου} αιώνα, όταν η μεσαιά τάξη των Τσέχων αναδύθηκε στην παραπαίουσα Αυστρο-Ουγγαρία, συγχρόνως με την εμφάνιση των Σλαβικών εθνικισμών. Η οικονομική ανάπτυξη της Τσεχίας, ειδικά μετά την ανεξαρτητοποίησή της το 1918, αποτελούσε απόδειξη της επιτυχίας του εθνικού κινήματος και ταυτόχρονα ο λόγος που ο ανεξάρτητος βίος της περιορίστηκε κατά τον μεσοπόλεμο. Σε αντίθεση με το Βέλγιο και την Ελβετία, η στρατηγική θέση της Τσεχίας δεν επέτρεπε μία στάση ουδετερότητας, όπως καταδεικνύει το γεγονός ότι τη ναζιστική κατοχή διαδέχθηκε η ένταξη στη σοβιετική σφαίρα επιρροής¹⁸.

Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, και η συνακόλουθη κατάρρευση των πολυεθνικών κρατών της ΕΣΣΔ και της Γιουγκοσλαβίας, ανανέωσε το ενδιαφέρον για τον εθνικισμό για πρώτη φορά από τη διαδικασία από-αποικιοποίησης. Η έννοια του *φιλελεύθερου εθνικισμού* πλέον δεν αποτελεί οξύμωρο σχήμα, με τους φιλοσόφους να υποστηρίζουν ότι η φιλελεύθερη παράδοση έχει ενσωματώσει βασικά στοιχεία του εθνικισμού. Σημαντικό μέρος της φιλελεύθερης ατζέντας αποτελούν τα ζητήματα των δικαιωμάτων των μειονοτήτων και η ιδιότητα του πολίτη. Πολλοί αναλυτές αποδέχτηκαν την ιδέα ότι το ενδιαφέρον για την ατομική ελευθερία απαιτεί αντίστοιχο ενδιαφέρον για δημιουργία του κατάλληλου πολιτιστικού πλαισίου, με τη συζήτηση να επικεντρώνεται στο δικαίωμα αυτοδιάθεσης των μειονοτήτων. Το ζήτημα της ιδιότητας του πολίτη τέθηκε ως μέρος του γενικού ερωτήματος για τις πηγές κοινωνικής συνοχής στα σύγχρονα πολυπολιτισμικά και πολυεθνικά κράτη¹⁹.

---

¹⁸ Η μαρξιστική προσέγγιση ισχυρίζεται ότι τα σοσιαλιστικά κινήματα στα τέλη του 19^{ου} και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα περιορίστηκαν από τα εθνικιστικά κινήματα της εποχής. Ως απόδειξη για αυτό καταδεικνύουν την ανάδυση του φασισμού ως την υπέρ-εθνικιστική αντίδραση στην προώθηση του κομμουνισμού στα καπιταλιστικά κράτη. Ibid. pp.179 & 185-186.

¹⁹ Wayne Norman, *Negotiating Nationalism*, op. cit. pp.1-2.

Ένα από τα κύρια εμπόδια στην υλοποίηση του φιλελεύθερου εθνικισμού είναι η διστακτικότητα των κοινωνιών να δεχτούν οποιαδήποτε μορφή πολιτιστικού πλουραλισμού, δεδομένου ότι έχουν ζήσει επί πολλά χρόνια με την πεποίθηση ότι έχουν το φυσικό δικαίωμα να κληροδοτήσουν τον πολιτισμό τους στις επόμενες γενιές²⁰. Στα δημοκρατικά κράτη η παραπάνω πεποίθηση οδηγεί σε ένα παράδοξο: υπάρχει, αφενός, μία σαφώς διατυπωμένη αντίθεση σε κάθε αποσχιστικό κίνημα, αλλά τα δημοκρατικά πρότυπα λειτουργούν ως εμπόδιο σε πολιτικές καταπίεσης όσων μειονοτικών παρατάξεων δρουν στα πλαίσια του νόμου. Ο Kymlicka υποστηρίζει ότι στα πολυπολιτισμικά κράτη της Δύσης, στα οποία έχουν θεσπιστεί πολλά δικαιώματα και θεσμοί για όλες τις εθνότητες, οι αξιώσεις απόσχισσης εμφανίζονται ως προϊόν «ματαιοδοξίας» των εθνικιστικών ηγεσιών²¹.

Αξιώσεις απόσχισσης, βέβαια, υπάρχουν και σε δημοκρατικά κράτη όπου υπάρχει μία κυρίαρχη εθνότητα, η οποία έχει επιβάλει τους θεσμούς της στο σύνολο των κατοίκων· ο λόγος είναι ότι η φιλελεύθερη εκδοχή του σύγχρονου εδαφικού κράτους συνδέει την κυριαρχία με τη δημοκρατική λαϊκή βούληση μόνο μίας εθνότητας. Η κοινή εδαφική ταυτότητα θεωρείται απαραίτητη για τη δημιουργία της αλληλεγγύης και της κοινωνικής επικοινωνίας, που με τη σειρά τους θεωρούνται απαραίτητα για τη λειτουργία των δημοκρατικών θεσμών και διαδικασιών. Ο Dankwart Rustow ισχυρίζεται ότι μία διαδικασία εκδημοκρατισμού θα επιτύχει μόνο αν η μεγάλη πλειοψηφία των πολιτών αποδέχεται ως νομιμοποιημένα τα όρια της πολιτικής κοινότητας. Υπό αυτή τη σκοπιά, η απόδοση ειδικού καθεστώτος σε μειονότητες – εφόσον αυτή σημαίνει την αναγνώριση μίας κοινότητας με δικά της δημοκρατικά δικαιώματα και νομιμοποίηση στο εσωτερικό μίας μεγαλύτερης κοινότητας – συνεπάγεται δημοκρατική οπισθοδρόμηση. Παρόλα αυτά, όπως έχουν επισημάνει ο Lijphart και ο Dahl, η δημοκρατία δεν χρειάζεται να είναι πλειοψηφική, στο βαθμό που τα αιτήματα των μειονοτήτων βασίζονται σε δημοκρατικές αρχές. Η παραπάνω συζήτηση οξύνεται στις περιπτώσεις που υπάρχουν μεγάλες εδαφικές ασυμμετρίες και η επιθυμία για δημοκρατικές ελευθερίες οδηγεί τις μειονότητες να ζητήσουν αυτονομία, ώστε να ελέγξουν τις διαδικασίες χάραξης πολιτικών που

---

²⁰ G. Gordon Betts, op. cit. p.349.

²¹ Denes – Barna Jakab, “Post-modern theories and new nationalisms of the West. The ideal-typical case of Scotland”, *International Relations Quarterly*, Vol.5 no1 (Spring 2014), p.7.

επηρεάζουν το διακριτό κοινωνικό περιβάλλον τους. Ο λόγος όξυνσης είναι οι αντιθετικές αξιώσεις κάθε πλευράς: οι μειονότητες θεωρούν ως δημοκρατική την αξίωση να επιλέξουν το έδαφος στο οποίο θα ληφθούν οι πολιτικές αποφάσεις που τις αφορούν, ενώ η πλειοψηφούσα εθνότητα θεωρεί αδιαίρετη την εδαφική μονάδα στην οποία εφαρμόζεται η βούληση της πλειοψηφίας²².

1.1.2. Η αυτοδιάθεση ως δημοκρατική απαίτηση

Η ιδέα της αυτοδιάθεσης, όπως αυτή διατυπώθηκε αρχικά, υιοθέτησε την ιδέα ότι η νομιμοποίηση του κράτους πρέπει να εδράζεται στη βούληση του λαού αντί για τη βούληση του μονάρχη. Απαρχή της ιδέας υπήρξε η πεποίθηση, που είχε τις ρίζες της στον ορθολογισμό και οικουμενισμό του Διαφωτισμού, ότι η ανθρωπότητα αποτελείται από άτομα που είναι, από κάθε σχετική άποψη, ίσα μεταξύ τους· συναφής ήταν η πεποίθηση ότι το άτομο κατέχει φυσικά δικαιώματα – στη ζωή, την ελευθερία και την επιδίωξη της ευτυχίας – από τα οποία απορρέουν συγκεκριμένα πολιτικά δικαιώματα. Η Γαλλική Επανάσταση προσέθεσε την ιδέα ότι τα άτομα έχουν την εξουσία να αποφασίσουν τη μορφή και την ουσία της κυβέρνησής τους²³.

Η Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη του 1789 διέκρινε μεταξύ ανθρώπου και πολίτη, αναγνωρίζοντας ότι άνηκε σε μία συγκεκριμένη ιστορική στιγμή, κατά την οποία η κυριαρχία του έθνους αξιώθηκε εις βάρος των προνομίων του κράτους ή της αριστοκρατίας, και ήταν αδύνατο να υπάρξει οπισθοδρόμηση καθώς εκτυλισσόταν η Ιστορία. Η παραπάνω διάκριση, και η συνεπαγόμενη υπερεθνική αρχή της Ανθρωπότητας που διακρίνεται από την ιστορική πραγματικότητα του έθνους, αποτελούσε συνέχεια των διδαχών περί κοσμοπολιτισμού των Στωικών και του Αυγουστίνου. Η Hannah Arendt έθεσε το ζήτημα των λαών χωρίς εδαφική επικράτεια· είναι ανθρώπινα

---

²² Susan J. Henders, *Territoriality, Asymmetry, and Autonomy. Catalonia, Corsica, Hong Kong, and Tibet*, New York: Palgrave Macmillan 2010, p.25.

²³ Οι Επαναστατικές διακηρύξεις δεν ασχολήθηκαν με ζητήματα μεγέθους πληθυσμού ή την βιωσιμότητα αυτού. Η Γαλλική Διακήρυξη Δικαιωμάτων του 1795 περιγράφει τη νέα αντίληψη της κρατικής κυριαρχίας: «Κάθε λαός είναι ανεξάρτητος και κυρίαρχος, ανεξάρτητα από τα άτομα που τον απαρτίζουν και την έκταση εδάφους που κατέχει. Αυτή η κυριαρχία είναι απαράγραπτη». Viva Ona Bartkus, *The Dynamic of Secession*, Cambridge: Cambridge University Press 2004, pp.104-105.

όντα, δεδομένου ότι δεν είναι πολίτες; Η Arendt, παρά την αρχική της αντίθεση, κατέληξε να συμφωνεί με την επίκριση του Burke ότι η Γαλλική Διακήρυξη ήταν ένα αφηρημένο σχέδιο, το οποίο δεν συνυπολόγισε τις εθνικές ρίζες της Αγγλικής πολιτικής σκέψης²⁴.

Η ιδέα της αυτοδιάθεσης, στην οποία η Γαλλική Επανάσταση προσέδωσε τον χαρακτήρα ιδανικού, κατά τον 19^ο αιώνα επεκτάθηκε και αναφερόταν πλέον και στην κατάλληλη δόμηση του διεθνούς συστήματος. Ενδιαφέρθηκε, δηλαδή, για τα δικαιώματα των εθνών ως συλλογικές οντότητες, συγκεκριμένα για το δικαίωμα κάθε λαού να αποκτήσει δικό του κράτος, ακόμα και εις βάρος των ξένων κυρίαρχων. Ο Alfred Cobban θεωρεί την ιδέα της εθνικής αυτοδιάθεσης ως τη λογική συνέπεια του εκδημοκρατισμού της ιδέας του κράτους από τη Γαλλική Επανάσταση. Συναφώς, ο John Stuart Mill στο έργο του *On Representative Government* γράφει: «Όταν το αίσθημα της εθνικότητας υπάρχει σε οποιαδήποτε ισχύ, υπάρχει εκ πρώτης όψεως περίπτωση ενοποίησης όλων των μελών της εθνικότητας υπό την ίδια κυβέρνηση – μία κυβέρνηση για εκείνους διακριτή. Αυτό είναι απλά η διατύπωση ότι το ζήτημα της κυβέρνησης πρέπει να αποφασίζεται από τους κυβερνωμένους»²⁵.

Η ιδέα της αυτοδιάθεσης, επομένως, τον 19^ο αιώνα αποκρυσταλλώθηκε ως δικαίωμα ελευθερίας αντί για δικαίωμα αξίωσης: αυτό συνεπάγεται ότι, οι υπόλοιπες οντότητες έχουν συσχετιζόμενη υποχρέωση να μην παρεμβαίνουν στην άσκηση του δικαιώματος αυτοδιάθεσης, αλλά καμία υποχρέωση να βοηθήσουν στην άσκηση αυτής²⁶. Παρόλα αυτά, η ταυτόχρονη απουσία απλού ορισμού του έθνους και μίας απλής οδού προς την αυτοδιάθεση εμπόδισε την εφαρμογή της καινούργιας αυτής ιδέας. Στο πλαίσιο του 19^{ου} αιώνα, το έθνος κατείχε δύο πιθανές σημασίες: πρώτον, αναφερόταν σε μία κονότητα με ιστορική πολιτική παράδοση π.χ. Βρετανία, Γαλλία και Ελβετία· δεύτερον,

---

²⁴ Ο οικουμενισμός αυτός μετριάστηκε από το μίσος και τις συγκρούσεις των ετών που μεσολάβησαν από τη Διακήρυξη του 1789 έως σήμερα, παρότι η θέση του Freud για το υποσυνείδητο τονίζει ότι ο οικουμενισμός είναι ένα τροποποιήσιμο αλλά απαραίτητο μέρος του ανθρώπινου ψυχισμού. Julia Kristeva, op. cit. pp.26-27.

²⁵ Vira Ona Bartkus, op. cit. p.105.

²⁶ Η αυτοδιάθεση μπορεί να ασκηθεί με διάφορους τρόπους: α) αν η φέρουσα το δικαίωμα ομάδα είναι μέρος ενός κράτους, μπορεί να παραμείνει μέρος αυτού, μέσω της συμμετοχής σε μία πιο χαλαρή σχέση με αυτό, ή μέσω της απόσχισής και ανεξαρτησίας ή ένωσης με άλλο κράτος β) αν η συγκεκριμένη ομάδα είναι ανεξάρτητη μπορεί να ασκήσει το δικαίωμα παραμένοντας ανεξάρτητη, μέσω της χαλαρής σχέσης με άλλο κράτος, ή μέσω της ενσωμάτωσης σε αυτό. Προϋπόθεση, βέβαια, αποτελεί η βούληση συνεργασίας και από το άλλο κράτος. Η παραμονή μίας ομάδας σε ένα κράτος, ή η αυτόβουλη ενσωμάτωση σε άλλο κράτος δεν σημαίνει απαραίτητα την απεμπόληση του δικαιώματος αυτοδιάθεσης. Harry Beran, "A democratic theory of political self-determination for a new world order" in Percy B. Lehning, *Theories of Secession*, London and New York: Routledge 1998, p.35.

αναφερόταν σε μία κοινότητα που βασιζόταν στην κοινή γλώσσα και σε κοινά πολιτιστικά χαρακτηριστικά, όπως ήταν οι περιπτώσεις της Γερμανίας και της Ιταλίας²⁷.

Κατά τον 19^ο αιώνα και μέχρι το τέλος του Α΄ΠΠ, οι *λαοί* που θεωρείτο ότι είχαν δικαίωμα προς αυτοδιάθεση συλλαμβάνονταν σε εθνικούς όρους. Η ομιλία του Woodrow Wilson για τα Δεκατέσσερα Σημεία κατέληξε στην πρόθεση των ΗΠΑ να συμβάλουν σε μία «δίκαιη και διαρκή ειρήνη» μέσω της εφαρμογής της αρχής της εθνικής αυτοδιάθεσης· η Συνθήκη Ειρήνης του Παρισιού το 1919 καθόρισε ως φορείς του δικαιώματος τις εθνικές ομάδες που είχαν κινητοποιηθεί σε εθνική βάση, με συνέπεια τη δημιουργία πολλών κρατών από τα ερείπια των αυτοκρατοριών της Ρωσίας, της Αυστρο-Ουγγαρίας και του Οθωμανικού κράτους, όλα δομημένα γενικά σε εθνικές γραμμές. Μετά το τέλος του Β΄ΠΠ η αρχή της αυτοδιάθεσης τεκμηριώθηκε περαιτέρω στο διεθνές δίκαιο, και κατέστη σαφές ότι οι *λαοί* αναφέρονται στους πληθυσμούς που διαβιούσαν υπό αποικιακό καθεστώς. Η αυτοδιάθεση, επομένως, έγινε αντιληπτή ως το δικαίωμα της πλειοψηφίας εντός μίας πολιτικής μονάδας να ασκεί εξουσία, και τα σύνορα χαρακτήθηκαν χωρίς αναφορά στην πολιτιστική ή γλωσσική σύνθεση του κράτους²⁸. Το κείμενο που κωδικοποιεί τη σχέση μεταξύ απόσχισης και αυτοδιάθεσης είναι η Διακήρυξη για την Απόδοση Ανεξαρτησίας στα Αποικιακά Κράτη και Λαούς· το εν λόγω κείμενο προβλέπει ότι «όλοι οι λαοί έχουν το δικαίωμα στην αυτοδιάθεση», με συνέπεια η γενική αυτή διατύπωση να προσδίδει ηθική ισχύ στην αρχή της αυτοδιάθεσης. Οι συντάκτες του κείμενου έκαναν την αρχή ακόμα πιο ελκυστική, διευρύνοντας το πεδίο εφαρμογής της. Το ίδιο μήνυμα, ότι όλοι οι λαοί έχουν το δικαίωμα αυτοδιάθεσης, διαπνέει και τη Διακήρυξη Φιλικών Σχέσεων, η οποία συγκεκριμενοποιεί τις βασικές αρχές του Χάρτη του ΟΗΕ, καθώς αυτές αφορούν το σύνολο της διεθνούς κοινότητας²⁹.

Από τα τέλη της δεκαετίας του 1980 τέθηκε εκ νέου η σχέση μεταξύ δημοκρατίας και αυτοδιάθεσης, λόγω και των ισχυρών πολιτικών διαδικασιών της περιόδου. Η πρώτη διαδικασία αφορούσε ένα κύμα εκδημοκρατισμού στα πρώην κομμουνιστικά κράτη, τη Λατινική Αμερική και την υποσαχάρια Αφρική· η δεύτερη αφορούσε το κύμα κινημάτων αυτοδιάθεσης που έφερε τη δημιουργία περισσότερων από 20 νέα κράτη, κυρίως στην

²⁷ Viva Ona Bartkus, op. cit. p.105.

²⁸ Margaret Moore (ed.), *National Self-determination and Secession*, Oxford: Oxford University Press 2003, pp.2-3.

²⁹ Christian Tomuschat, "Secession and self-determination" in Marcelo G. Kohen (ed.), *Secession. International Law Perspectives*, Cambridge: Cambridge University Press 2006, p.23.

Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη. Η σχεδόν ταυτόχρονη εμφάνισή τους φανέρωσε τη σύνδεση μεταξύ των δύο διαδικασιών, όπως και τον εννοιολογικό δεσμό ανάμεσα σε δημοκρατία και αυτοδιάθεση, δεσμό που εξετάζουν όσοι αναλυτές αναζητούν ηθική αιτιολόγηση στις διαδικασίες απόσχισης. Η δημοκρατία συχνά γίνεται αντιληπτή ως *εσωτερική* αυτοδιάθεση, δηλαδή ως το δικαίωμα του λαού να κυβερνήσει, και η απόσχιση ως *εξωτερική* αυτοδιάθεση, δηλαδή ως το δικαίωμα του λαού να κυβερνηθεί από τον εαυτό του αντί από άλλο λαό με τη δημιουργία δικού του κράτους³⁰. Η σχέση δημοκρατίας και απόσχισης αναλύεται και από την οπτική της πολιτικής κουλτούρας, εφόσον λάβουμε ως δεδομένο ότι η απόσχιση είναι το λογικό άκρο του εθνικισμού. Ο Lucian Pye γράφει: «Καθώς περιλαμβάνει ταυτόχρονα τα ιδανικά και τις νόρμες λειτουργίας ενός πολιτικού συστήματος, η πολιτική κουλτούρα περιλαμβάνει υποκειμενικές τάσεις συμπεριφοράς και αισθήματα, όπως και αντικειμενικά σύμβολα και πεποιθήσεις που μαζί διέπουν την πολιτική συμπεριφορά, και δίνουν δομή και τάξη στην πολιτική διαδικασία»³¹. Βάσει της τελευταίας επισήμανσης, διατυπώνεται η άποψη ότι μία δεδομένη πολιτική κουλτούρα μπορεί να διαμορφωθεί, διακριτά ή σωρευτικά, από τον φιλελευθερισμό και τον εθνικισμό· πρέπει να τονιστεί, βέβαια, ότι ο φιλελευθερισμός και ο εθνικισμός σχετίζονται με διαφορετικό εύρος «υποκειμενικών τάσεων συμπεριφοράς και αισθημάτων» και «αντικειμενικών συμβόλων και πεποιθήσεων»³².

Οι αναλυτές που επιζητούν την ηθική αιτιολόγηση της απόσχισης ισχυρίζονται ότι, οι αξίες που νομιμοποιούν τη δημοκρατία στηρίζουν, επίσης, το *δημοψηφισματικό δικαίωμα στην απόσχιση*, δηλαδή το δικαίωμα της πλειοψηφίας σε κάθε εδαφική περιοχή του κράτους να συγκροτήσει ανεξάρτητο κράτος, ακόμα και αν αντιτίθεται η πλειοψηφία στο σύνολο του κράτους. Οι θιασώτες της άποψης αυτής τονίζουν ότι η ισχύουσα διεθνής πρακτική είναι ασύμβατη με το διεθνές δίκαιο, το οποίο ενθαρρύνει τον εκδημοκρατισμό αλλά αντιτίθεται στην απόσχιση³³. Η απόσχιση πραγματοποιείται στο πλαίσιο του σύγχρονου κράτους, καθοδηγείται από μία ηθική αρχή και περιλαμβάνει τον εδαφικό διαμελισμό του κράτους αυτού. Παρόλα αυτά, το σύγχρονο κράτος έχει θεωρητικοποιηθεί

³⁰ Margaret Moore (ed.), op. cit. p.10.

³¹ Lucian W. Pye, “Political Culture” in Joel Krieger (ed.), Oxford Companion to Politics of the World, Oxford: Oxford University Press 1993, p.712.

³² Wayne Norman, *Negotiating Nationalism*, op. cit. p.11.

³³ Allen Buchanan, “Democracy and Secession” in Margaret Moore (ed.), *National Self-determination and Secession*, Oxford: Oxford University Press 2003, p.15.

με τρόπο που να μην αποδέχεται την απόσχιση ως πιθανότητα, δεδομένου ότι η κρατική κυριαρχία θεωρείται αδιαίρετη και ότι συνυπάρχει με το έδαφος. Το κράτος, ιστορικά, μπορεί να επεκτείνει την επικράτεια και την κυριαρχία του, αλλά δεν επιτρέπει να διαμελιστεί βάσει του δικαιώματος ενός λαού στην αυτοκυβέρνηση· αυτό σημαίνει ότι αμφισβητείται η νομιμοποίηση του σύγχρονου κράτους από όσους στηρίζουν ή προωθούν το δικαίωμα απόσχισης³⁴.

Ο Daniel Philpott και ο David Copp συνδέουν το δικαίωμα απόσχισης με τη δημοκρατία, ο καθένας με αναφορά σε διαφορετικές αξίες. Ο Philpott ισχυρίζεται ότι η *αυτονομία του ατόμου* αποτελεί τη βάση της δημοκρατίας και προϋποθέτει το δημοψηφισματικό δικαίωμα προς αυτοδιάθεση, δικαίωμα που περιλαμβάνει το δικαίωμα στην ανεξάρτητη κρατικότητα. Τα άτομα είναι αυτόνομα στα δημοκρατικά κράτη επειδή η ουσία της αυτονομίας είναι η αυτό-κυβέρνηση, δεδομένου ότι θεωρεί τη δημοκρατία ως την αυτό-κυβέρνηση των ατόμων, ανεξάρτητα από το γεγονός ότι οι δημοκρατικές διαδικασίες παράγουν αποφάσεις που προάγουν την αυτονομία. Ο Copp υποθέτει ότι η δέσμευση στη δημοκρατία εδράζεται στον *ίσο σεβασμό* για τα άτομα, ο οποίος απαιτεί ένα δημοψηφισματικό δικαίωμα απόσχισης³⁵.

Εκκινώντας από τη θέση του Philpott, μπορούν να διατυπωθούν δύο αντιρρήσεις στο συλλογισμό του· πρώτον, το άτομο που συμμετέχει στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων σε μία δημοκρατία δεν είναι αυτό-κυβερνούμενο, καθώς κυβερνά η πλειοψηφία. Δεύτερον, και εφόσον υποθέσουμε ότι παραδέχεται την πρώτη αντίρρηση, ο Philpott ισχυρίζεται ότι η δημοκρατία παρέχει πολλές ευκαιρίες στο άτομο να ασκήσει την αυτονομία του σε πολλούς τομείς του πολιτικού βίου, σε μία προσπάθεια να μεταπείσει την πλειοψηφία. Παρόλα αυτά, η εμπειρία έχει δείξει ότι τα άτομα συνήθως ασκούν την αυτονομία τους εκτός του πολιτικού πεδίου π.χ. στις προσωπικές τους υποθέσεις και σχέσεις, στην θρησκευτική πίστη τους κ.ά. Άσκηση πολιτικής μπορεί να υπάρξει σε πολλά πεδία του ιδιωτικού βίου, όπως στη λειτουργία μίας κοινωνικής οργάνωσης, μίας ενορίας

---

³⁴ Donald W. Livingston, “The Secession Tradition in America” in David Gordon (ed.) *Secession, State and Liberty*, New Brunswick and London: Transaction Publishers 1998, p.2.

³⁵ Σύμφωνα με τον Copp, η μη αναγνώριση του δικαιώματος των κατοίκων μίας περιοχής να αποφασίσουν δια πλειοψηφίας αν θα συγκροτήσουν δικό τους ανεξάρτητο κράτος, συνεπάγεται το είδος ασέβειας που οι δημοκρατικές διαδικασίες απόφασης υποτίθεται ότι αποκλείουν. Allen Buchanan, “Democracy and Secession”, *op. cit.* p.16.

ή ενός συλλόγου γονέων· ο Philpott, όμως, επιμένει ότι η αυτονομία έχει αρκετή εμβέλεια όταν τα άτομα μπορούν να συμμετάσχουν στα ανώτερα επίπεδα κρατικής πολιτικής³⁶.

Ο Philpott αιτιολογεί την απόσχιση εδαφικά συγκεντρωμένων εθνοτήτων, εφόσον γίνει με τη διενέργεια δημοψηφίσματος, με αναφορά στις δημοκρατικές επιδόσεις του νεοσυσταθέντος κράτους. Συγκεκριμένα, θεωρεί ότι τα νέα κράτη θα μεγιστοποιήσουν τις αρετές της δημοκρατίας επειδή η πολιτική διαδικασία σε αυτά θα είναι πιο συμμετοχική και οι πολίτες θα εκπροσωπούνται καλύτερα. Ο Philpott, επομένως, ισχυρίζεται ότι τα κράτη με μικρό μέγεθος παρέχουν περισσότερες ευκαιρίες για συμμετοχή στα ανώτερα επίπεδα λήψης αποφάσεων· η αντίρρηση στην άποψη αυτή είναι ότι ο Philpott δεν κατανοεί την αποτελεσματικότητα των πολιτικών αποκέντρωσης στα μεγάλα κράτη, τα οποία μπορούν να προσφέρουν μεγαλύτερο εύρος ευκαιριών για συμμετοχή. Επίσης, οι μικροτερες και πιο ομοιογενείς πολιτικές μονάδες δεν παρέχουν απαραίτητα μεγαλύτερη αυτονομία, καθώς μπορεί να επικρατήσει μία κυρίαρχη άποψη, που θα λάβει τη μορφή καταπιεστικής ορθοδοξίας και θα αποβεί επιζήμια για την αυτονομία του ατόμου³⁷.

Η θέση του David Copp συνοψίζεται στο επιχείρημα ότι ο ίσος σεβασμός για τα άτομα απαιτεί ίση επιρροή επί των πολιτικών αποφάσεων, μία εκ των οποίων είναι η απόφαση δημιουργίας νέου κράτους· επομένως, ο ίσος σεβασμός απαιτεί η απόσχιση να γίνει με δημοκρατικό τρόπο. Ο Copp ισχυρίζεται, δηλαδή, ότι όλα τα σύνορα παγκοσμίως πρέπει να χαραχθούν με δημοκρατικό τρόπο, όχι μόνο τα σύνορα ενός υπάρχοντος κράτους σε σχέση με μία περιοχή του. Η παραπάνω συλλογιστική συνεπάγεται ότι πρέπει το σύνολο των πολιτών ενός κράτους να αποφασίσει για την παραμονή ή απόσχιση της εδαφικά συγκεντρωμένης εθνότητας· σε διαφορετική περίπτωση, καταλήγουμε ότι ο ίσος σεβασμός πρέπει να ισχύει για ένα μεγάλο εύρος πολιτικών αποφάσεων στις δημοκρατίες, αλλά όχι για αποφάσεις που καθορίζουν τα κρατικά σύνορα³⁸.

Αν υποθέσουμε ότι αναγνωρίζεται το δημοψηφισματικό δικαίωμα απόσχισης – ως συνταγματική ρύθμιση, από το διεθνές δίκαιο ή ως συνέπεια ευρείας ηθικής συναίνεσης –

---

³⁶ Ibid. pp.17-18

³⁷ Παρότι δεν διατυπώνεται σαφώς, ο Philpott υπονοεί ότι η καλύτερη εκπροσώπηση είναι ουσιαστική όταν το άτομο ανήκει στην πλειοψηφία και κερδίζει αυτό που επιθυμεί. Συναφώς, υπονοεί ότι η ατομική αυτονομία είναι το ζήτημα να ικανοποιεί το άτομο τις επιθυμίες του πιο συχνά, επειδή οι συμπολίτες τυ επιθυμούν τα ίδια πράγματα. Ibid. p.19

³⁸ Ibid. p.20

οι εδαφικά συγκεντρωμένες εθνότητες αποκτούν ένα ισχυρό μοχλό πίεσης, την απειλή απόσχισης. Αν η απειλή θεωρείται αξιόπιστη από την πλειοψηφία, η μειοψηφούσα εθνότητα μπορεί πιο αποτελεσματικά να θέσει βέτο στις αποφάσεις της πλειοψηφίας· υπό αυτές τις συνθήκες, η δημοκρατία παύει να λειτουργεί ως εξουσία της πλειοψηφίας, ανεξάρτητα από τους επίσημους κανόνες αντιπροσώπευσης³⁹. Η θέσπιση του δικαιώματος απόσχισης ενδέχεται να υπονομεύσει τις δημοκρατικές πρακτικές, καθώς αποθαρρύνει τα άτομα από την προσφυγή σε πρακτικές διαλόγου και διαπραγμάτευσης. Ένα από τα χαρακτηριστικά μίας δημοκρατίας υψηλής ποιότητας είναι οι πολίτες να λαμβάνουν ορθολογικές αποφάσεις βάσει μίας αξίας/ αρχής που υιοθετούν, αντί να ασπάζονται στρατηγική συμπεριφορά που δεν στοχεύει στην επίτευξη συναίνεσης με τους συμπολίτες τους. Οι πολίτες, επομένως, πρέπει να αισθάνονται σίγουροι ότι δύο παράγοντες έχουν στέρες βάσεις: πρώτον, ότι οι συμπολίτες τους έχουν ως κύριο κίνητρο λήψης αποφάσεων τον ορθολογισμό, σε αναφορά με μία αξία, και όχι τις απειλές εξόδου· δεύτερον, ότι η συμμετοχή της πολιτικής κοινότητας και η εδαφική αρμοδιότητα του κράτους θα παραμείνουν σχετικά σταθερά, ώστε οι πολίτες να αισθάνονται βέβαιοι ότι οι ίδιοι και οι απόγονοί τους θα υπόκεινται στους νόμους που ψηφίζουν και εφαρμόζουν⁴⁰.

Από τις θέσεις των Philipott και Corp και τις αντιρρήσεις που διατυπώνονται, καταλήγουμε ότι υπάρχει σαφής σχέση μεταξύ δημοκρατίας και αυτοδιάθεσης, αλλά μία ανταγωνιστική κατανόηση της σχέσης μεταξύ δημοκρατίας και απόσχισης, όπου διατυπώνεται ενθουσιώδης στήριξη για την πρώτη και επιφυλακτική συμπεριφορά έναντι της δεύτερης. Σύμφωνα με τη διεθνή πρακτική, το δικαίωμα στη δημοκρατική διακυβέρνηση είναι ένα γενικό δικαίωμα που απολαμβάνουν οι πολίτες κάθε κράτους, ενώ το δικαίωμα απόσχισης θεωρείται αιτιολογημένο, όπως το δικαίωμα επανάστασης, όταν η απόσχιση είναι η επανόρθωση για σοβαρές παραβιάσεις του κράτους έναντι των μελών των μειονοτήτων⁴¹. Όπως αναφέρεται παραπάνω, η λαϊκή κυριαρχία υποθέτει ότι η ξένη επικυριαρχία είναι απαράδεκτη· αυτό σημαίνει ότι η αρχή της εθνικής αυτοδιάθεσης παρέχει, ήδη από τον 19^ο αιώνα, τον καταλύτη και την αιτιολόγηση για αξιώσεις εδαφικής

³⁹ Είναι προφανές ότι ο Buchanan δεν θεωρεί ως ουσιαστικές και διαρκείς τις μορφές δημοκρατίες που υιοθετούν ειδικές ρυθμίσεις για τις μειοψηφούσες εθνότητες, όπως η κοινωνιο-συνεργατική (consociational) δημοκρατία, μοντέλο που ανέπτυξε ο Arend Lijphart.

⁴⁰ Ibid. pp.21-22.

⁴¹ Ibid. p.15.

προσαρμογής και πολιτικής αλλαγής, συνήθως στη μορφή ενοποίησης, αλυτρωτισμού και απόσχισης⁴².

Η απόσχιση ενίοτε συγγέεται με την επανάσταση, επειδή μεταχειρίζονται τα ίδια μέσα. Στη σύγχρονη πολιτική σκέψη έχουν επικρατήσει τρεις έννοιες της επανάστασης: η πρώτη απορρέει από την Ένδοξη Επανάσταση του 1688, που αποτυπώθηκε ως η «επανάσταση του τροχού», και αφορούσε την παλινόρθωση του Προτεσταντικού καθεστώτος (Whiggism) από τον σφετερισμό του Καθολικού μονάρχη James II. Η δεύτερη έννοια διατυπώνεται από τον John Locke, ο οποίος αιτιολογεί την ανατροπή και αντικατάσταση της κυβέρνησης, εφόσον αυτή παραβιάζει την πίστη του κυρίαρχου λαού και δεν προστατεύει τη ζωή, την ελευθερία και την ιδιοκτησία του. Η τρίτη έννοια είναι ο Ιακωβινισμός, και αναφέρεται στην ανατροπή και ολική μετατροπή της υπάρχουσας κοινωνικής και πολιτικής τάξης, όπως ορίζει η φιλοσοφική θεωρία ισότητας που ασπάζονται οι επαναστάτες π.χ. οι κομμουνιστικές επαναστάσεις εντάσσονται στην κατηγορία αυτή⁴³. Όλες οι παραπάνω έννοιες της επανάστασης προϋποθέτουν την εφαρμογή της θεωρίας της κυριαρχίας στο εσωτερικό του κράτους και δεν αναφέρονται στον εδαφικό διαμελισμό του κράτους. Η απόσχιση, επομένως, δεν σχετίζεται με καμία από τις τρεις έννοιες της επανάστασης· δεν είναι η εκδοχή των Ουίγων, καθώς δεν αποσκοπεί στην πλαινόρθωση κάποιου καθεστώτος. Δεν σχετίζεται μήτε με την εκδοχή του Locke, καθώς δεν αναφέρεται στην ανατροπή και αντικατάσταση μίας κακής κυβέρνησης, αλλά στην έξοδο από αυτήν. Τέλος, δεν σχετίζεται με τον Ιακωβινισμό, επειδή η μειοψηφούσα εθνότητα επιζητεί να διατηρήσει την κοινωνική τάξη στο έδαφος που διαβιεί μέσω της απόσχισης και της αυτό-κυβέρνησης⁴⁴.

Η Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας των ΗΠΑ αναγνωρίζει το δικαίωμα των αυτό-κυβερνούμενων λαών να αποσχιστούν, αλλά ο εμφύλιος πόλεμος και η ερμηνεία του δικαιώματος από τον Lincoln έχει αλλάξει την ουσία του δικαιώματος. Η παράδοση που δημιούργησε ο Lincoln θεωρεί ότι η Διακήρυξη επιβεβαιώνει το δόγμα των ατομικών δικαιωμάτων – «όλοι οι άνθρωποι δημιουργούνται ίσοι» – και το εγκαθιδρύει ως το θεμελιώδες σύμβολο του Αμερικάνικου καθεστώτος. Ως θεμελιώδες σύμβολο θεωρεί ότι

⁴² Viva Ona Bartkus, op. cit. p.96.

⁴³ Donald W. Livingston, op. cit. pp.3-4.

⁴⁴ Ibid. p.4.

επισκιάζει κάθε άλλο σύμβολο, και καθιστά τη Διακήρυξη ανώτερη του Συντάγματος· η αιτιολόγηση συνίσταται στη θέση ότι το Σύνταγμα είναι θετικό δίκαιο και έχει υποδεέστερη θέση από τη Διακήρυξη που ενσωματώνει τον «ανώτερο» μεταφυσικό νόμο περί ισότητας. Η άποψη του Lincoln περί του δικαιώματος απόσχισης διαμορφώθηκε στα μέσα του 19^{ου} αιώνα, όταν οι δυνάμεις του εθνικισμού και του βιομηχανισμού που κατέκλυαν την Ευρώπη είχαν αντίκτυπο και στις ΗΠΑ. Οι Πολιτείες του Βορρά επιθυμούσαν να ανταγωνιστούν οικονομικά με τις Ευρωπαϊκές αυτοκρατορίες, και απαραίτητες συνθήκες ήταν ο συγκεντρωτισμός και η εδραίωση του κράτους. Η Διακήρυξη, όμως, είχε συνταχθεί πριν την ανάδυση του εθνικισμού και του βιομηχανισμού, και η ουσία του κειμένου είναι η αιτιολόγηση της διάρρηξης των σχέσεων που δέσμευαν πολιτικά ένα λαό με έναν άλλο. Στα τέλη του 18^{ου} αιώνα ο αναφερόμενος *λαός* δεν ήταν οι Αμερικάνοι ως ενιαίο σύνολο, παρά την κατοπινή άποψη των Webster και Lincoln, αλλά οι λαοί των πρώην αποικιών· οι ανεξάρτητες Πολιτείες, ως κρατικές οντότητες πλέον, ενώθηκαν αυτοβούλως για να αποτρέψουν τις προσπάθειες της Βρετανίας να τους προσαρτήσει εκ νέου. Η Διακήρυξη, επομένως, σχεδιάστηκε για να αιτιολογήσει ηθικά την απόσχιση των Αμερικάνικων κρατών από το Βρετανικό κράτος, και τα διεκδικούμενα δικαιώματα αναφέρονται στο εταιρικό δικαίωμα των *λαών* των διάφορων κρατών να κυβερνήσουν εαυτούς, αντί για ατομικά δικαιώματα σε μία εθνικιστική πολιτική κοινωνία⁴⁵.

Η παράδοση του Lincoln έθεσε το ζήτημα των εδαφικών μονάδων επί των οποίων ασκείται η αυτοδιάθεση, αν λάβουμε ως δεδομένο ότι οι πλειοψηφίες συνιστούν τις αποδεκτές πολιτικές μονάδες, με τα αποτελέσματα να διαφέρουν ανάλογα με το τι καθορίζεται ως το πεδίο του δημοψηφίσματος. Η ουιλσονιανή αντίληψη για τους λαούς που δικαιούνται αυτοδιάθεση, ορίζει ότι η εθνική ταυτότητα καθορίζει τη χάραξη των συνόρων· ο προσδιορισμός της εδαφικής μονάδας, σύμφωνα με την πολιτική (civic) αντίληψη, καθορίζει τι λογίζεται ως *λαός*. Η αρχή της εθνικής αυτοδιάθεσης, επομένως, γίνεται προβληματική όταν αντιτίθενται οι παραπάνω αντιλήψεις· ως ιδανική περίπτωση

---

⁴⁵ Το όραμα του Lincoln για έναν εδραιωμένο εθνικισμό με γνώμονα ένα αντινομικό δόγμα ισότητας έχει επηρεαστεί σαφώς από τη Γαλλική Επανάσταση, η οποία επιχειρήσε να ενώσει τα αποκεντρωμένα παραδοσιακά καθεστώτα της Γαλλίας σε έναν εδραιωμένο εθνικισμό που στόχευε στη θέσπιση δικαιωμάτων του ανθρώπου. Παρόμοιο όραμα είχαν ο Garibaldi στην Ιταλία και ο Bismarck στη Γερμανία, καθώς επηρεάστηκαν με καθυστέρηση από τις δυνάμεις του εθνικισμού και του βιομηχανισμού. Ibid. pp.6-7.

θεωρείται όταν τα διοικητικά όρια συμπίπτουν με τα εθνικά όρια, οι μειονότητες δεν αποτελούν σημαντικό ποσοστό του πληθυσμού, και τα μέλη του έθνους κινητοποιούνται ενεργά για την αυτοδιάθεσή τους⁴⁶. Αν αποδεχτούμε ότι η καλύτερη πολιτική κοινωνία είναι η ομοιογενής, είναι λογική συνέχεια η σύλληψη των πολιτικών διαιρέσεων ως ατέλειες που πρέπει να διορθωθούν· η δημοκρατική παράδοση, όμως, θεωρεί απαραίτητη την ύπαρξη πολιτικών θεσμών ακριβώς λόγω της πολιτικής ανομοιογένειας. Η νομιμοποίηση της δημοκρατίας που αναφέρεται στην εγγενή αρετή αυτής ως έκφραση της ισότητας των ατόμων, εδράζεται στην υπόθεση ότι η ομοιομορφία των ταυτοτήτων είναι απατηλή. Συναφώς, η εργαλειακή νομιμοποίηση της δημοκρατίας υποστηρίζει ότι οι διαδικασίες που ενσωματώνουν αντικρουόμενες απόψεις και αξίες μπορούν να παράξουν καλύτερα αποτελέσματα, και ενίοτε να βρεθεί σύγκλιση μεταξύ αυτών⁴⁷.

Η εξιδανίκευση της ομοιογένειας, συνήθως, απαντάται στα κράτη που γίνονται αντιληπτά ως *πολιτιστικά έθνη*, όπου η εθνική ταυτότητα εκφράζεται από τη γλώσσα και τον πολιτισμό της πλειοψηφίας, και την ακολουθεί ένας *μονοπολιτισμικός* σχεδιασμός που στοχεύει να ενσωματώσει το σύνολο του έθνους μέσω πολιτικών «εξομάλυνσης». Στην περίπτωση αυτή, το έθνος δεν μπορεί να γίνει αντιληπτό ως δημοκρατική πολιτική κοινότητα, δηλαδή ως μία συλλογικότητα που αποτελείται από άτομα και μέλη της εγχώριας πλειοψηφίας και των μειονοτήτων⁴⁸. Ο μονοπολιτισμικός ορισμός του έθνους είναι προβληματικός για τρεις λόγους· πρώτον, η περιχαράκωση της πολιτικής σε ένα καθαρά καθεστώς αντιπροσώπευσης απειλεί τη δημοκρατική έκφραση της εθνικής βούλησης και συνείδησης, και επιτρέπει σε μία εθνικιστική ελίτ να αναλάβει τον ρόλο του εκπροσώπου των «πραγματικών συμφέροντων» του έθνους. Δεύτερον, αυτή η απολιτικοποίηση του πυρήνα του έθνους αδυνατίζει την αντίληψη της δημοκρατίας ως μία ανοιχτή διαδικασία που ευνοεί τη συμμετοχή και τη διαπραγμάτευση, όπου τα άτομα μπορούν να διαμορφώσουν τη πολιτιστική και πολιτική κοινότητα στην οποία θα ζήσουν, με δεδομένο ότι απολαμβάνουν ατομικές και συλλογικές εγγυήσεις. Τρίτον, το εμφανές

⁴⁶ Margaret Moore (ed.), *op. cit.* p.3.

⁴⁷ Allen Buchanan, “Democracy and Secession”, *op. cit.* p.23.

⁴⁸ Αναφέραμε παραπάνω ότι απαραίτητη προϋπόθεση είναι η ελεύθερη συμμετοχή με πλουραλιστικό τρόπο στον καθορισμό της δικής τους κοινότητας, στην αναπαραγωγή των δικών τους μύθων και συμβόλων, και στην έκφραση των εσωτερικών και εξωτερικών πολιτικών αιτημάτων για αυτό-κυβέρνηση. Ramon Maiz, “Democracy, Federalism and Nationalism in Multinational States” in William Safran and Ramon Maiz (eds), Identity and Territorial Autonomy in Plural Societies, London: Frank Cass 2000, p.48.

δημοκρατικό έλλειμμα ενθαρρύνει μία ταυτότητα αποκλειστική, που δεν μπορεί να συμπεριλάβει πολλαπλές ή αλληλεπικαλυπτόμενες ταυτότητες⁴⁹.

Ο μονοπολιτισμικός σχεδιασμός δεν αποτελεί τον κανόνα μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου· η πολυπολιτισμικότητα βασίζεται σε συνταγματική μηχανική (constitutional engineering) που προτείνει θεσμούς που μπορούν να ασπαστούν οι αντικρουόμενες ιδεολογίες, κυρίως οι διαφορετικές μορφές εθνικισμού, υπό την προϋπόθεση ότι τα μέρη επιδεικνύουν μετριοπάθεια⁵⁰. Μία από τις λύσεις που προτείνεται είναι η δημιουργία ομοσπονδιακών δομών, λύση που βασίζεται σε δύο υποθέσεις της παραδοσιακής δημοκρατικής θεωρίας. Η πρώτη είναι μέρος του επιχειρήματος του Montesquieu «το καλύτερο του μεγάλου, το καλύτερο του μικρού», και υποστηρίζει ότι η διαπραγμάτευση και συμμετοχή στη δημοκρατία ευνοείται από το μικρό μέγεθος της πολιτικής κοινότητας· είναι, επομένως, επωφελής η διαίρεση ενός μεγάλου κράτους σε μικρότερες μονάδες που θα έχουν εξοπλιστεί με πραγματική διοικητική αυτονομία και αρμοδιότητες λήψης αποφάσεων. Η δεύτερη υπόθεση, που αναπαράγεται στα *Federalist Papers* και στη *Δημοκρατία στην Αμερική* του Tocqueville, αναφέρεται στην «τυραννία της πλειοψηφίας» και στον κίνδυνο δημιουργίας μόνιμων μειονοτήτων· οι ομοσπονδιακές δομές δημιουργούν ευκαιρίες για τις μειονότητες να βρεθούν στην πλειοψηφία, ενισχύοντας τη νομιμοποίηση της εξουσίας της πλειοψηφίας⁵¹.

Οι παραπάνω υποθέσεις, ουσιαστικά, αποτελούν μέρος της επαγωγικής δημοκρατικής θεωρίας (consequentialist democratic theory), που θεωρεί ότι οι καλύτεροι θεσμοί λήψης αποφάσεων είναι αυτοί που ευνοούν τη λήψη των βέλτιστων αποφάσεων επί μακρόν. Η συγκεκριμένη θεωρία προσιδιάζει στην ωφελμιστική θεωρία, αλλά το κριτήριο για τις «βέλτιστες» αποφάσεις μπορεί να είναι δεοντολογικό ή με αναφορά σε κάποια άλλη αξία⁵². Τα πιο ισχυρά επιχειρήματα υπέρ και κατά των ομοσπονδιακών δομών είναι επαγωγικά, στο βαθμό που οι θεωρητικοί της διαβουλευτικής δημοκρατίας (deliberative

---

⁴⁹ Ibid. pp.48-49.

⁵⁰ Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι τα συντάγματα της Αυστραλίας και του Καναδά, όπου το ρεπουμπλικανικό πνεύμα της «ελευθερίας, ισότητας, αδελφότητας» ή «ζωής, ελευθερίας και επιδίωξης της ευτυχίας» αντικαθίστανται από την εντολή προς το Κοινοβούλιο «να συντάξει νόμους για την ειρήνη, τάξη και καλή διακυβέρνηση». Wayne Norman, *Negotiating Nationalism*, op. cit. pp.143-144.

⁵¹ Ibid. pp.144-145.

⁵² Ο John Rawls την αποκαλεί «ατελή διαδικαστική δικαιοσύνη», ενώ της έχουν αποδοθεί ονόματα, όπως η «θεωρία των καλύτερων αποτελεσμάτων».

democracy) τις προκρίνουν βασιζόμενοι στην πεποίθηση ότι θα οδηγήσουν γενικά σε καλύτερη διακυβέρνηση⁵³. Αξιοσημείωτη είναι η άποψη του John Rawls, ο οποίος δεν ασχολείται με τον ομοσπονδισμό, σε συνταγματικό επίπεδο ή με πολυεθνική μορφή, καθώς εστιάζει σε πληθώρα αντιλήψεων του αγαθού, αλλά όχι σε πληθώρα πολιτικών ταυτίσεων. Τα άτομα, ανάλογα με τη θεωρητική γνώση τους και τα συσχετιζόμενα δεδομένα στην κοινωνία τους, επιλέγουν το πιο αποτελεσματικό και δίκαιο σύνταγμα, δηλαδή το σύνταγμα που εκπληρώνει τις αρχές της δικαιοσύνης και λογίζεται ως πιο πιθανό να οδηγήσει σε δίκαιη και αποτελεσματική νομοθεσία⁵⁴.

Η πιο έντονη αντίθεση στην επαγωγική θεωρία περί δημοκρατίας διατυπώνεται από όσους ισχυρίζονται ότι τα άτομα ή οι συλλογικότητες έχουν *ηθικό* δικαίωμα να συμμετέχουν σε μία πολιτική διαδικασία, ακόμα και αν αποδειχτεί ότι η απόδοση του δικαιώματος αυτού θα οδηγήσει σε χειρότερη διακυβέρνηση μακροπρόθεσμα. Αυτή είναι η πεμπτούσια των επιχειρημάτων για την αυτοδιάθεση του έθνους, παρότι οι εθνικιστές καθιστούν σαφές ότι τα μέλη του έθνους θα ευημερήσουν αν αυτό-κυβερνηθούν⁵⁵. Ο τελευταίος ισχυρισμός διατυπώνεται από τους Βάσκους και τους Καταλανούς, μετά τον εκδημοκρατισμό της Ισπανίας τη δεκαετία του 1970. Οι εθνικιστικές ηγεσίες των δύο περιοχών ισχυρίζονται ότι ο Φράνκο τους ενσωμάτωσε με βία σε ένα αποικιοκρατικό καθεστώς, και αυτή η αδικία πρέπει να βρει επανόρθωση. Επιπλέον, ζητούν επανόρθωση επειδή καμία από τις δύο δεν είχε ανεξάρτητο κρατικό βίο, μόνο μία σύντομη περίοδο περιορισμένης αυτονομίας στις αρχές της δεκαετίας του 1930⁵⁶.

Η φιλελεύθερη και η ρεπουμπλικανική θεωρία περί δημοκρατίας δεν αναγνωρίζουν το δικαίωμα απόσχισης, ούτε αναφέρονται στην ύπαρξη κάποιου ηθικού δικαιώματος. Σύμφωνα με την πρώτη θεωρία, μία κυβέρνηση είναι νομιμοποιημένη αν βασίζεται στη

---

⁵³ Ibid. pp.147-148.

⁵⁴ Η «αυθεντική κατάσταση», σύμφωνα με τον Rawls, έχει ως χαρακτηριστικό την άγνοια των μερών στη διαπραγμάτευση σχετικά με την ταυτότητά τους ή για την κοινωνία για την οποία επιλέγουν βασικές αρχές. Κατά το στάδιο της «συνταγματικής διάσκεψης» η άγνοια αίρεται εν μέρει, καθώς τα μέρη κατανοούν τις αρχές της κοινωνικής θεωρίας και τα σχετικά γενικά δεδομένα για την κοινωνία τους (φυσικές καταστάσεις, φυσικοί πόροι, επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης, πολιτική κουλτούρα κ.ά.). John Rawls, *A Theory of Justice*, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press 1971, p.197.

⁵⁵ Wayne Norman, *Negotiating Nationalism*, op. cit. p.150.

⁵⁶ Οι εθνικιστικές ηγεσίες σε Βασκονία και Καταλονία υιοθετούν μία μαρξιστική προσέγγιση για να ερμηνεύσουν την κατάστασή τους. Συγκεκριμένα, ισχυρίζονται ότι η σκληρή πολιτική ενσωμάτωσης της Γαλλίας και της Ισπανίας ήταν αναμενόμενη, επειδή αμφότερες οι περιοχές γνώρισαν αλματώδη βιομηχανική ανάπτυξη και είχαν προνομιακή θέση στο εμπόριο και τους φυσικούς πόρους. Tom Nairn, op. cit. pp.186-187.

συναίνεση της πλειοψηφίας των πολιτών, και αν σέβεται τα θεμελιώδη δικαιώματα κάθε πολίτη. Σύμφωνα με την ρεπουμπλικανική θεωρία, η νομιμοποίηση των κυβερνήσεων βασίζεται στη λαϊκή κυριαρχία, η οποία εδράζεται στην αρχή της ισότητας όλων των πολιτών. Καμία από τις δύο θεωρίες, όμως, δεν αναγνωρίζει δικαιώματα εθνικών ομάδων· οι φιλελεύθεροι δημοκράτες αναγνωρίζουν δικαίωμα στην πολιτιστική έκφραση και το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι, αλλά οι εθνικές ομάδες δεν έχουν πολιτικά δικαιώματα. Παρομοίως, η ρεπουμπλικανική θεωρία υποστηρίζει ότι τα πολιτικά δικαιώματα φέρουν ίσοι μεταξύ τους πολίτες, που έχουν το δικαίωμα να συμμετέχουν σε δραστηριότητες με εθνικό χαρακτήρα, αλλά η εθνικότητά τους είναι πολιτικά μη συσχετιζόμενη. Με δεδομένο ότι η εθνικότητα δεν έχει *πολιτικό καθεστώς* σε καμία από τις δύο εκδοχές της δημοκρατικής θεωρίας, δεν μπορεί να αποτελέσει νομιμοποιημένη βάση για απόσχισή⁵⁷. Αντίστοιχα, απορρίπτεται η προσέγγιση της *αξιακής συλλογικότητας* (value – collectivism) περί αυτονομίας μίας εθνότητας, επειδή αγνοεί τις ηθικά σημαντικές διαφορές μεταξύ ομάδων και ατόμων. Η θέαση της εθνοτικής αυτονομίας ως επέκταση της ατομικής αυτονομίας δεν μπορεί να ερμηνεύσει το δικαίωμα αυτοδιάθεσης συγκεκριμένων ομάδων, κάποια από τα οποία είναι κράτη χωρίς εθνική αναφορά. Στο ίδιο μοτίβο, η εκπόρευση της αξίας της αυτονομίας από τη συνεισφορά αυτής στην ευημερία των μελών της εθνότητας, δεν προσφέρει τους δεοντολογικούς λόγους για το σεβασμό της αυτοδιάθεσής της⁵⁸.

Επιστρέφοντας στο προηγούμενο ζήτημα, η επίκληση ενός *ηθικού* δικαιώματος γίνεται ακόμα και σε περιόδους όπου η κρατική καταπίεση και καταστολή έχουν αναιρεθεί, ακόμα και αν έχουν υιοθετηθεί θετικά μέτρα ανάπτυξης του πολιτισμού των μειονοτήτων π.χ. οι αξιώσεις ανεξαρτησίας από τη δεκαετία του 1960 στο Κεμπέκ, τη Σκωτία, την Ουαλία και την Καταλονία⁵⁹. Οι ορθολογιστές θεωρούν αυτές τις αξιώσεις

---

⁵⁷ Οι δύο εκδοχές της δημοκρατικής θεωρίας συγκλίνουν στους θεσμούς που θεωρούν ως πιο κατάλληλους, αλλά διαφέρουν σε ένα βασικό σημείο: η φιλελεύθερη εκδοχή εδράζεται σε προ-πολιτικά ατομικά δικαιώματα, ενώ η ρεπουμπλικανική εκδοχή είναι μία θεωρία λαϊκής κυριαρχίας. Michael Freeman, “The priority of function over structure. A new approach to secession” in Percy B. Lehning, *Theories of Secession*, London and New York: Routledge 1998, pp.18-19.

⁵⁸ Ο Elie Kedourie, αντιλαμβανόμενος τις παραπάνω δυσκολίες, τονίζει τη σημασία της προσωπικής αυτονομίας και ταυτόχρονα αρνείται τη δεοντολογική βάση σεβασμού της αυτοδιάθεσης. Όταν αξιολογεί μία ενδεχόμενη αλλαγή στους κυβερνώντες, ισχυρίζεται ότι το μοναδικό κριτήριο άξιο λόγου είναι αν οι νέοι κυβερνώντες είναι λιγότερο διεφθαρμένοι, ή πιο δίκαιοι ή, σε περίπτωση που δεν υπάρχει καμία αλλαγή, η διαφθορά και η αδικία βλάπτουν άλλα άτομα από αυτά που έβλαπτε η προηγούμενη κυβέρνηση. Christopher Heath Wellman, *A Theory of Secession. The Case for Political Self-determination*, Cambridge: Cambridge University Press 2005, p.52.

⁵⁹ Οι εθνικιστικές ηγεσίες στις συγκεκριμένες περιοχές συχνά κάνουν λόγο για «εθνική περηφάνια», την οποία μπορούμε να παραλληλίσουμε με την «καλή ναρκισσιστική εικόνα» που το παιδί παίρνει από τη μητέρα του και

περισσότερο ως αντίδραση στη σταδιακή μετατόπιση του ισοζυγίου κόστους/ οφέλους από τη συμμετοχή στο υπάρχον κράτος, παρά ως αντίδραση σε ένα «παράθυρο ευκαιρίας» που άνοιξε ως συνέπεια της εξασθένησης των εξουσιών της κεντρικής κυβέρνησης. Η συμμετοχή στο ενιαίο κράτος δεν θεωρείται απαραίτητη για την προστασία και ικανοποίηση των διακριτών συμφερόντων της εδαφικά συγκεντρωμένης μειοψηφούσας εθνότητας. Η ανάδυση αποσχιστικών κινήσεων είναι πιο πιθανή σε «μικρά» κράτη, ειδικά αν αυτά συμμετέχουν σε μία μεγάλη στρατιωτική συμμαχία ή οικονομική ένωση, οι οποίες ικανοποιούν κάποια από τα συμφέροντα της μειοψηφούσας εθνότητας. Η περίπτωση της Καταλονίας είναι χαρακτηριστική, καθώς η Ισπανία είναι μέλος της ΕΕ και του ΝΑΤΟ, και ερμηνεύεται η πεποίθηση της εθνικιστικής ηγεσίας της περιοχής ότι θα παραμείνει μέλος των οργανισμών αυτών ακόμα και αν αποσχιστεί⁶⁰.

Τα οφέλη της απόσχισσης είναι παράγοντας που ωθεί συνεχώς το εγχείρημα, και μπορεί να αφορά οφέλη που προσδοκούν οι ελίτ ή η κοινότητα ως σύνολο. Για την κοινότητα, η απόσχισση αποτελεί την εκπλήρωση των ονείρων που ενέπνευσε η αρχή της εθνικής αυτοδιάθεσης. Για τις πολιτικές ελίτ, όμως, είναι εκτεταμένα τα υλικά προνόμια και το κύρος που συνδέονται με τη διακυβέρνηση ενός νεοσυσταθέντος κράτους. Η περίπτωση της Νιγηρίας, κατά την τελευταία δεκαετία πριν την αποχώρηση της Βρετανικής διοίκησης, είναι χαρακτηριστική· βασικό γνώρισμα ήταν η υψηλή συγκέντρωση πλούτου στους δημόσιους θεσμούς, που οδήγησε σε ταξική διαστρωμάτωση που καθορίστηκε από την άσκηση της εξουσίας, αντί από τις παραγωγικές σχέσεις. Στη Νιγηρία, λόγω χάρη, οι βουλευτές και οι δημόσιοι υπάλληλοι είχαν από 7 έως 30 φορές υψηλότερα εισοδήματα από τους υπαλλήλους του ιδιωτικού τομέα. Οι κυβερνητικοί αξιωματούχοι μπορούσαν να αποκτήσουν περισσότερο πλούτο μέσω πολιτικών εμπορικής πατρωνίας, καθώς ήταν αρμόδιοι για την έκδοση αδειών εξαγωγών και για τον διορισμό των μελών στους οικείους δημόσιους οργανισμούς. Οι διοικήσεις των επαρχιών έλεγχαν τα αποθεματικά των συμβουλίων αγροτικής πολιτικής, συγκεντρώνοντας μακράν τα

προχωρά να σχηματιστεί σε ένα «ιδανικό εγώ». Όταν το κράτος υποτιμά ή αγνοεί αυτή τη ναρκισσιστική εικόνα, ταπεινώνει την ομάδα και δημιουργεί το ενδεχόμενο *κατάθλιψης*. Σημάδια αυτής είναι η απραξία, η αποχώρηση από την επικοινωνία και τη συμμετοχή σε συλλογικά σχέδια. Ως αντίπραξη, προκαλείται ναρκισσιστικός ενθουσιασμός για την επανάκτηση υπερεγωτικών *ιδανικών*, στα οποία περιλαμβάνονται και παρανοϊκές και υπερβολικές απόψεις. Julia Kristeva, *op. cit.* p.52.

⁶⁰ Αν το αποσχιστικό κίνημα είναι συνέπεια αδικιών από τις πρακτικές της κεντρικής κυβέρνησης, όπως το κίνημα της Νορβηγίας έναντι της Σουηδίας το 1814, συγκεκριμένες παραχωρήσεις ενδέχεται να περιορίσουν τη δυναμική της απόσχισσης. Viva Ona Bartkus, *op. cit.* pp.200-201.

υψηλότερα κεφάλαια, και τα διέθεταν προς επιχειρηματίες «φιλικούς» προς την κυβέρνηση με κριτήρια που αγνοούσαν την οικονομική ορθότητα, παρότι έπρεπε να διατεθούν για την οικονομική ανάπτυξη της επαρχίας⁶¹.

1.2. Αιτιολογείται «ηθικά» η απόσχιση;

1.2.1. Θεωρίες απόσχισης

Το ερώτημα αν μία απόσχιση μπορεί να αιτιολογηθεί «ηθικά» προκύπτει από την βεβαιότητα ότι το κράτος δεν μπορεί να είναι εθνό-πολιτισμικά ουδέτερο, παρότι υπάρχουν αναλυτές που ισχυρίζονται το αντίθετο π.χ. ο Michael Walzer θεωρεί τις ΗΠΑ ως ουδέτερο κράτος εθνό-πολιτισμικά, επειδή έχει θεσμοθετήσει τη διάκριση μεταξύ κρατους και εθνικότητας. Ο Will Kymlicka επικρίνει την τελευταία θέση, και επιχειρεί να δείξει με ποιο τρόπο υπερτερούν πολιτισμικά και οικονομικά όσοι είναι εκ γενετής μέλη της κυρίαρχης κρατικής κουλτούρας, ή της κουλτούρας της εθνικής πλειοψηφίας. Η βεβαιότητα ότι το κράτος δεν μπορεί να είναι ουδέτερο δεν συνεπάγεται ότι δεν μπορεί να συμπεριλάβει άλλες ταυτότητες· το κράτος θα γίνει πιο «περιεκτικό» αν διευκολύνει τη δημιουργία διττών ταυτοτήτων για τα μέλη των μειονοτικών πολιτισμών, συνθήκη που προϋποθέτει πίστη και νομιμοφροσύνη στο κράτος⁶².

Έχουν καταρτιστεί τρεις έλεγχοι προκειμένου να εξετάσουμε αν το κράτος είναι εθνό-πολιτισμικά ουδέτερο. Ο πρώτος είναι ο *Έλεγχος Αλήθειας*, που εξετάζει αν το κράτος προωθεί με τη συνειδητή αναπαραγωγή ψεμμάτων μία συγκεκριμένη ταυτότητα ή εθνικιστικό αίσθημα μέσω των σχολικών εγχειριδίων, πολιτικών εκστρατειών και άλλων πολιτικών. Τα πλέον αμφιλεγόμενα παραδείγματα αφορούν τους μύθους που αναφέρονται στους ήρωες της πατρίδας· σήμερα, πολλοί φιλελεύθεροι αποδέχονται την ανάγκη να διατηρηθούν οι μύθοι που αναφέρονται στα πατριωτικά πρόσωπα, εφόσον τα οφέλη της εθνικής περηφάνιας και των δεσμών με την οικεία εθνική κοινότητα υπερβαίνουν το

---

⁶¹ Ibid. pp.96 &99-100.

⁶² Wayne Norman, *Negotiating Nationalism*, op. cit. p.52.

κόστος⁶³. Επόμενος είναι ο *Έλεγχος Στιγματισμού*, ο οποίος εξετάζει αν το κράτος στιγματίζει ολόκληρους λαούς ως εσωτερικούς ή εξωτερικούς «εχθρούς» του έθνους. Τη μεγαλύτερη ανησυχία προκαλούν οι συγκρίσεις που περιλαμβάνουν ιδιαίτερα επικριτικούς όρους, και απεικονίζουν τον «εχθρό» με τρόπους που στοχεύουν στην *ηθική υποτίμηση* του⁶⁴. Τρίτος και τελευταίος είναι ο *Έλεγχος Ίσης Ευκαιρίας για Εθνική Συγκρότηση*: στο βαθμό που η εθνική συγκρότηση στοχεύει στην ενσωμάτωση των εθνικών μειονοτήτων στο μεγαλύτερο έθνος, έχουν αυτές οι μειονότητες ίσες ευκαιρίες να διαμορφώσουν και να ενισχύσουν την ταυτότητά τους μέσω των κρατικών θεσμών; Αυτός ο έλεγχος είναι «η λεπτή άκρη μίας πολύ χοντρής σφήνας που στηρίζει τα δικαιώματα των εθνικών μειονοτήτων». Η συλλογιστική του ελέγχου αυτού είναι ότι οι πολιτικές και πολιτιστικές ταυτότητες δεν είναι απλά προϊόν ελεύθερων επιλογών στην «αγορά των ιδεών», αλλά είναι αποτέλεσμα συνειδητών πολιτικών και κρατικών δράσεων. Επομένως, υπάρχει κάτι ενστικτωδώς άδικο όταν οι εθνικές πλειοψηφίες χρησιμοποιούν τον έλεγχο που έχουν επί των κρατικών θεσμών και των μέσων ενημέρωσης για να αφομοιώσουν εθνικές μειονότητες⁶⁵.

Οι παραπάνω έλεγχοι αποκτούν βαρύνουσα σημασία αν αποδεχτούμε ότι το υπάρχον διεθνές νομικό σύστημα είναι πιο συντηρητικό από την πολιτική θεωρία· απόδειξη αυτού είναι η μη θεσμοθέτηση του δικαιώματος απόσχισης, ακόμα και στις περιπτώσεις σοβαρών παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Το διεθνές δίκαιο περιορίζει το δικαίωμα απόσχισης στις υπερπόντιες αποικίες, επικαλούμενο τον «έλεγχο αλμυρού νερού»⁶⁶. Η μη αναγνώριση του δικαιώματος απόσχισης προκύπτει από τον φόβο δημιουργίας συγκρούσεων, που θα οδηγήσει σε διατάραξη της διεθνούς τάξης· μία τέτοια αναγνώριση θα δυσχέραινε την επίτευξη ειρηνικών και δίκαιων λύσεων στις ενδοκρατικές διεθνοτικές συγκρούσεις, λόγω της αδιαλλαξίας των εμπλεκόμενων μερών. Επιπλέον, θα αύξανε τον αριθμό των αξιώσεων και των αποφάσεων απόσχισης, προκαλώντας σύγκρουση μεταξύ του κεντρικού κράτους και της αποσχιστικής περιοχής, στην οποία

---

⁶³ Ibid. p.54.

⁶⁴ Βασιζόμενοι στη θεωρία του Freud, οι φιλελεύθεροι αναλυτές κάνουν λόγο για «ναρκισσισμό ασήμαντων διαφορών». Ενίοτε οι συγκρίσεις που γίνονται είναι επικριτικές, και οι φιλελεύθεροι θεωρούν ότι εντάσσονται στην ελευθερία έκφρασης, αλλά έχουν μη – φιλελεύθερο περιεχόμενο. Αυτή η «ναρκισσιστική ψευδαίσθηση», πάντως, μπορεί να έχει σχετικά αθώο χαρακτήρα π.χ. όταν η Θάτσερ συνέκρινε την ατομικιστική και φιλελεύθερη Βρετανική πολιτική κουλτούρα με την κρατικιστική πολιτική κουλτούρα στην ηπειρωτική Ευρώπη. Ibid. p.55.

⁶⁵ Ibid. p.56.

⁶⁶ Christopher Heath Wellman, op. cit. p.157.

ενδεχομένως να εμπλακούν και τρίτα κράτη που στηρίζουν το κάθε μέρος της σύγκρουσης. Η αναγνώριση του δικαιώματος αιτιολογημένης απόσχισης ενδέχεται να προκαλέσει ένα «φαινόμενο χιονοστιβάδας» και να φέρει λιγότερο αιτιολογήσιμες αξιώσεις απόσχισης σε άλλες περιπτώσεις. Το παραπάνω επιχείρημα, το οποίο αποκαλείται *επιχείρημα αναρχίας*, θεωρεί ότι απώτερη συνέπεια θα είναι η ανατροπή κάποιων ευρέως αποδεκτών πολιτικών στόχων στο εσωτερικό όλων των κρατών, όπως η προστασία των ανθρώπινων δικαιωμάτων και η οικονομική ανάπτυξη⁶⁷.

Παρά τον αποτρεπτικό χαρακτήρα της διεθνούς πρακτικής, έχουν αναπτυχθεί ηθικές θεωρίες περί απόσχισης· αυτές διακρίνονται σε θεωρίες Πρωταρχικών Δικαιωμάτων και σε θεωρίες Δικαιωμάτων Επανόρθωσης. Η πρώτη προσέγγιση διακρίνεται περαιτέρω στη θεωρία εδαφικού προσδιορισμού (adscriptivist) και στη συνεταιριστική/ δημοψηφισματική θεωρία. Η συγκεκριμένη προσέγγιση θεωρεί την απόσχιση δικαίωμα που έχουν συγκεκριμένες ομάδες, χωρίς την προϋπόθεση αιτιολόγησης αυτής, και συνήθως το δικαίωμα αυτό είναι μονομερές. Οι θεωρίες Πρωταρχικών Δικαιωμάτων, επομένως, τείνουν να ευνοούν το αποσχιστικό κίνημα, ακόμα και στις φιλελεύθερες δημοκρατίες που προστατεύουν τα ανθρώπινα δικαιώματα⁶⁸.

Σύμφωνα με τη θεωρία εδαφικού προσδιορισμού, το δικαίωμα απόσχισης φέρουν συλλογικές οντότητες που προσδιορίζονται από εδαφικά καθορισμένα χαρακτηριστικά, ακόμα και αν απουσιάζουν φαινόμενα παραβιάσεων από το κεντρικό κράτος. Τα χαρακτηριστικά αυτά υπάρχουν ανεξάρτητα από την ύπαρξη οποιουδήποτε πολιτικού συνεταιρισμού· έχουν δημιουργήσει τα μέλη της οντότητας⁶⁹. Το δικαίωμα, συνήθως, φέρουν πολιτιστικές ή εθνικές συλλογικές οντότητες, και το επιχείρημα που διατυπώνεται αφορά τη διατήρηση πολιτιστικών και εθνικών αξιών. Απαραίτητη προϋπόθεση είναι η πλειοψηφία των μελών του έθνους, ή των κατοίκων της εδαφικής μονάδας που θα αποκολληθεί από το κράτος, να επιθυμεί την απόσχιση⁷⁰. Το δικαίωμα απόσχισης αποδίδεται σε συλλογικές οντότητες, σε αντίθεση με τις θεωρίες επιλογής που το αποδίδει

---

⁶⁷ Michael Freeman, *op. cit.* p.18.

⁶⁸ Lluis Perez and Marc Saumjame, “Legalizing Secession: the Catalan Case”, *Journal of Conflictology*, Vol.4 Issue 2 (2013), pp.5-6.

⁶⁹ Allen Buchanan, “The international institutional dimension of secession” in Percy B. Lehning, *Theories of Secession*, London and New York: Routledge 1998, p.231.

⁷⁰ Lluis Perez and Marc Saumjame, *op. cit.* p.4 and Wayne Norman, *Negotiating Nationalism*, *op. cit.* p.183.

στα άτομα, λόγω της σημασίας που έχει η εθνική ταυτότητα και η συμμετοχή στο έθνος για τα άτομα. Η προσκόλληση που νιώθουν τα άτομα στο έθνος έχει εγγενή ηθική σημασία και έχει εργαλειακή αξία για την επίτευξη άλλων αγαθών π.χ. ένα έθνος που έχει πετύχει την αυτοδιάθεσή του είναι ικανό να εφαρμόσει πολιτικές αναδιανεμητικής δικαιοσύνης, να προστατεύσει τον κοινό πολιτισμό, και συλλογικά να αποφασίσει για το πεπρωμένο του⁷¹.

Η δημοψηφισματική θεωρία αντλεί το δικαίωμα απόσχισης σαφώς από δημοκρατικές αρχές, χωρίς να θέτει περιορισμούς στο ποιος φέρει το δικαίωμα. Στην περίπτωση αυτή, προτεραιότητα δίνεται σε θεμελιώδη δικαιώματα, όπως η ατομική αυτονομία και η έκφραση των δημοκρατικών αιτημάτων, και η πολιτική εξουσία αναπόφευκτα συνδέεται με τη συναίνεση του πληθυσμού. Αν το κεντρικό κράτος απωλέσει τη συναίνεση της εδαφικά συγκεντρωμένης μειονότητας, υφίσταται δικαίωμα απόσχισης, ανεξάρτητα από τα χαρακτηριστικά του πληθυσμού που διαβιεί στο επίμαχο έδαφος⁷². Η ειδοποιός διαφορά από τη θεωρία εδαφικού προσδιορισμού είναι ότι, δεν κρίνεται απαραίτητο η αποσχιστική οντότητα να διαθέτει χαρακτηριστικά όπως η εθνικότητα ή έναν περιεκτικό πολιτισμό προκειμένου να φέρει το δικαίωμα απόσχισης. Η δημοψηφισματική θεωρία εστιάζει στην εκούσια πολιτική επιλογή της πλειοψηφίας των μελών μίας οντότητας, και στην επιθυμία τους να δημιουργήσουν ανεξάρτητο κράτος, χωρίς να έχει σημασία η ομοιογένεια της οντότητας. Επομένως, το δικαίωμα απόσχισης ταυτίζεται με το *δικαίωμα πολιτικής ένωσης*, δεδομένου ότι δεν κρίνεται απαραίτητη η σύνδεση, ιστορική ή φαντασιακή, της οντότητας με την εδαφική επικράτεια που επιθυμεί να αποκολλήσει⁷³. Υπό την σκοπιά αυτή, υπάρχει στενή σχέση ανάμεσα στη δημοκρατία και το δικαίωμα απόσχισης· αμφότερα νομιμοποιούνται από τη σημασία που έχει η ελευθερία των ανθρώπων να λαμβάνουν τις αποφάσεις για τη θεσμική δομή της κοινωνίας στην οποία ζουν, και στο κράτος στο οποίο ζουν⁷⁴. Οι επικριτές της δημοψηφισματικής θεωρίας ισχυρίζονται ότι, η θέαση του κράτους ως συνάθροιση αυτόνομων ατόμων οδηγεί σε μία κατάσταση όπου αγνοούνται τα ζητήματα ταυτότητας ως παράγοντας κοινωνικής συνοχής· οι σύγχρονοι φιλελεύθεροι διανοητές, ιδιαίτερα, θεωρούν την ύπαρξη

⁷¹ Margaret Moore (ed.), op. cit. p.7.

⁷² Lluís Pérez and Marc Saumjane, op. cit. p.4.

⁷³ Allen Buchanan, “The international...”, op. cit. p.232.

⁷⁴ Margaret Moore (ed.), op. cit. p.5.

ταυτότητας αναγκαία συνθήκη για την ύπαρξη του αισθήματος ταυτότητας και αλληλεγγύης, τα οποία είναι απαραίτητα για την εγκαθίδρυση δίκαιων και αποτελεσματικών φιλελεύθερων θεσμών⁷⁵.

Ο Christopher Wellman διατυπώνει συγκεκριμένες προϋποθέσεις για την εφαρμογή του δικαιώματος απόσχισης: α) η μειονότητα πρέπει να αποτελεί την πλειοψηφία στο έδαφος που διαβιεί β) το νέο κράτος που θα σχηματιστεί πρέπει να ασκεί αποτελεσματικά τις νομιμοποιητικές λειτουργίες ενός κράτους, κυρίως να παρέχει δικαιοσύνη και ασφάλεια και γ) η απόσχιση να μην βλάψει την ικανότητα του υπάρχοντος κράτους να υλοποιήσει αποτελεσματικά τις ίδιες νομιμοποιητικές λειτουργίες⁷⁶. Όσοι αντιτίθενται στο δικαίωμα απόσχισης, συνήθως, εστιάζουν την κριτική τους στο γεγονός ότι μία αποσχιστική σύγκρουση αφορά θεμελιωδώς το έδαφος, μεταξύ μίας αυτονομιστικής ομάδας που επικαλείται το δικαίωμα αυτοδιάθεσης και του κράτους που επικαλείται την πολιτική νομιμοποίηση που έχει. Ορμώμενοι από το παραπάνω, τονίζουν ότι η απόσχιση βλάπτει *άδικα* τους πολίτες του απομείναντος κράτους, επειδή έχουν βάσιμο δικαίωμα στο σύνολο του εδάφους. Ο Wellman τονίζει, όμως, ότι δεν θα προκληθεί *αδικία* στην περίπτωση που η αποσχιστική οντότητα είναι πολιτικά βιώσιμη, γιατί το κράτος δεν είναι αναγκασμένο να δημιουργήσει ένα πολιτικά ασφαλές περιβάλλον, ούτε έχει βάσιμη αιτιολογία να αρνηθεί την πολιτική αυτοδιάθεση της μειονότητας⁷⁷.

Η θεωρία Δικαιωμάτων Επανόρθωσης λαμβάνει μεγαλύτερη προσοχή από τους αναλυτές, λόγω της έμφασης που δίνει η διεθνής κοινότητα στην προστασία των ανθρώπινων δικαιωμάτων. Η ουσία της συγκεκριμένης θεωρίας, όπως και στη θεωρία Πρωταρχικών Δικαιωμάτων, αφορά το φαινόμενο και την ηθική της απόσχισης: τα αποσχιστικά κινήματα αρθρώνονται σε εθνικιστική βάση, σχεδόν αποκλειστικά από εθνικές μειονότητες, και επιζητούν ευρεία λαϊκή στήριξη, τουλάχιστον στην περιοχή που αυτά κινητοποιούνται. Το ειδοποιό γνώρισμα της θεωρίας Επανόρθωσης είναι ότι, τονίζει

---

⁷⁵ Wayne Norman, “The Ethics of Secession as the Regulation of Secessionist Politics” in Margaret Moore (ed.), *National Self-determination and Secession*, Oxford: Oxford University Press 2003, p.39.

⁷⁶ Allen Buchanan, “The international...”, *op. cit.* pp.232-233.

⁷⁷ Christopher Heath Wellman, *op. cit.* p.37.

την «συμπάθεια» που έχει δείξει η διεθνής κοινότητα σε αποσχιστικά κινήματα όπου ο λαός έχει δίκαιο σκοπό⁷⁸.

Οι θεωρίες Δίκαιου Σκοπού, που αποτελούν τον πυρήνα της θεωρίας Επανόρθωσης, φέρουν το βάρος της απόδειξης του δίκαιου χαρακτήρα του αποσχιστικού κινήματος. Οι εκπρόσωποι των θεωριών αυτών, με πιο επιφανείς τους Buchanan και Norman, αντιστοιχούν το δικαίωμα απόσχισης με τη θεωρία επανάστασης του Locke· η απόσχιση, δηλαδή, νομιμοποιείται αν κρίνεται απαραίτητη για την επανόρθωση μίας σοβαρής αδικίας. Το πλεονέκτημα της θεωρίας αυτής είναι ότι υποθέτει έναν ισχυρό εσωτερικό δεσμό ανάμεσα στο «δικαίωμα αντίστασης στην τυραννία» και στο δικαίωμα αυτοδιάθεσης, και ενισχύεται από τη θεμελίωση του δικαιώματος αυτοδιάθεσης στο γενικά αποδεκτό πλαίσιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Το μειονέκτημα προκύπτει από την αμφισβήτηση της ύπαρξης αδικιών, με συνέπεια η θεωρία να στηρίζεται σε διαδικαστικούς μηχανισμούς που χρησιμοποιούνται ώστε να αξιολογήσουν την αδικία που επικαλούνται τα αποσχιστικά κινήματα. Στην πράξη, επομένως, οι θεωρίες Δίκαιου Σκοπού συγκλίνουν με τη θέση του Philipott για αναγνώριση των επιλογών των αποσχιστών, παρότι θέτουν διαφορετικούς περιορισμούς στους αποσχιστές π.χ. την προϋπόθεση σταθμισμένης πλειοψηφίας⁷⁹.

Η θεωρία Επανόρθωσης καθιστά τελεολογική τη νομιμοποίηση του κράτους: αναγνωρίζει, δηλαδή, ως νομιμοποιημένη την εξουσία του εφόσον προστατεύει τα ατομικά και συλλογικά δικαιώματα⁸⁰. Το δικαίωμα επανόρθωσης είναι, επομένως, γενικό δικαίωμα και δεν καθιερώνεται μέσω διαπραγμάτευσης ή σαφούς συνταγματικής ρύθμισης. Ο Buchanan θεωρεί την απόσχιση ως την «έσχατη επανόρθωση», ως απόδραση έναντι σοβαρών αδικιών από την πλευρά του κράτους, καθιστώντας την κρατική καταπίεση απαραίτητη συνθήκη για την ενεργοποίηση του δικαιώματος⁸¹.

Πολλοί αναλυτές και ηγέτες έχουν διατυπώσει προϋποθέσεις και συνθήκες που καθιστούν την απόσχιση αιτιολογήσιμη, ακόμα και επιθυμητή. Το πρώτο επιχείρημα, όπως

---

⁷⁸ Wayne Norman, *Negotiating Nationalism*, op. cit. p.183.

⁷⁹ Η θεμελίωση της νομιμοποίησης της απόσχισης στη δικαιοσύνη ή αδικία του κράτους που αντιμετωπίζει ένα αποσχιστικό κίνημα, συνδέει τις θεωρίες Δίκαιου Σκοπού με το συναίσθημα που εκφράζει ο Kedourie (βλ. υποσημείωση 58) για τη διαφθορά των νέων κυβερνώντων. Margaret Moore (ed.), op. cit. pp.5-6.

⁸⁰ Lluís Pérez and Marc Saumjane, op. cit. p.4.

⁸¹ Allen Buchanan, "Democracy and Secession", op. cit. p.25.

προαναφέρθηκε, αφορά την παραβίαση θεμελιωδών δικαιωμάτων· το δεύτερο επιχείρημα θεωρεί την απόσχιση επιθυμητή, λόγω των οφελών που παρέχει στις μειονότητες να αυτο-οργανωθούν σύμφωνα με τις δικές τους αξίες. Ο John Stuart Mill ισχυρίζεται ότι η ελευθερία και η απουσία κρατικής παρέμβασης (freedom and liberty) δεν είναι δυνατό να εφαρμοστούν σε ένα κράτος που αποτελεί τεχνητή συσσώρευση δύο ή περισσότερων διακριτών κοινοτήτων, και η απόσχιση είναι απαραίτητη αν η μία κοινότητα κυριαρχεί στους κυβερνητικούς μηχανισμούς⁸². Ο Πρόεδρος Woodrow Wilson θεωρεί επιθυμητή την απόσχιση, αν αυτή μπορεί να συμβάλει στην επίτευξη της διεθνούς ειρήνης. Συγκεκριμένα, ο Wilson θεωρεί τη δικαιοσύνη ως ιδιαίτερα σημαντική για τη διατήρηση της ειρήνης, και η καθυπόταξη μίας κοινότητας σε μία άλλη είναι η ουσία της αδικίας. Όπως ο Mill και ο Buchanan, ο Michael Walzer θεωρεί επιθυμητή την απόσχιση για κοινότητες, όπως οι Κούρδοι, που δεν μπορούν να προασπίσουν την ασφάλεια και την επιβίωσή τους χωρίς δική τους κυρίαρχη εξουσία. Ο Walzer ισχυρίζεται, επίσης, ότι κάθε ιστορικό έθνος πρέπει να φέρει το δικαίωμα να οργανώσει το συλλογικό βίο του σύμφωνα με τις δικές τους αξίες. Τέλος, ο Walzer θεωρεί επιθυμητή την απόσχιση, επειδή η διεθνής ειρήνη θα εξακολουθήσει να διαταράσσεται αν αρνούνται την ανεξάρτητη ύπαρξη σε διακριτές κοινότητες, στη βάση των δύο προαναφερθέντων συλλογισμών⁸³.

Η εδαφικά συγκεντρωμένη εθνότητα φέρει το βάρος να αποδείξει ένα ή περισσότερα από τα κάτωθι: α) ότι υπόκειται σε συστηματικές διακρίσεις ή εκμετάλλευση, καταστάσεις που δεν θα λήξουν όσο η εθνότητα παραμένει στο κράτος αυτό β) ότι έχει βάσιμες αξιώσεις στην εδαφική επικράτεια που επιθυμεί να αποκόψει γ) ότι η εθνότητα και το έδαφος που κατοικεί ενσωματώθηκαν παράνομα από το κράτος δ) ότι ο πολιτισμός της εθνότητας θα επιβιώσει μόνο με την απόκτηση των εξουσιών του κυρίαρχου κράτους⁸⁴ ε) ότι τα μέλη αυτής βιώνουν σοβαρές και εκτεταμένες παραβιάσεις των θεμελιωδών δικαιωμάτων τους και στ) ότι δεν υπάρχει άλλη ρεαλιστική και αποτελεσματική επανόρθωση για την ειρηνική επίλυση της αντιπαράθεσης με το Κέντρο, παρά μόνο η

---

⁸² Ο Mill ανέπτυξε ένα αυστηρό δόγμα αυτό-βοήθειας σε αυτές τις περιπτώσεις. Μέσω σύγκρισης της ελευθερίας των κοινοτήτων και της ατομικής αρετής, συμπέρανε ότι κανένα εξ αυτών δεν μπορεί να αποκτηθεί με βοήθεια από εξωτερικούς δρώντες. Το πρόβλημα με τη θεωρία του Mill είναι ότι δεν εξετάζει το ενδεχόμενο μεγάλης ανισότητας ισχύος υπέρ του κεντρικού κράτους, όπου είναι σοβαρό το ενδεχόμενο παραμονής του ξένου κυρίαρχου, παρά τις προσπάθειες της αποσχιστικής οντότητας. Viva Ona Bartkus, *op. cit.* pp.15-16.

⁸³ *Ibid.* p.17.

⁸⁴ Wayne Norman, “The Ethics of Secession...”, *op. cit.* p.41.

απόσχιση⁸⁵. Ο Allen Buchanan και ο Anthony Birch ισχυρίζονται ότι, η απόσχιση παύει να ισχύει ως γενικό δικαίωμα όταν καθορίζονται οι ηθικές προϋποθέσεις για να εφαρμοστεί ως δικαίωμα επανόρθωσης: αμφότεροι, στην ουσία, επιβεβαιώνουν την παρούσα διεθνή τάξη, η οποία θεωρεί απαράβατη την εδαφική ακεραιότητα των κρατών⁸⁶.

Από τις παραπάνω «αποδείξεις», οι θεωρητικοί εστιάζουν στην παράνομη προσάρτηση της περιοχής που κατέχει η αποσχιστική εθνότητα, επειδή χρησιμοποιείται ως επιχείρημα για την αμφισβήτηση της νομιμοποίησης του κράτους. Ο Buchanan αναπτύσσει ένα σενάριο για να στηρίξει τη θέση του: υποθέτει, κόντρα στα πραγματικά γεγονότα, ότι η ΕΣΣΔ κυβερνά στα κράτη της Βαλτικής με δημοκρατικό τρόπο και με αυστηρό σεβασμό για τα ανθρώπινα δικαιώματα, παρότι προσάρτησε παράνομα τα εν λόγω κράτη. Δικαιούνται οι χώρες της Βαλτικής, υπό αυτά τα δημοκρατικά δεδομένα, να αξιώσουν την αναβίωση της χαμένης κυριαρχίας τους;⁸⁷ Ο Buchanan και ο Birch, ο οποίος παραθέτει το παράδειγμα της Ιρλανδίας, ισχυρίζονται ότι υφίσταται δικαίωμα απόσχισης και χρησιμοποιούν ως αναλογία την ανάκτηση κλαπείσας περιουσίας. Το προφανές αντεπιχείρημα είναι ότι η αναλογία του εδάφους με την ιδιωτική ιδιοκτησία δεν είναι εύλογη στη συλλογική μορφή της. Δεδομένου ότι η διατύπωση ενός δικαιώματος απόσχισης για προσαρτημένες εθνότητες είναι πιο δύσκολη από τη διατύπωση του δικαιώματος παραμονής στη γη των προγόνων τους, το δικαίωμα απόσχισης βασίζεται στη δέσμευση στην έννοια της συλλογικής ιδιοκτησίας του εδάφους, και εξαρτάται από τα μέσα νομικής οργάνωσης και επικύρωσης αυτής⁸⁸.

Η άλλη «απόδειξη» που κεντρίζει το ενδιαφέρον των αναλυτών, και την οποία επικαλείται η ηγεσία της Καταλονίας, αναφέρεται στη δίκαιη διακυβέρνηση της περιοχής που επιθυμεί να αποσχιστεί⁸⁹. Ο λόγος είναι ότι, στη θεώρηση της δημοκρατικής νομιμοποίησης, δεν κρίνονται ως πειστικά τα επιχειρήματα που θεωρούν ότι οι αξίες που νομιμοποιούν τη δημοκρατία απαιτούν ένα (μη – επανορθωτικό) δημοψηφισματικό

---

⁸⁵ John Dugard and David Raic, “The role of recognition in the law and practice of secession” in Marcelo G. Kohen (ed.), *Secession. International Law Perspectives*, Cambridge: Cambridge University Press 2006, p.109.

⁸⁶ Linda Bishai, “Altered states. Secession and the problems of liberal theory” in Percy B. Lehning, *Theories of Secession*, London and New York: Routledge 1998, p.94.

⁸⁷ Allen Buchanan, “Democracy and Secession”, op. cit. p.29.

⁸⁸ Linda Bishai, op. cit. p.96.

⁸⁹ Σύμφωνα με τον Wellman, η θεσμική προστασία των πρωταρχικών δικαιωμάτων (primary rights) αποθαρρύνει την αξίωση αποκέντρωσης και την εσωτερική μετανάστευση προς την επίμαχη περιοχή, πολιτικές που ενδεχομένως να θρέψουν τις αποσχιστικές τάσεις. Christopher Heath Wellman, op. cit. p.163.

δικαίωμα απόσχισης. Τα κράτη, επομένως, που σέβονται τα δικαιώματα των εθνικών μειονοτήτων περιορίζουν την απειλή απόσχισης ως διαπραγματευτικό εργαλείο, το οποίο δίνει στις μειονότητες ένα *de facto* δικαίωμα αρνησικυρίας επί των αποφάσεων της πλειοψηφίας: ενισχύεται, με τον τρόπο αυτό, η σταθερότητα που απαιτείται για να λειτουργήσουν οι πρακτικές διαπραγμάτευσης στις δημοκρατίες και, φυσικά, γίνεται ορθολογικό για τους πολίτες να δεσμευτούν στις πρακτικές αυτές. Στο βαθμό που η προστασία των μειονοτικών δικαιωμάτων γίνεται με την αρωγή των διεθνών θεσμών, τα κράτη «θωρακίζονται» από αποσχιστικά κινήματα, τα οποία δεν μπορούν να πετύχουν την επιθυμητή διεθνή αναγνώριση⁹⁰. Επομένως, οι εκπρόσωποι της Θεωρίας Επανόρθωσης ισχυρίζονται ότι μόνο αυτή η θεωρία διατυπώνει τα σωστά κίνητρα για την αποτροπή της απόσχισης: πρώτον, όταν τα κράτη προστατεύουν τα βασικά ανθρώπινα δικαιώματα και δεν παραβιάζουν τις συμφωνίες παροχής αυτονομίας, προστατεύονται τα ίδια από το ενδεχόμενο μονομερούς απόσχισης και δικαιούνται να ζητήσουν την αρωγή της διεθνούς κοινότητας για να διατηρήσουν την εδαφική ακεραιότητά τους· δεύτερον, αν το διεθνές δίκαιο αναγνωρίσει το δικαίωμα απόσχισης *μόνο* σε περιπτώσεις σοβαρής αδικίας, δημιουργείται το κίνητρο της δίκαιης διακυβέρνησης, ώστε να εξασφαλιστεί η διεθνής στήριξη⁹¹.

Η δίκαιη διακυβέρνηση αποτρέπει, επίσης, τη διακριτική αναδιανομή που ανακύπτει όταν το πολιτικό σύστημα επιτρέπει την οικονομική δυσπραγία, ή αγνοεί τα ζωτικά συμφέροντα μίας περιοχής. Αυτή η κατάσταση αδικίας μπορεί να εμφανιστεί ακόμη και σε φιλελεύθερες δημοκρατίες, εάν υιοθετούνται πολιτικές που αυθαίρετα ευνοούν κάποιες περιοχές και αδικούν άλλες. Ο Buchanan παραθέτει το παράδειγμα του εμφυλίου πολέμου στις ΗΠΑ, και επισημαίνει ότι η βούληση των Πολιτειών του Νότου για απόσχιση ήταν απόρροια των διακριτικών δασμών που τους επιβλήθηκαν, παρότι τηρήθηκαν οι διαδικασίες στο Κογκρέσο. Ο Birch ισχυρίζεται ότι απειλή για τα συμφέροντα του Νότου αποτέλεσε η απόφαση του Κογκρέσου για κατάργηση της δουλείας στις νέες Πολιτείες που θα εντάσσονταν στην Ένωση⁹². Η θεωρία περί δίκαιης διακυβέρνησης μπορεί, επομένως, να χαρακτηριστεί ως μία μορφή *ηθικής θεσμικής*

⁹⁰ Allen Buchanan, “Democracy and Secession”, *op. cit.* p.30.

⁹¹ Christopher Heath Wellman, *op. cit.* p.162.

⁹² Linda Bishai, *op. cit.* p.97.

συλλογιστικής, καθώς αξιολογεί τις πολιτικές αρχές κυρίως μέσω της αξιολόγησης των υπαρκτών θεσμών, με βασικό κριτήριο τις δυναμικές επιδράσεις αυτών στην κοινωνία⁹³.

Από τα παραπάνω συμπεραίνουμε ότι η θεωρία Δίκαιου Σκοπού είναι θεωρία ηθικού και πολιτικού μεσαίου φάσματος, επειδή επικρατεί η άποψη ότι η απόσχιση θέτει ζητήματα αποκλειστικά για τα δικαιώματα των αποσχιστικών κινήματων και των κεντρικών κρατών, και τείνει να παραμελεί το επίπεδο του άτομο και του διεθνούς συστήματος. Από τη μία πλευρά, απορρέει από την αρχή ότι οι πολιτικοί θεσμοί αξιολογούνται από τη συμβολή τους στην ευημερία των ατόμων. Η αρχή αυτή δεν είναι «ατομικιστική», γιατί δεν ασπάζεται τον εγωισμό του ατόμου ούτε υποθέτει ότι τα άτομα οντολογικά προηγούνται της κοινωνίας, και ισχυρίζεται ότι οι κακές συλλογικές ρυθμίσεις βλάπτουν τα άτομα, θέση με την οποία δεν μπορεί να διαφωνήσει όποιος ασχολείται σοβαρά με το δίκαιο περιεχόμενο των πολιτικών ρυθμίσεων. Από την άλλη πλευρά, οι αποσχίσεις δεν μπορούν να θεωρηθούν δίκαιες αν υπονομεύουν τη διεθνή τάξη⁹⁴. Το ερώτημα που γεννάται είναι αν η έννοια της «επανορθωτικής απόσχισης» θεωρείται ως έννοια ριζωμένη στο θετικό διεθνές δίκαιο, δεδομένης της ευρείας αποδοχής της νομικής βιβλιογραφίας, παρά τη σπάνη στη διεθνή πρακτική. Η περίπτωση του Κοσόβου αποτελεί μεμονωμένη περίπτωση διεθνούς επέμβασης με σκοπό τη διασφάλιση των δικαιωμάτων μιας εθνικής ομάδας, τα οποία καταπατούνταν σε εθνική βάση⁹⁵.

Οι εκπρόσωποι της θεωρίας Δίκαιου Σκοπού θέτουν ως προφανή λύση τη θεσμοθέτηση, ακόμα και την υιοθέτηση συνταγματικής πρόβλεψης, του δικαιώματος απόσχισης, ώστε να αποτραπεί μία μονομερής απόσχιση και να δημιουργηθεί το πλαίσιο ειρηνικής επίλυσης των διεθνοτικών διενέξεων⁹⁶. Όσοι αντιτίθενται στη θεσμοθέτηση της απόσχισης διατυπώνουν τρία συσχετιζόμενα μεταξύ τους επιχειρήματα: πρώτον, πρέπει να διατυπωθούν οι ιδανικές αρχές που οι πραγματικοί θεσμοί θα μπορούν να προσεγγίσουν. Ο προσδιορισμός των ορίων του θεσμικά δυνατού δικαιώματος γίνεται μέσω της νομιμοποίησης των πραγματικών αδικιών, που κάνουν τις ιδανικές αρχές να μοιάζουν μη

⁹³ Σύμφωνα με τη ρήση του Rousseau, αυτή η συλλογιστική «παίρνει τους ανθρώπους όπως είναι και τους νόμους όπως θα μπορούσαν να είναι». Wayne Norman, “The Ethics of Secession...”, *op. cit.* p.44.

⁹⁴ Michael Freeman, *op. cit.* p.17.

⁹⁵ Σε «απόσχιση επανόρθωσης» έως σήμερα έχουν προβεί τα κράτη της Βαλτικής, λόγω παράνομης προσάρτησης από την ΕΣΣΔ, και το Μπαγκλαντές, λόγω της παραβίασης θεμελιωδών δικαιωμάτων του τοπικού πληθυσμού από το Πακιστάν. Christian Tomuschat, *op. cit.* p.38.

⁹⁶ Lluís Pérez and Marc Saumjame, *op. cit.* pp.5-6.

πρακτικές· το ζητούμενο, στην ουσία, είναι η ανάπτυξη θεσμών που σταδιακά προσεγγίζουν τα ιδανικά που εξαρχής προσδιορίζονται. Δεύτερον, υπάρχουν εμφανείς δυσκολίες στη θεσμοθέτηση δίκαιων θεσμών απόσχισης σε διεθνές και εσωτερικό επίπεδο. Το διεθνές δίκαιο δημιουργείται και εφαρμόζεται, και το καθένα έχει συμφέρον να μη υιοθετήσει διεθνείς θεσμούς που ενδεχομένως να ενθαρρύνουν το διαμελισμό του. Στο εσωτερικό επίπεδο, η πλειοψηφία των πολυεθνικών κρατών που βιώνουν κινήματα απόσχισης κυβερνώνται από εθνικές πλειοψηφίες που δεν έχουν συμφέρον θεσμοθέτησης διαδικασιών ειρηνικής απόσχισης. Επίσης, το γεγονός ότι οι κυβερνήσεις δεν θα θέσουν σε ισχύ διαδικασίες απόσχισης, δεν συνιστά απόδειξη ότι οι διαδικασίες αυτές είναι άδικες ή δίκαιες. Τρίτον, στην μεταπολεμική εποχή οι αποσχίσεις συμβαίνουν σε νομικό κενό, καθώς ελάχιστα κράτη έχουν σαφείς συνταγματικές προβλέψεις περί απόσχισης, ενώ το διεθνές δίκαιο ιεραρχεί την εδαφική ακεραιότητα πάνω από την απόσχιση σχεδόν σε όλες τις περιπτώσεις που δεν αφορούν την ανεξαρτησία υπερπόντιων αποικιών⁹⁷.

Μία λύση, την οποία προκρίνουν οι θιασώτες της θεωρίας Δίκαιου Σκοπού, είναι ο καθορισμός των ηθικών αρχών που καθιστούν μία απόσχιση αναγκαία ή επιθυμητή. Η λύση αυτή απαιτεί, καταρχήν, τη δημιουργία ενός μηχανισμού που θα καθορίζει αν τα αποσχιστικά κινήματα όντως επικαλούνται έναν δίκαιο σκοπό. Ένας τέτοιος μηχανισμός θα είναι ακατάλληλος σε μία δημοκρατική κοινωνία για τρεις συσχετιζόμενος μεταξύ τους λόγους. Πρώτον, είναι δύσκολο να βρεθεί ένας αμερόληπτος δικαστής, τον οποίο να εμπιστευτούν τα δύο μέρη να αποφανθεί οριστικά για τον δίκαιο σκοπό του αποσχιστικού κινήματος. Δεύτερον, οι έννοιες της δικαιοσύνης και του δίκαιου σκοπού διαφέρουν για κάθε μέρος της διένεξης π.χ. είναι πολύ πιθανό να διαφωνήσουν για το ποια συμβάντα συνιστούν δίκαιο αίτιο απόσχισης, αν όντως έλαβαν χώρα αυτά τα συμβάντα, αν μπορούν οι αδικίες να διορθωθούν με μέτρα που δεν φτάνουν στην απόσχιση κτλ. Πιθανά αίτια για δίκαιο σκοπό υπάρχουν παντού: πολλά κράτη εμπεριέχουν περιφέρειες, άλλες πλούσιες και άλλες φτωχές, που πιστεύουν ότι ιστορικά υπόκεινται σε εκμετάλλευση από το κεντρικό κράτος. Τα παράπονα αυτά οδηγούν σε πολιτικές απόσχισης μόνο αν υπάρχει μία επικαλυπτόμενη εθνική διαχωριστική γραμμή, καθώς τότε οι εθνικιστικές φωνές «μεγαλοποιούν» τα παράπονα στην προσπάθεια να αποδείξουν το δίκαιο σκοπό του κινήματός τους. Τρίτον, δεν είναι καθόλου βέβαιο ότι ένας μηχανισμός καθορισμού του

⁹⁷ Wayne Norman, "The Ethics of Secession...", op. cit. p.45.

δίκαιου σκοπού θα ρύθμιζε τις αποσχιστικές πολιτικές, καθώς οι τελευταίες μπορούν να εμφανιστούν ανεξάρτητα από τις διαδικασίες απόσχισης που υπάρχουν στην πολιτική κουλτούρα ή το νόμο. Βασική έκφανση αυτού είναι η εδραιωμένη πεποίθηση των αποσχιστικών ηγεσιών ότι το κίνημά τους είναι νομιμοποιημένο, είτε γιατί πιστεύουν μία συγκεκριμένη εκδοχή της θεωρίας εθνικισμού ή επειδή πιστεύουν ότι ο σκοπός τους είναι δίκαιος, ενίοτε και για τους δύο λόγους. Συνήθως ακολουθεί η επιμονή ότι έχουν το δημοκρατικό δικαίωμα να αποφασίσουν την τύχη τους, και το κίνημα ενδεχομένως να δυναμώσει αν του αρνηθούν αυτό το δικαίωμα π.χ. μέσω της αποτροπής διενέργειας δημοψηφίσματος⁹⁸.

1.2.2. Συνταγματικές και εδαφικές παράμετροι της απόσχισης

Η σύγχρονη πολιτική σκέψη έχει διατυπώσει τρία κύρια επιχειρήματα για την νομιμοποίηση του κράτους, με τα αποσχιστικά κινήματα να τα αμφισβητούν ευθέως. Το πρώτο επιχειρήμα διατυπώνει ο Immanuel Kant, και εδράζει την κρατική εξουσία στο δίκαιο χαρακτήρα των θεσμών και των στόχων της, θέση που αμφισβητείται αν επιτραπεί η απόσχισή από ένα δίκαιο κράτος. Το δεύτερο επιχειρήμα διατυπώνει ο John Locke, και θεωρεί τη ρητή ή σιωπηρή συναίνεση ως πηγή της κρατικής εξουσίας· το δικαίωμα απόσχισής αμφισβητεί το επιχειρήμα αυτό, καθώς προβλέπει ότι η συναίνεση μπορεί νομιμοποιημένα να ανακληθεί και να δοθεί σε μία εναλλακτική πολιτική ρύθμιση. Το τρίτο επιχειρήμα διατυπώνει ο David Hume, ο οποίος θεωρεί την κρατική εξουσία νομιμοποιημένη επειδή παράγει τάξη, η οποία διευκολύνει τα άτομα να επιτύχουν τους στόχους τους· το δικαίωμα απόσχισής ακυρώνει την υποχρέωση στήριξης ενός ιστορικού ή συμβατικού κράτους, επιτρέποντας ηθικά σε μία ομάδα να μεταφέρει την πίστη και νομιμοφροσύνη της στο κράτος που κρίνει ως πιο ωφέλιμο⁹⁹. Τα παραπάνω επιχειρήματα αμφισβητούνται στην πράξη από τα κίνητρα των αποσχιστικών ελίτ, τα οποία μεταφράζουν ως κέρδη για το σύνολο της εθνότητας που εκπροσωπούν. Το πρώτο κέρδος αναφέρεται στην ασφάλεια της εθνότητας, επειδή η ίδια θα κατέχει το μέσο της κυρίαρχης

⁹⁸ Ibid. pp.50-51.

⁹⁹ Scott Boykin, "The Ethics of Secession" in David Gordon (ed.) Secession, State and Liberty, New Brunswick and London: Transaction Publishers 1998, p.65.

εξουσίας· τη θέση αυτή επικαλούνται οι ηγεσίες εθνοτήτων και εθνών που έχουν υποστεί διώξεις υπό ξένη κυριαρχία (π.χ. Κούρδοι). Δεύτερον, ένα επιπλέον κέρδος που προσφέρει η κρατικότητα είναι η δυνατότητα οργάνωσης της πολιτικής ζωής σύμφωνα με τις αξίες και τον πολιτισμό της εθνότητας. Τρίτον, τα έθνη που αξιώνουν κρατικότητα στη βάση των δύο πρώτων κερδών θα διαταράσσουν την παγκόσμια ειρήνη όσο τους αρνούνται αυτές τις αξιώσεις. Ο Kenneth Waltz τονίζει το τελευταίο σημείο, και ισχυρίζεται ότι η γοητεία της αυτοδιάθεσης βασίζεται στην τελική επίτευξη της βέλτιστης δομής του διεθνούς συστήματος. Η βέλτιστη δομή υποθέτει ότι κάθε εθνότητα είναι διακριτό έθνος, με συνέπεια την ελαχιστοποίηση της πιθανότητας πολέμου, επειδή όλοι είναι ικανοποιημένοι με την κατάστασή τους¹⁰⁰.

Οι αποσχίσεις θέτουν ζητήματα διανεμητικής δικαιοσύνης, δεδομένου ότι συνεπάγονται την αφαίρεση γης και άλλων περουσιακών στοιχείων. Η απόσχιση, καταρχάς, σημαίνει την αποχώρηση από ένα σχήμα διανομής όπου έχουν καθοριστεί κάποιες υποχρεώσεις προς το κεντρικό κράτος. Στις περιπτώσεις που το αποσχισθέν μέρος είναι σχετικά εύπορο, η αποχώρηση σημαίνει την οικονομική υποβάθμιση του υπόλοιπου κράτους. Είναι αναμενόμενο, επίσης, η απόσχιση να θέσει ζητήματα διανομής των κρατικών περουσιακών στοιχείων, όπως και την ανάγκη σεβασμού της ιδιωτικής ιδιοκτησίας όσων πολιτών της εθνικής πλειοψηφίας παραμείνουν στην αποσχισθείσα περιοχή¹⁰¹. Τα ζητήματα διανεμητικής δικαιοσύνης είχε θέσει ο Abraham Lincoln πριν την έναρξη του εμφυλίου στις ΗΠΑ, δίνοντας έμφαση στις συνέπειες για τον αποσχισθέντα Νότο. Το πρώτο επιχείρημά του ήταν ότι ο απλός λαός θα βίωνε σοβαρές οικονομικές δυσκολίες αν καταστρεφόταν η κυβέρνηση που είχε δημιουργήσει η Ουάσιγκτον, επιχείρημα με αξία επειδή στον Βορρά συγκεντρωνόταν η βιομηχανική δραστηριότητα, και με δεδομένη τη διστακτικότητα των Ευρωπαϊκών κρατών να στηρίξουν τον Νότο. Ο Lincoln προχώρησε τη σκέψη του και αμφέβαλε ότι ο Νότος, ακόμα και αν η οικονομική μετάβασή του ήταν ομαλή, θα χρησιμοποιούσε τον πλούτο του όπως ήταν υποχρεωμένος

¹⁰⁰ Viva Ona Bartkus, *op. cit.* p.108.

¹⁰¹ Είναι δύσκολο στην πράξη να επιτευχθεί το δίκαιο, επειδή πάντα υπάρχει έδαφος για διαφωνία σχετικά με το τι απαιτεί η δικαιοσύνη· η εθνική πλειοψηφία, ειδικά, είναι λογικό να θεωρεί εγωιστικά τα κίνητρα απόσχισης, επομένως δεν ενδιαφέρονται για την ατομική ή συλλογική δικαιοσύνη. Η δυσκολία συμφιλίωσης της απόσχισης και της δικαιοσύνης στηρίζει κυρίως την άποψη ότι, η απόσχιση πρέπει να επιτρέπεται μόνο όταν υπάρχει δίκαιος σκοπός. Michael Freeman, *op. cit.* p.20.

να κάνει, θεωρώντας ότι δεν θα κατέβαλε το ποσοστό που του αναλογούσε από το εθνικό χρέος¹⁰².

Τα ζητήματα διανεμητικής δικαιοσύνης ρυθμίζονται από το Σύνταγμα κάθε κράτους, καθώς διανέμει δικαιώματα σε διάφορους δρώντες, μεταξύ των οποίων και σε συγκεκριμένες υπό-ομάδες εντός του κράτους. Το Σύνταγμα προσδιορίζει τα χαρακτηριστικά αυτών των υπό-ομάδων βάσει διάφορων κριτηρίων¹⁰³ και καθορίζει τα ειδικά δικαιώματα αυτών, για όσο διάστημα έχει την ικανότητα να επιβάλει τη διανομή δικαιωμάτων· η ικανότητα επιβολής είναι σημαντική, επειδή συχνά εμφανίζονται πολωτικές διαφωνίες στην κοινωνία για το ζήτημα της διανομής δικαιωμάτων, και το κράτος προσπαθεί να είναι αποτελεσματικό σαν να υπήρχε πλήρης συναίνεση στην κοινωνία¹⁰⁴.

Στα πολυεθνικά κράτη, επομένως, το εκάστοτε Σύνταγμα είναι το έσχατο πεδίο μάχης για τις εθνικιστικές πολιτικές, καθώς συχνά οι εθνικιστικές ηγεσίες ζητούν αλλαγές στο Σύνταγμα, ή αντιστέκονται σε πιθανές αλλαγές. Το Σύνταγμα, καταρχάς, καθορίζει ποια εθνική κοινότητα θα ελέγχει τις εξουσίες εθνικής συγκρότησης (εκπαίδευση, επικοινωνίες, φορολόγηση, στρατός, διορισμός δικαστών σιι Συνταγματικό Δικαστήριο κ.ά)· στα ομοσπονδιακά και στα οιονεί ομοσπονδιακά κράτη, το Σύνταγμα καθορίζει αν τις εξουσίες αυτές κατέχει η κεντρική κυβέρνηση, που συνήθως ελέγχει η εθνική πλειοψηφία, ή οι τοπικές κυβερνήσεις, που ενδεχομένως να ελέγχονται από εθνικές μειονότητες. Το Σύνταγμα, επίσης, ενδεχομένως να ενσαρκώνει ρυθμίσεις μεγάλης συμβολικής σημασίας¹⁰⁵, ικανές να αποτελέσουν πηγή δυσαρέσκειας. Οι ρυθμίσεις που διανέμουν τις εξουσίες εθνικής συγκρότησης έχουν και ουσιώδη σημασία π.χ. αν τις εξουσίες αυτές κατέχει μόνο μία συγκεκριμένη περιφέρεια και εθνότητα, οι πολίτες αυτής αναγνωρίζονται συμβολικά ως μοναδικοί και έχουν τα μέσα για να διαχειριστούν τη

¹⁰² Christopher Heath Wellman, op. cit. pp.70-71.

¹⁰³ Τα κριτήρια αυτά είναι: α) το γεωγραφικό, όπως στις περιπτώσεις Βασκωνίας και Καταλονίας στην Ισπανία και του Κεμπέκ στον Καναδά β) το φύλο π.χ. η Τροπολογία Ίσων Δικαιωμάτων στις ΗΠΑ γ) η φυλή π.χ. τα διαφορετικά δικαιώματα που μέχρι πρόσφατα είχαν οι διάφορες φυλές στη Νότια Αφρική δ) τα εθνικά χαρακτηριστικά π.χ. το Σύνταγμα της Οχρίδας στην ΠΓΔΜ κτλ.

¹⁰⁴ James S. Coleman, "Rights, rationality and nationality" in Albert Breton, Gianluigi Galeotti, Pierre Salmon, Ronald Wintrobe (eds), *Nationalism and Rationality*, Cambridge: Cambridge University Press 1995, p.7.

¹⁰⁵ Οι ρυθμίσεις αυτές μπορεί να είναι: α) ότι το κράτος είναι το εθνικό κράτος ενός συγκεκριμένου λαού (Πολωνία) β) ότι το κράτος είναι εγγενώς αδιαίρετο (Ισπανία) γ) ότι το κράτος είναι εθελούσια ένωση ελεύθερων πολιτών ή κυρίαρχων λαών (Μεγάλη Βρετανία) δ) η επίσημη αναγνώριση το καθεστών των μειονοτικών εθνοτήτων (ΠΓΔΜ) ε) η αναγνώριση μίας ή περισσότερων γλωσσών ή θρησκειών ως επίσημες (Ινδία) κτλ.

μοναδικότητά τους¹⁰⁶. Στην τελευταία περίπτωση, οι ηγεσίες και οι διανοούμενοι των εθνικών μειονοτήτων διατυπώνουν μία εθνικιστική συλλογιστική που διαφέρει, και συχνά αντιτίθεται, στην επίσημη κρατική. Παρομοίως, οι ηγεσίες και οι διανοούμενοι της εθνικής πλειοψηφίας έχουν δομήσει, ήδη κατά τη διαδικασία εθνικής – κρατικής συγκρότησης, τη συλλογιστική τους σύμφωνα με τη γλώσσα και τον πολιτισμό του πλειοψηφούντος έθνους, ώστε να επιτύχουν την ομογενοποίηση των πολιτών και την ταυτόχρονη περιθωριοποίηση των περιφερειακών γλωσσών και πολιτισμών¹⁰⁷.

Τα Συντάγματα στα πολυεθνικά κράτη μπορούν να εδραιώσουν τη μοναδικότητα της εθνικής πλειοψηφίας όταν υιοθετούν μία εθνικιστική γλώσσα που αναγνωρίζει μόνο αυτήν, και δεν καθορίζουν τη δομή του κράτους και των θεσμών του σύμφωνα με τα δικαιώματα και υποχρεώσεις ίσων μεταξύ τους πολιτών. Η «γλώσσα της καθαρής ιδιότητας του πολίτη» είναι δύσκολο να υιοθετηθεί στις περιπτώσεις που η εθνική πλειοψηφία δίνει το όνομά της στο κράτος, όπως λ.χ. συμβαίνει σε Κροατία και Σερβία, αλλά όχι στη Βοσνία. Η γλώσσα της καθαρής ιδιότητας του πολίτη μπορεί, εντούτοις, να ιδωθεί από πολλούς πολίτες μέσω εθνικιστικής σκοπιάς ακόμα και στα δημοκρατικά κράτη π.χ. οι Σκώτοι και οι Ουαλοί θα αισθάνονταν καταπιεσμένοι αν το Ηνωμένο Βασίλειο αποκαλούνταν Αγγλία, και αν οι κρατικοί θεσμοί και οι δημόσιοι αξιωματούχοι αναφέρονταν συνεχώς σε «Αγγλικό λαό» για το σύνολο των πολιτών του ΗΒ¹⁰⁸.

Τέλος, υπάρχουν Συντάγματα που παγιώνουν εκλογικά συστήματα που ευνοούν ένα κομματικό σύστημα με λίγα ισχυρά κόμματα και εκπροσώπηση σε όλες τις επαρχίες, όπως το σύστημα μονοεδρικών περιφερειών (Ινδία, Νιγηρία), και είναι ικανά να οδηγήσουν σε ισχυρές κυβερνήσεις πλειοψηφίας για κόμματα που δεν λαμβάνουν την απόλυτη πλειοψηφία. Αντίθετα, κάποια αναλογικά συστήματα ενδεχομένως να φέρουν στο Κοινοβούλιο μεγάλο αριθμό κομμάτων περιφέρειας και να οδηγήσουν στο σχηματισμό κυβερνητικών συνασπισμών, όπου τα κόμματα των μειονοτήτων μπορεί να ασκούν μεγαλύτερη ή μικρότερη επιρροή¹⁰⁹.

¹⁰⁶ Wayne Norman, *Negotiating Nationalism*, op. cit. pp.75-76.

¹⁰⁷ Montserrat Guibernau, *Catalan Nationalism*, London and New York: Routledge 2004, p.22.

¹⁰⁸ Wayne Norman, *Negotiating Nationalism*, op. cit. pp.161-162.

¹⁰⁹ Ibid. p.76.

Παρά τις θεωρητικές αντιρρήσεις και τις πρακτικές δυσκολίες, ιστορικά έχουν καταγραφεί Συντάγματα που προβλέπουν την απόσχιση, και διακρίνουμε τρεις γενικές προσεγγίσεις. Πρώτον, εδραιώνεται μία περιεκτική αρχή του δικαιώματος απόσχισης, με πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα το Σύνταγμα της ΕΣΣΔ. Συγκεκριμένα, στο Σύνταγμα του 1936 (άρθρο 17) και του 1977 (άρθρο 72), προβλέπεται ότι «Κάθε Δημοκρατία της Ένωσης διατηρεί το δικαίωμα ελεύθερα να αποσχιστεί από την ΕΣΣΔ». Αντίστοιχα, στο άρθρο 1 της Συμφωνίας Αγγλίας – Ιρλανδίας του 1985 αποδίδει στη Βόρεια Ιρλανδία το δικαίωμα απόσχισης από το ΗΒ, ώστε να ενωθεί με την Ιρλανδία. Και στις δύο περιπτώσεις, βέβαια, οι ηγέτες της ΕΣΣΔ και του ΗΒ δεν σκέφτονταν την πιθανότητα ότι το δικαίωμα απόσχισης θα ασκηθεί. Δεύτερον, θεμελιώνεται μία λεπτομερής διαδικασία απόσχισης, με πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα τις 5 ενότητες και 5 υποενότητες στο άρθρο 39 του Συντάγματος της Αιθιοπίας (1994)¹¹⁰. Το συγκεκριμένο άρθρο είναι μεν αποτέλεσμα της διαδικασίας συνταγματικής αναθεώρησης στην Αιθιοπία, αλλά το άρθρο 39 παρ.4 διατυπώνει σαφώς ότι οι όροι της διαπραγμάτευσης και η διαδικασία απόσχισης θα τεθούν από την ομοσπονδιακή κυβέρνηση, όχι από την περιφέρεια που προωθεί την απόσχιση. Η συλλογιστική είναι ότι η απόσχιση θα έχει νομιμοποιημένο χαρακτήρα μόνο αν τα δύο μέρη ακολουθήσουν τις διαδικασίες που έχει υιοθετήσει το δημοκρατικό Σύνταγμα της χώρας¹¹¹. Τρίτον, ερμηνεύεται μία συγκεκριμένη συνταγματική διάταξη με τρόπο που να επιτρέπει την απόσχιση π.χ. οι δικαστές στο Γαλλικό Συνταγματικό Συμβούλιο επικαλέστηκαν άλλες συνταγματικές αρχές για να αποδώσουν στα «Υπερόντια Παραρτήματα», δηλαδή τις αποικίες, το δικαίωμα απόσχισης από τη Γαλλία¹¹².

Η θεωρητική διαμάχη για την υιοθέτηση συνταγματικής ρύθμισης απόσχισης απορρέει και από το γεγονός ότι οι αξιώσεις ενός έθνους σχεδόν πάντα αφορούν κάποιο έδαφος. Όσα μέλη της εθνικιστικής ηγεσίας προσδοκούν όφελος από την απόσχιση

---

¹¹⁰ Ibid. pp.176-177.

¹¹¹ Ένα από τα σημεία που τονίζει η Ισπανία κατά της απόσχισης της Καταλονίας είναι ότι η Καταλανική ηγεσία δεν θεωρεί εμπόδιο το Σύνταγμα, που προβλέπει το αδιαίρετο του κράτους. Η διεξαγωγή, επομένως, δημοκρατικών δημοψηφισμάτων παρά τα συνταγματικά εμπόδια αντιτίθεται στο γεγονός ότι η δημοκρατία δεν υφίσταται χωρίς τον σεβασμό στο νόμο. Στην Ισπανία, μάλιστα, το Σύνταγμα του Cadiz (1812) εισήγαγε τους πρώτους δημοκρατικούς θεσμούς στην χώρα, καθώς αποδόμησε τις θεσμικές ιδιαιτερότητες που υπήρχαν από τον Μεσαίωνα και προσέφερε ισότητα και ελευθερία σε όλους τους πολίτες. “20 Questions and Answers on the Secession of Catalonia”, *Foundation for Social Studies and Analysis* (2014), p.30.

¹¹² Wayne Norman, *Negotiating Nationalism*, op. cit. pp.176-177.

θεωρούν ως πηγή ισχύος το κύριο σώμα των μελών του έθνους, και η επιτυχία του εγχειρήματος εξαρτάται από την αποτελεσματική χρήση της ισχύος, με απώτερη συνέπεια την ενίσχυση των δεσμών μεταξύ των μελών του έθνους¹¹³. Στα πολυεθνικά κράτη, επομένως, ορίζεται εκ νέου η εδαφική νομιμοποίηση της πολιτικής εξουσίας, με συνέπεια να αναδιατυπώνονται οι παραδοσιακές αρχές και αξίες στα δημοκρατικά και μονοεθνικά κράτη. Καταρχήν, η παραδοσιακή έννοια της *ελευθερίας*, που αποδόθηκε κυρίως ως ελευθερία επιλογής, κρίνεται ανεπαρκής επειδή δεν αναγνωρίζει τα δικαιώματα συλλογικότητας¹¹⁴. Δεν αναδιατυπώνονται, όμως, τα στοιχεία της δημοκρατίας που νομιμοποιούν ένα κίνημα απόσχισης, και ο Lincoln διατύπωσε δύο διακριτά επιχειρήματα για να καταδείξει τα στοιχεία αυτά. Το πρώτο επιχείρημα του Lincoln αφορά την ουσία της δημοκρατίας, καθώς ισχυρίζεται ότι η νομιμοποίηση της απόσχισης απαιτεί τη στήριξη από την πλειοψηφία της διαφιλονικούμενης περιοχής, και το κίνημα του Νότου δεν είχε το χαρακτήρα λαϊκής εξέγερσης, αλλά κινήματος των ελίτ. Το δεύτερο επιχείρημα αναφέρεται στη νομιμοποίηση δια του αποτελέσματος, με τον Lincoln να διατυπώνει την πεποίθησή του ότι οι δημοκρατικές επιδόσεις ενός ανεξάρτητου Νότου θα είναι ιδιαίτερα χαμηλές¹¹⁵.

Η απόσχιση είναι, υπό κάποια έννοια, το λογικό άκρο των όρων της ομοσπονδίας, δεδομένου ότι η διαδικασία αποχώρησης από μία ομοσπονδία απαιτεί πολλές αλλαγές: α) απαιτεί μία σοβαρή συνταγματική αναθεώρηση, που θα αφαιρεί τη συγκεκριμένη περιοχή από τη συνταγματική τάξη β) απαιτεί τη μεταφορά των ομοσπονδιακών εξουσιών στην αποσχισθείσα περιοχή, δηλαδή έναν ριζικό μετασχηματισμό του χωρισμού των αρμοδιοτήτων και γ) απαιτεί τον ριζικό περιορισμό της εκπροσώπησης των αποσχιστών στους ομοσπονδιακούς θεσμούς, παρότι ενδέχεται να ζητήσει τη δημιουργία νέων υπερεθνικών θεσμών που θα ρυθμίζουν τις κοινές αρμοδιότητες π.χ. κοινό νόμισμα, ζώνη ελευθέρων συναλλαγών κτλ¹¹⁶.

¹¹³ James S. Coleman, *op. cit.* p.9.

¹¹⁴ Ramon Maiz, *op. cit.* p.38.

¹¹⁵ Ο Lincoln διατύπωσε ένα ακόμη επιχείρημα, ότι το μέλλον της δημοκρατίας στον κόσμο εξαρτάται από την επιτυχία του αμερικάνικου εγχειρήματος, και ότι ο στόχος της Ένωσης ήταν να διασφαλίσει ότι η «κυβέρνηση του λαού, από τον λαό και για τον λαό, δεν θα εξαφανιστεί από τη γη». Ο εμφύλιος πόλεμος, επομένως, ήταν ένα τεστ για το αν τα δεσμευμένα στη δημοκρατία έθνη μπορούν να διαρκέσουν επί μακρόν. Christopher Heath Wellman, *op. cit.* pp.69-71.

¹¹⁶ Wayne Norman, *Negotiating Nationalism*, *op. cit.* p.119.

Τα σύγχρονα ομοσπονδιακά συστήματα τοποθετούνται σε ένα συνεχές μεταξύ ενός συστήματος ανεξάρτητων κρατών και ενός ενιαίου έθνους – κράτους: υπάρχουν ομοσπονδίες (Βέλγιο) όπου τα συστατικά μέρη έχουν αναπτύξει δεσμούς που προσιδιάζουν σε αυτούς των διεθνών σχέσεων, ενώ άλλες ομοσπονδίες (Αργεντινή, Αυστραλία) κυριαρχούν θεσμοί που τα τοποθετούν στο άλλο άκρο του φάσματος, αυτό του έθνους – κράτους. Αντίστοιχα, ο ομοσπονδιακός συνταγματισμός και η κανονιστική ομοσπονδιακή θεωρία συνδυάζουν στοιχεία που χρησιμοποιούν οι θεωρίες που αξιολογούν τους διεθνείς και διεθνοτικούς θεσμούς¹¹⁷. Ο Jacob T. Levy ισχυρίζεται ότι ένα ομοσπονδιακό σύνταγμα πρέπει να γίνεται αντιληπτό ως συνθήκη που θέτει όρους ειρηνικής συνύπαρξης και του κοινού πολιτικού βίου, αντί για συμφωνία μεταξύ ατόμων που αναζητούν αρχές δικαιοσύνης¹¹⁸. Σύμφωνα με τον John Rawls, η λανθάνουσα ηθικότητα του συντάγματος σε μία πολυεθνική ομοσπονδία είναι μία «επικαλυπτόμενη συναίνεση», κατάλληλη για κοινότητες που επιθυμούν την ένωση αλλά όχι την πλήρη ενοποίηση¹¹⁹.

Ο Lincoln τόνισε ότι το Σύνταγμα των ΗΠΑ δέσμευε συμβατικά το Νότο να παραμείνει στην Ένωση, αλλά οι ΗΠΑ δεν έπρεπε να θεωρούνται ως σύμβαση. Στην ίδια συλλογιστική, ο Lincoln χαρακτήρισε «ευρηματικό σοφισμό» την άποψη του Νότου ότι κάθε Πολιτεία μπορούσε να αποχωρήσει από την Ένωση χωρίς τη συναίνεση αυτής ή των άλλων Πολιτειών. Ο Lincoln απέρριψε τη θέση ότι υπάρχει «κάποια παντοδύναμη και ιερή υπεροχή σε κάθε Πολιτεία», και τόνισε ότι κάθε Πολιτεία έχει ακριβώς τις εξουσίες που τις απέδιδε το Σύνταγμα. Η κεντρική ιδέα του ήταν ότι οι Πολιτείες του Νότου δεν είχαν το δικαίωμα να αξιώνουν ανεξάρτητη υπόσταση, επειδή δεν την κατείχαν πριν την ενσωμάτωση στις ΗΠΑ· αναρωτιόταν, λογικά, πώς γίνεται να υφίσταται παντοδυναμία

---

¹¹⁷ Ibid. p.139.

¹¹⁸ Ο Levy ισχυρίζεται ότι δεν είναι απαραίτητο οι αρχές ενός ομοσπονδιακού συντάγματος να ασπάζονται πλήρως τις θεμελιώδεις αρχές δικαίου, παρότι το σύνταγμα πρέπει να είναι δίκαιο. Ο Levy, στην ουσία θέλει να τονίσει ότι οι συνταγματικές αρχές πρέπει να συνδυάζουν αντικρουόμενα στοιχεία, και το σύνταγμα να είναι ένα μίγμα αρχών και πραγματισμού, ιδεαλισμού και συμβιβασμού. Ως στόχους προκρίνει ταυτόχρονα την ατομική αυτονομία (πλησίον στη θέση του Isaiah Berlin περί «αρνητικής ελευθερίας») και τη συλλογική αυτονομία (μία από τις μορφές «θετικής ελευθερίας» του Berlin). Jacob T. Levy, “National Minorities Without Nationalism” in Alain Dieckhoff (ed.), *The politics of belonging: Nationalism, Liberalism, and Pluralism*, New York: Lexington Books 2004, p.168.

¹¹⁹ Ο Rawls δεν πιστεύει ότι η ηθικότητα πρέπει να είναι μία «περιεκτική ηθική έννοια» ούτε ένα *modus vivendi* μεταξύ αντίπαλων παρατάξεων. Wayne Norman, *Negotiating Nationalism*, op. cit. p.140.

των δικαιωμάτων των Πολιτειών, αφού δεν υπήρξαν Πολιτείες κατ' ουσία και κατ' όνομα εκτός του πλαισίου της Ένωσης¹²⁰.

Η πλειοψηφία των θεωριών ομοσπονδισμού υποθέτουν τον εδαφικό προσδιορισμό των περιφερειών, και διακρίνονται από τις «κοινωνιό-συνεργατικές» διευθετήσεις, οι οποίες περιλαμβάνουν συμφωνίες μεταξύ οντοτήτων που ορίζονται βάσει εθνικότητας, γλώσσας ή θρησκείας. Η ομοσπονδιακή θέσμιση, επομένως, στοχεύει στη συμφιλίωση των φιλελεύθερων – δημοκρατικών νορμών της ισότητας και της ιδιότητας του πολίτη με το ενδιαφέρον για την ταυτότητα και τις ανάγκες των εθνικών μειονοτήτων, εφόσον αυτές είναι εδαφικά συγκεντρωμένες και αποτελούν την πλειοψηφία σε μία ή περισσότερες ομόσπονδες περιφέρειες¹²¹. Οι Rokkan και Urwin διακρίνουν 4 μορφές εδαφικών διευθετήσεων: α) το *ενιαίο κράτος* αναγνωρίζει μόνο μία πολιτική κοινότητα και συγκντρώνει όλες τις εξουσίες β) ο *μηχανικός ομοσπονδισμός* αναγνωρίζει μόνο μία πολιτική ή πολιτιστική κοινότητα, αλλά το Σύνταγμα διανέμει αρμοδιότητες και εξουσίες και στις περιφερειακές κυβερνήσεις, βασιζόμενη σε λειτουργικά ή αυθαίρετα κριτήρια (Γερμανία) γ) ο *οργανικός ομοσπονδισμός* αφορά ένα σύστημα διανομής εξουσιών ίδιο με του μηχανικού ομοσπονδισμού, αλλά τα συστατικά μέρη βασίζονται σε πολιτικές, ιστορικές ή πολιτιστικές κοινότητες, και κάθε μία έχει τη δική της ταυτότητα και δ) το *κράτος – ένωση* είναι μία εδαφικά διαφοροποιημένη οντότητα, η οποία προέκυψε κατόπιν συνθήκης μεταξύ των μερών και διατηρεί συνταγματικά στοιχεία από την περίοδο πριν την ένωση¹²². Οι παραπάνω μορφές προσιδιάζουν σε ιδεότυπους, καθώς στην πράξη κάποιες κατηγορίες μοιάζουν στον πυρήνα τους π.χ. η περίπτωση του Καναδά καταδεικνύει ότι ο οργανικός ομοσπονδισμός έχει σημαντικές ομοιότητες με το κράτος – ένωση. Παρόλα αυτά, η έννοια της *ένωσης* ως σύνθετης πολιτείας που διατηρεί τις

---

¹²⁰ Christopher Heath Wellman, op. cit. pp.69-70.

¹²¹ Αποδεικνύεται στην πράξη ότι αυτή η εδαφική συγκέντρωση απαντάται σε κάθε εθνικιστικό κίνημα στη Δύση που απαιτεί μεγαλύτερη αυτονομία: Κεμπέκ, Σκωτία, Καταλονία, Φλάνδρα, Κορσική, Νήσοι Φερόες κτλ. Ισχύει, επίσης, για μειονότητες στα πρώην κομμουνιστικά κράτη, στην Ινδία, την Ινδονησία και την Κίνα, παρότι η πλειοψηφία αυτών δεν απολαμβάνουν κάποιο καθεστώς αυτονομίας. Wayne Norman, *Negotiating Nationalism*, op. cit. pp.78-79.

¹²² Stein Rokkan and Derek W. Urwin, *Economy, Territory, Identity: Politics of West European Territories*, London: Sage Publications 1983, p.181.

ιδιαιτερότητες των συστατικών μερών είναι ισχυρή σήμερα, επειδή αναπαράγει την πρόσφατη συζήτηση στο ΗΒ για τον πολυεθνικό χαρακτήρα του κράτους¹²³.

Τα τελευταία χρόνια έχει έρθει στο προσκήνιο η έννοια του «ασύμμετρου ομοσπονδισμού», ή των ρυθμίσεων ασύμμετρης εδαφικής αυτονομίας, λόγω των de facto εδαφικών ασυμμετριών σε κράτη όπως η Ισπανία. Οι ασυμμετρίες αυτές αναφέρονται σε χωρικές διαφορές σε γεωστρατηγικό, πολιτικό, πολιτιστικό και κοινωνικό-οικονομικό επίπεδο, οι οποίες ενδεχομένως και να εντείνονται κατά τη διαδικασία κρατικής συγκρότησης. Οι de facto εδαφικές ασυμμετρίες αποτυπώνονται στη διανομή εξουσιών και αρμοδιοτήτων από το κράτος, και συχνά συνδέονται με αξιώσεις για εδαφικό προσδιορισμό μίας διακριτής ταυτότητας. Οι ειδικές ρυθμίσεις αυτονομίας προσφέρονται από το κράτος ως απάντηση στα αιτήματα των ελίτ των περιφερειών για διακριτή μορφή αυτοδιακυβέρνησης, ώστε να προστατεύσουν τις τοπικές αρμοδιότητες και συμφέροντα¹²⁴. Στις πολυεθνικές ομοσπονδίες παρατηρείται οι ηγεσίες των μειονοτήτων να ζητούν τον έλεγχο επί τομέων που άλλες επαρχίες ή μειονότητες δεν χρειάζεται να ελέγχουν π.χ. για ζητήματα μετανάστευσης, ή για τις γλωσσικές πολιτικές. Τα επιχειρήματα που διατυπώνονται έχουν πραγματιστική βάση: η διακριτή ταυτότητα και οι ανάγκες του μειονοτικού πληθυσμού της περιφέρειας, που συχνά αποτελεί την πλειοψηφία σε αυτήν, απαιτούν την αρμοδιότητα καθορισμού των πολιτικών σε συγκεκριμένα πεδία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Ισπανία, η οποία χωρίζεται σε 17 Αυτόνομες Κοινότητες, και σε 6 από αυτές είτε η πλειοψηφία ή μία πολυπληθής μειονότητα ταυτίζεται με μία από τις τρεις μειοψηφούσες εθνικές ταυτότητες (Γαλικιανοί, Βάσκοι, Καταλανοί). Στις υπόλοιπες 11 Αυτόνομες Κοινότητες, σχεδόν όλοι οι πολίτες θεωρούν εαυτούς πρωτίστως Ισπανούς¹²⁵.

Οι αναλυτές, πλέον, διακρίνουν ανάμεσα σε διάφορες μορφές ασυμμετρίας: α) η *λειτουργική, ή οριζόντια, ασυμμετρία* προκύπτει όταν το κράτος αποδίδει αυτοδιαχείριση και την αρμοδιότητα λήψης αποφάσεων σε συγκεκριμένους τομείς, αλλά οι εξουσίες αυτές δεν μεταφέρονται σε άλλες παρόμοιες εδαφικές οντότητες β) η *πολιτική, ή κάθετη, ασυμμετρία* προκύπτει όταν το μέγεθος της αυτονομίας που αποδίδεται είναι δυσανάλογο

¹²³ Michael Keating, *The independence of Scotland*, Oxford: Oxford University Press 2009, p.13.

¹²⁴ Susan J. Henders, op. cit. p.13.

¹²⁵ Wayne Norman, *Negotiating Nationalism*, op. cit. pp.109-110.

με την αυτονομία που απολαμβάνουν οι υπόλοιπες εδαφικές οντότητες γ) η *θεσμική ασυμμετρία* εμφανίζεται όταν η αυτόνομη περιοχή έχει εγκαθιδρύσει πολιτικούς θεσμούς με διακριτό όνομα, δόμηση, ή κανόνες σε σχέση με τους αντίστοιχους θεσμούς στις άλλες αυτόνομες περιοχές δ) η *συμβολική ασυμμετρία* αναφέρεται στους διακριτούς τρόπους που αναγνωρίζονται τα αιτήματα στο πεδίο της ταυτότητας σε μία συγκεκριμένη περιοχή π.χ. το Σύνταγμα ενδεχομένως να αναγνωρίζει μία εδαφική κοινότητα ως έθνος, εθνικότητα, λαό ή διακριτή κοινωνία, ακόμα και να αναγνωρίζει τη σημαία, το έμβλημα και τον ύμνο αυτής και ε) η *καθεστωτική ασυμμετρία* υφίσταται όταν το οικονομικό ή/ και πολιτικό καθεστώς της αυτόνομης περιοχής είναι διαφορετικό από το καθεστώς του κράτους συνολικά π.χ. οι περιπτώσεις του Θιβέτ και του Χονγκ Κονγκ καταδεικνύουν ότι το κράτος και οι αυτόνομες περιοχές εδράζονται σε διαφορετικές αρχές πολιτικής νομιμοποίησης, και αντίστοιχα τη λειτουργία της δημόσιας και ιδιωτικής σφαίρας¹²⁶. Οι ασυμμετρίες αυτές, συνήθως, αντιμετωπίζονται με ειδικές ρυθμίσεις, που μπορεί να είναι αποκέντρωσης ή ενσωμάτωσης· οι ρυθμίσεις αποκέντρωσης, που αφορούν τη μεταφορά αρμοδιοτήτων από τις κρατικές αρχές προς μία υπάρχουσα εδαφική αρχή, στοχεύει στο να ενθαρρύνει τα μέλη της αυτόνομης κοινότητας να αποδεχτούν ως νομιμοποιημένη την ένταξή τους στο κράτος π.χ. Καταλονία και Κορσική. Οι ρυθμίσεις ενσωμάτωσης αναδύονται ως συνέπεια της ένταξης μίας περιοχής στο κράτος και στόχος είναι η διευκόλυνση της διαδικασίας ένταξης π.χ. οι ειδικές ρυθμίσεις που θεσπίστηκαν για το Θιβέτ τη δεκαετία του '50 και το Χονγκ Κονγκ το 1997¹²⁷.

Οι ειδικές ρυθμίσεις αυτονομίας υιοθετήθηκαν με ευκολία στα εδραιωμένα δημοκρατικά κράτη, επειδή μέχρι πρόσφατα δεν είχαν εμφανιστεί ιδιαίτερα αξιόπιστα αποσχιστικά κινήματα. Ακόμα και στο Κεμπέκ, όπου την απόσχιση ενίοτε στηρίζει πάνω από τον μισό πληθυσμό, οι αξιώσεις απόσχισης θεωρούνται συνέπεια της άρνησης του κράτους να αποδώσει μεγαλύτερη αυτονομία στην περιοχή. Μέρος της εξήγησης για τη μη δημοφιλία της απόσχισης στις πολυεθνικές δημοκρατίες είναι ότι τα μέλη των εθνικών μειονοτήτων αισθάνονται μέλη και του μεγαλύτερου έθνους ή κράτους, και διστάζουν να επιλέξουν ανάμεσα στις δύο εθνικές ταυτότητες¹²⁸.

---

¹²⁶ Susan J. Henders, op. cit. p.15.

¹²⁷ Ibid. p.16.

¹²⁸ Wayne Norman, *Negotiating Nationalism*, op. cit. p.74.

1.3. Επιχειρήματα υπέρ της απόσχισης

1.3.1. Ζητήματα εθνοσυμβολισμού

Οι εθνότητες που επιζητούν την απόσχισή τους προσπαθούν, αφενός, να δείξουν την διακριτή εθνική ταυτότητά τους και, αφετέρου, να εδραιώσουν τη θέση ότι έχουν «ιστορικό βάθος», δηλαδή αναφορά σε κάποια αρχαία στοιχεία που διαμορφώνουν τη σημερινή μορφή τους· η σημασία του «ιστορικού βάθους» έγκειται στο ότι δεν αποδυναμώνεται η εθνική ταυτότητα, παρά τις όποιες διακυμάνσεις στην πορεία του έθνους¹²⁹. Η εθνική ταυτότητα οικοδομείται πάνω σε μύθους, συλλογικές μνήμες, αξίες και σύμβολα, με τους πολίτες να προβαίνουν στις επιλογές τους βασισμένοι στην προ-ερμηνεία συγκεκριμένων πρακτικών, αξιών και συμπεριφορών. Η εθνικότητα, επομένως, προσφέρει το πολιτιστικό πλαίσιο για την προ-ερμηνεία της πραγματικότητας, και η πρόσβαση στην αυτονομία διαμεσολαβείται πολιτιστικά: τα κριτήρια επιλογής, δηλαδή, καθορίζονται από την οπτική γωνία της εθνικής κουλτούρας, αντί από την αυθαίρετη «ορθολογική» άποψη ενός ριζοσπαστικού επιλέγοντα. Παρόλα αυτά, η τελευταία θέση δεν συνεπάγεται την αυστηρή ανάγνωση του πολιτιστικού και εθνικού πλαισίου λήψης αποφάσεων, καθώς το έθνος ως πλαίσιο λήψης αποφάσεων δεν προϋποθέτει συμφωνία επί της συλλογικής ιδέας του αγαθού, ούτε απαιτεί τη συλλογική συναίνεση περί των κοινών αξιών¹³⁰.

Ο τρόπος με τον οποίο τα άτομα ταυτίζονται με τα στοιχεία που έχουν γίνει σύμβολα του έθνους τους (γλώσσα, πολιτισμός, ιστορία, έδαφος, παραδόσεις κ.ά) συμβάλλει στον καθορισμό της κοινότητας που ανήκουν. Τα *σύμβολα* είναι σημαντικά επειδή μετατρέπουν την ετερογένεια ενός έθνους σε εμφάνιση ομοιογένειας,

¹²⁹ Zhu Chunfang, “Discourses and Scottish National Movement”, *Canadian Social Science Vol.11 no3* (2015), pp.63-64.

¹³⁰ Οι ρίζες της ενότητας στα έθνη βρίσκεται εκτός της κανονιστικής σφαίρας, και το δικαίωμα του ατόμου στον πολιτισμό του συνδέεται με την αξία της ελευθερίας. Ο λόγος είναι ότι το δικαίωμα αυτό μπορεί να γίνει πραγματικότητα, με τη διπλή διάσταση της επιλογής και της αυτονομίας, σε ένα πλαίσιο που παρέχει μία αρχική και αναθεωρούμενη ανάγνωση των διαθέσιμων επιλογών και κριτηρίων για τις επιλογές των μελών της εθνότητας. Ramon Maiz, *op. cit.* p.39.

ενθαρρύνοντας τα άτομα να ενδύσουν το έθνος με ιδεολογική ακεραιότητα, καθιστώντας ταυτόχρονα σαφή την ικανότητα της ιδεολογίας του εθνικισμού να ενώνει άτομα από διαφορετικά πολιτιστικά επίπεδα και κοινωνικές τάξεις¹³¹. Η ισχύς της ιδεολογικής ακεραιότητας φανερώνεται όταν η εθνική ταυτότητα, ακόμα και στις εθνικές μειοψηφίες, αντιμετωπίζει το ενδεχόμενο υπονόμησης· όταν οι πολίτες μοιράζονται εμπειρίες εξωτερικών απειλών και καταπίεσης, παράγεται εσωτερική συνοχή του έθνους και κινητοποίηση των μελών του¹³².

Οι διανοούμενοι ενός έθνους συνήθως βλέπουν στους μειονοτικούς εθνικισμούς την αποτύπωση των συμφερόντων της ηγεσίας ή των διανοούμενων αυτών. Παρόλα αυτά, η γνήσια αγάπη για το έθνος και η επιθυμία για την ευημερία του αποτελεί ισχυρό κίνητρο, ειδικά στις περιπτώσεις όπου αισθάνονται ότι το έθνος τους καταπιέζεται πολιτιστικά, οικονομικά και πολιτικά. Επίσης, και με δεδομένο ότι τα άτομα συνήθως κινητοποιούνται προς έναν εθνικιστικό σκοπό ως μέλη μίας ομάδας, η αίσθηση του ανήκειν σε ένα έθνος βιώνεται δια της εμπειρίας της αλληλεγγύης και της δράσης προς έναν κοινό σκοπό¹³³. Στο πλαίσιο της αλληλεγγύης των μελών του έθνους αναδύεται η σημασία των αρετών και των αξιών: οι αρετές προέρχονται από την θεοκρατική παράδοση μίας κοινωνίας, και για το λόγο αυτό είναι πιο άκαμπτες και απόλυτες, ενώ οι αξίες μεταβάλλονται επειδή οι διάφορες ομάδες ατόμων έχουν διαφορετικές αξίες και ιεράρχηση αυτών¹³⁴.

Η σημασία των συμβόλων και της γνήσιας αγάπης για το έθνος αντανακλώνται στον πολιτιστικό ορισμό του έθνους, ο οποίος συμπληρώνεται από την πολιτική διάσταση του εθνικισμού, που επικεντρώνεται στις διαδικασίες διαπραγμάτευσης, συμμετοχής και κινητοποίησης που τον γεννούν. Από αυτή την οπτική, η διαδικασία εθνικής συγκρότησης παράγει συμμετέχοντες που ασπάζονται τον πολιτισμό της εθνικής πλειοψηφίας και των

---

¹³¹ Montserrat Guibernau, *op. cit.* p.32.

¹³² Σύμφωνα με τη θεωρία Δίκαιου Σκοπού, τα αποσχιστικά κινήματα, ως «αντιπολιτευόμενοι εθνικισμοί» νομιμοποιούν την ύπαρξή τους από την καταπίεση που βιώνουν τα άτομα που εκπροσωπούν. *Ibid.* p.36.

¹³³ Συχνά προκύπτουν διαφωνίες μεταξύ των ηγετών ενός εθνικιστικού κινήματος, απόρροια ζηλοφθονίας και ανταγωνισμού, καθώς ο καθένας εξ αυτών επιθυμεί μεγαλύτερη αναγνώριση και περισσότερη πολιτική και οικονομική ισχύ. *Ibid.* p.23.

¹³⁴ G. Gordon Betts, *op. cit.* p.42.

μειονοτήτων της χώρας, επιπλέον στην πληθώρα ξεχωριστών ατόμων¹³⁵. Ειδικά στις περιπτώσεις ενσωμάτωσης εδάφους όπου διαβεί σε συντριπτικό ποσοστό μία εθνότητα, τα στάδια της σχέσης μεταξύ εθνικής πλειοψηφίας και μειοψηφίας συνήθως είναι τα εξής: αρχικά περιέργεια, μετά οικονομική ενσωμάτωση, μετά κοινωνικός και βιομηχανικός ανταγωνισμός, κατόπιν νομοθετικός ανταγωνισμός, μετά τάσεις άμιλλας, μετά ηρεμία, και μετά εμφανίζονται τα προβλήματα αφομοίωσης της δεύτερης γενιάς¹³⁶. Κατά το εγχείρημα αφομοίωσης, οι μειονότητες προβάλλουν συγκεκριμένες αξίες (ελευθερία, ισότητα, συμμετοχή, αλληλεγγύη, πλουραλισμός), ώστε να καταδείξουν ότι είναι ξεπερασμένη η κλασική έννοια της κυριαρχίας ως η απεριόριστη εξουσία ενός λαού ή έθνους· ισχυρίζονται, δηλαδή, ότι δεν υπάρχει χώρος για έναν *κυρίαρχο* στους δημοκρατικούς θεσμούς ενός πολυεθνικού/ πολυπολιτισμικού κράτους, επειδή όλες οι εξουσίες διανέμονται οριζόντια και, επομένως, είναι περιορισμένης ισχύος¹³⁷.

Τα ζητήματα συμβόλων, αρετών και αξιών διατυπώνουν πρωτίστως οι διανοούμενοι κάθε έθνους, ειδικά κατά την περίοδο άρθρωσης του εθνικιστικού κινήματος. Ο Tom Nairn εξετάζει τον εθνικισμό από την μαρξιστική σκοπιά¹³⁸, και ισχυρίζεται ότι ο εθνικισμός παράγει, και ταυτόχρονα απαιτεί, την εκμετάλλευση της περιφέρειας, με συνέπεια οι στερημένες ισχύος ελίτ να μην έχουν άλλη εναλλακτική λύση από το να κινητοποιήσουν τις μάζες προς έναν εθνικιστικό σκοπό¹³⁹. Ο John Breuilly ισχυρίζεται ότι οι διανοούμενοι που έλκονται από τον εθνικισμό είναι όσοι δεν έχουν καταφέρει να αναρριχηθούν στις θέσεις που επιθυμούν, ή δεν έχουν αποκτήσει την οικονομική επιφάνεια και την κοινωνική αναγνώριση που επεδίωκαν όταν ανήλθαν σε θέσεις εξουσίας. Θεωρεί, επομένως, τις εθνικιστικές πολιτικές ως κατ' ουσίαν πολιτικές των ελίτ σε πολιτικά εύθραυστα κράτη, ή ως μία μορφή πολιτικής ικανή να κινήσει τη στήριξη των μαζών, χωρίς να χρειάζεται να δεσμευτεί ιδιαίτερα στις ανησυχίες των μαζών. Ο Anthony Smith υποστηρίζει ότι η άνοδος του «επιστημονικού κράτους» χαρακτηρίζει τη

¹³⁵ Η δημοκρατική θεωρία ισχυρίζεται ότι η πολυπολιτισμική πολυφωνία και η πολιτική συμμετοχή των πολιτών, τόσο σε επίπεδο ατόμου και ομάδας, συνιστούν απαραίτητα στοιχεία του έθνους. Ramon Maiz, *op. cit.* p.44.

¹³⁶ G. Gordon Betts, *op. cit.* p.49.

¹³⁷ Ramon Maiz, *op. cit.* pp.44-45.

¹³⁸ Ο Nairn θεωρεί τον εθνικισμό ως ένα αστικό φαινόμενο που απορρέει από τις ταξικές συνέπειες της άνισης διάχυσης του καπιταλισμού. Tom Nairn, *op. cit.* pp.98-99.

¹³⁹ Σύμφωνα με τον Nairn, κύριος σκοπός του εθνικισμού είναι ο αγώνας ενάντια στη μορφή «προόδου» που προωθεί ο αποικιακός καπιταλιστής και, ταυτόχρονα, τον ενστερνισμό μίας διακριτής ιδέας προόδου που διατυπώνουν όσοι διανοούμενοι είναι ικανοί να ηγηθούν του αγώνα κατά του καπιταλισμού. *Ibid.* p.339.

σύγχρονη εποχή, και αμφισβητεί τη νομιμοποίηση δια της θρησκείας. Στο πλαίσιο αυτό, οι διανοούμενοι είναι, κατ' αντιστοιχία, οι ιερείς της προ-νεωτερικής περιόδου και έχουν ενεργό ρόλο στα αρχικά στάδια του εθνικιστικού κινήματος· ταυτόχρονα, διαφωνεί με όσους χαρακτηρίζουν τους διανοούμενους ως άτομα που φανατικά επιζητούν την ισχύ, παρότι παραδέχεται ότι στις αποικιακές κοινωνίες υπάρχουν τέτοιου είδους διανοούμενοι. Συναφώς, ο δραστικός χαρακτήρας της εθνικιστικής ιδεολογίας πηγάζει από τον δεσμό μεταξύ της απεικόνισης του έθνους από τους διανοούμενους και των κοινών πεποιθήσεων, συχνά και των διαδεδομένων πολιτικών προβλημάτων που αντιμετωπίζει μεγάλη μερίδα του πληθυσμού. Τα *σύμβολα* και οι εθνικές επέτειοι, επομένως, αποδίδουν στις εθνικιστικές ιδέες μία ορισμένη μορφή και ισχύ με δύο τρόπους: α) προβάλλουν συγκεκριμένες εικόνες του έθνους και β) επιτρέπει στα άτομα να ενωθούν μέσω της έκφρασης κάποιας μορφής εθνικής αλληλεγγύης¹⁴⁰.

Ο Karl Popper, από την πλευρά του, ισχυρίζεται ότι η έμφαση στα ζητήματα εθνοσυμβολισμού ενδέχεται να οδηγήσουν στον ριζοσπαστικό ιστορικισμό, δηλαδή την πρόβλεψη του μέλλοντος μέσω της ερμηνείας του παρελθόντος· ο κίνδυνος, σύμφωνα με τον Popper, έγκειται στην κινητοποίηση της κοινωνίας από τις ελίτ προς έναν ουτοπικό σκοπό¹⁴¹. Οι ηγέτες των αποσχιστικών κινήματων διατείνονται ότι επιθυμούν έναν πολιτιστικό σχετικισμό (cultural relativism), δηλαδή την αποδοχή των άλλων πολιτισμών και τη αξιολόγησή τους ως ανώτερους ή κατώτερους, που τον θεωρούν την πεμπουσία των πολυπολιτισμικών συστημάτων¹⁴². Ο πολιτιστικός σχετικισμός υποστηρίζει ότι όλες οι πολιτιστικές νόρμες και οι ηθικές αξίες, ανεξάρτητα από την προέλευσή τους, είναι ζήτημα ατομικών προτιμήσεων. Ο Arthur Melzer θεωρεί απειλητικό στον πολιτιστικό σχετικισμό δύο νέες μορφές μισαλλοδοξίας, οι οποίες αντιστέκονται στην πολυπολιτισμικότητα, παρότι πηγάζουν από αυτήν. Πρώτον, ο Melzer θεωρεί ότι οι σύγχρονοι φοιτητές θεωρούν δεδομένη τη διαφορετικότητα, με συνέπεια η μισαλλοδοξία τους να είναι πιο ενστικτώδης και μηδενιστική, αντί για σταυροφορικού και δογματικού τύπου. Δεύτερον, ισχυρίζεται ότι οι άνθρωποι που βιώνουν τις εξουθενωτικές συνέπειες

---

¹⁴⁰ Montserrat Guibernau, "Nationalism and Intellectuals in Nations without States: The Catalan Case", Barcelona: Institut de Ciències Polítiques i Socials 2003, *WP no22*, pp.10-11.

¹⁴¹ G. Gordon Betts, *op. cit.* p.51.

¹⁴² *Ibid.* p.39.

της διαφορετικότητας, κυρίως την απώλεια της βεβαιότητας, συχνά αντιδρούν με δογματισμό απέναντι σε κάθε εξωτερική επιρροή¹⁴³.

1.3.2. Πιο αποτελεσματική διακυβέρνηση μέσω ρυθμίσεων αυτονομίας

Τα αποσχιστικά κινήματα υποστηρίζουν ότι, ακόμα και στα εύρυθμα πολυπολιτισμικά κράτη, οι εθνικοί θεσμοί έχουν χωρικό χαρακτήρα· ο χαρακτήρας αυτός αντανακλάται στην παράσταση απειλής που δημιουργείται στην εθνική πλειοψηφία όταν ένα μέλος της μειοψηφίας προσπαθεί να εκπροσωπηθεί ή να απασχοληθεί στους εθνικούς θεσμούς. Η *de facto λειτουργική αυτονομία* είναι ικανή να παρέχει στα μέλη των μειονοτήτων τις πολιτιστικές υπηρεσίες που θα απολάμβαναν σε μία νομικά κατοχυρωμένη αυτόνομη περιοχή. Παρόλα αυτά, η *εδαφική αυτονομία* προσφέρει πιο αποτελεσματική προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς των μειονοτήτων από εξωτερικές παραβάσεις, ακόμη κι αν αυτό συνεπάγεται λιγότερες διαθέσιμες πολιτιστικές επιλογές. Η εδαφική αυτονομία προτιμάται από τη λειτουργική, επειδή δημιουργεί ένα επιπλέον επίπεδο διακυβέρνησης, ικανό να παρέχει πιο τακτικές και καλύτερα χρηματοδοτούμενες εθνό-πολιτιστικές υπηρεσίες¹⁴⁴. Το Βέλγιο αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα στην Ευρωπαϊκή ήπειρο, καθώς δεν θεωρείται έθνος – κράτος και η κουλτούρα του χωρίζεται σε Φλαμανδική και Γαλλική. Η θέσπιση της ομοσπονδίας πραγματοποιήθηκε το 1993, και έφερε τη δημιουργία 3 ημί-αυτόνομων επαρχιών (Φλάνδρα, Βαλλωνία, Βρυξέλλες) και την αναγνώριση 3 επίσημων γλωσσών (Γαλλική, Γερμανική, Ολλανδική). Οι κύριες εθνικές ομάδες έχουν συμβιβαστεί με τον διμερή έλεγχο της εθνικής κυβέρνησης και των δημόσιων θεσμών, αλλά κάθε εθνική ομάδα περιοδικά διατυπώνει αξιώσεις για ολοκληρωτική ηγεμονία επί της συναφούς περιοχής. Οι Φλαμανδοί ζητούν συνομοσπονδία, αίτημα στο οποίο αντιτίθενται οι Γαλλόφωνοι,

¹⁴³ Arthur M. Melzer, “Tolerance 101”, *The New Republic*, July 1, 1991, p.11.

¹⁴⁴ William Safran, “Spatial and Functional Dimensions of Autonomy: Cross-national and Theoretical Perspectives” in William Safran and Ramon Maiz (eds), Identity and Territorial Autonomy in Plural Societies, London: Frank Cass 2000, pp.13-14.

επικαλούμενοι την απόσχιση της Βαλλωνίας και την ενδεχόμενη ένωσή της με τη Γαλλία¹⁴⁵.

Σύμφωνα με τη *θεσμική προσέγγιση*, η αυτονομία δίνει ώθηση στη διατήρηση και επέκταση των συλλογικών υποχρεώσεων μίας εθνικής ομάδας· στο βαθμό που αποδεχόμαστε ότι ο εθνικισμός είναι η ιδεολογία μίας φαντασιακής πολιτικής κοινότητας, και με δεδομένο ότι η αξίωση αυτοδιάθεσης πηγάζει από τον εθνικισμό, αυτή η «φαντασία» ενισχύεται και γίνεται πραγματικότητα όταν θεσπίζονται τοπικοί εθνοτικοί θεσμοί, διευκολύνοντας τις επαφές με αντίστοιχους θεσμούς εκτός της εθνικής επικράτειας¹⁴⁶. Βασική στόχευση της θεσμικής προσέγγισης είναι η ενίσχυση της συμμετοχής των πολιτών στα πολυεθνικά κράτη, η οποία θα επιτευχθεί όταν ικανοποιηθεί η έμφυτη επιθυμία των πολιτών να κυβερνώνται από θεσμούς που λειτουργούν εντός του πολιτισμού που αισθάνονται οικείο¹⁴⁷.

Η *πολιτιστική προσέγγιση* ακολουθεί τη συλλογιστική της θεσμικής προσέγγισης, και υποστηρίζει ότι, οι μειονότητες που χαρακτηρίζονται από «συμμετοχική» πολιτική κουλτούρα θα αξιώσουν μεγαλύτερη ενασχόληση με τις αποφάσεις που τις αφορούν, σε σχέση με τις μειονότητες που χαρακτηρίζονται από τοπικιστική και «υποκειμένη» κουλτούρα¹⁴⁸. Η πολιτιστική προσέγγιση αποκτά φιλελεύθερο χαρακτήρα, επομένως, υπό την προϋπόθεση ότι η δημιουργία τοπικών θεσμών δεν υπονοεί «εσωτερικούς περιορισμούς»: οι θεσμοί, δηλαδή, που προασπίζουν τον πολιτισμό μίας εθνικής μειοψηφίας έναντι των αποφάσεων της εθνικής πλειοψηφίας, δεν πρέπει να υιοθετούν και να εφαρμόζουν μέτρα που αποθαρρύνουν την ελεύθερη επανεκτίμηση των συμβόλων, μύθων και αξιών της μειονότητας. Το ανεπιθύμητο αποτέλεσμα, στην περίπτωση αυτή, θα ήταν ο εξοβελισμός του πλουραλισμού από την πολιτική κουλτούρα της μειονότητας και η

---

¹⁴⁵ Κάποιοι αναλυτές ισχυρίζονται ότι η ένθερμη στήριξη του Βελγίου για την εμβάθυνση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης απορρέει από το γεγονός ότι το Βέλγιο δεν έχει ευδιάκριτη εθνική κουλτούρα να απωλέσει. Απόδειξη για αυτό αποτελεί η προσέλευση σε ποσοστό 90% στις Ευρωεκλογές του 1999, σε σχέση με την προσέλευση του 24% στο ΗΒ. G. Gordon Betts, *op. cit.* pp.77-78.

¹⁴⁶ William Safran, *op. cit.* p.15.

¹⁴⁷ Η θεσμική προσέγγιση ισχυρίζεται ότι οι «οικείοι» θεσμοί χαρακτηρίζονται από «διαφάνεια στην εννοιοδότησή» τους, απαραίτητη προϋπόθεση για τη δημοκρατική συμμετοχή. Ramon Maiz, *op. cit.* p.40.

¹⁴⁸ Η πολιτιστική προσέγγιση, μέχρι πρόσφατα τουλάχιστον, δεν απαντούσε στο ερώτημα αν τα μέλη των μειονοτήτων αξιώνουν πιο «βαθιές» δομές συμμετοχής για την εθνική κοινότητά τους ή για τους ίδιους ως μέλη του «αστικού έθνους». William Safran, *op. cit.* pp.15-16.

διολίσθηση σε δογματικές ερμηνείες, που απαιτούν την αυθεντικότητα εις βάρος της αυτονομίας των μελών της μειονότητας¹⁴⁹.

Η προσέγγιση της *ορθολογικής επιλογής* στηρίζει την λειτουργική αυτονομία, ως πιο ευέλικτη και λιγότερο επικίνδυνη επιλογή από την εδαφική αυτονομία, ειδικά όταν η εθνική μειοψηφία είναι εδαφικά συγκεντρωμένη. Η ορθολογική επιλογή γίνεται πιο επιτακτική όταν α) η ταύτιση των πολιτών με μία εθνική ομάδα συμφωνεί με το συμφέρον των μελών αυτής και β) όταν λιγοστεύουν οι πιθανότητες τα άτομα να προβούν σε πράξεις που είναι δαπανηρές για τα ίδια, αλλά ωφέλιμες για το έθνος, λόγω αύξησης του ατομικού κόστους¹⁵⁰.

Οι ηγέτες των αποσχιστικών κινημάτων δεν αιτιολογούν τις θέσεις τους επικαλούμενοι τον ορθολογισμό, καθώς πιστεύουν ότι θα αποδυνάμωνε την ισχύ των επιχειρημάτων τους. Παρόλα αυτά, η ανάδυση αποσχιστικών κινημάτων στη Δύση ενθαρρύνεται από τη μείωση στο κόστος απόσχισης, μείωση που προκύπτει από την εξασθένιση της κεντρικής κυβέρνησης ή λόγω στήριξης από ξένες δυνάμεις¹⁵¹. Η μείωση του κόστους συνδέεται στενά και με τη μείωση των ωφελειών της συμμετοχής στο κράτος σε διάφορους τομείς (ασφάλεια, οικονομία κ.ά). Οι εθνικές ομάδες στη Δύση που διατυπώνουν αιτήματα απόσχισης (Σκώτοι, Ουαλοί, Βάσκοι, Καταλανοί, Κορσικανοί, Φλαμανδοί, γαλλόφωνοι Κεμπέκ) δέχονται τις επιρροές από δύο αντίρροπες τάσεις: ενώ οι δημοκρατικοί θεσμοί προβλέπουν μηχανισμούς για την εξομάλυνση των πιθανών αποσχιστικών διενέξεων, η συνεχής εξέλιξη της διεθνούς κοινωνίας – σε όρους οικονομικής ολοκλήρωσης και απαιτήσεων ασφάλειας – πιθανόν να ενθαρρύνει αποσχιστικά εγχειρήματα. Η μείωση στα οφέλη της συμμετοχής εμφανίζεται όταν οι διακριτές κοινότητες έχουν την αντίληψη ότι το κράτος έχει παύσει να αποτελεί τον βασικό πάροχο πλεονεκτημάτων, τα οποία παλαιότερα δεν επιθυμούσαν να στερηθούν¹⁵².

---

¹⁴⁹ Ramon Maiz, *op. cit.* p.41.

¹⁵⁰ Russell Hardin, “Self-interest, group identity” in Albert Breton, Gianluigi Galeotti, Pierre Salmon, Ronald Wintrobe (eds), *Nationalism and Rationality*, Cambridge: Cambridge University Press 1995, p.15.

¹⁵¹ Χαρακτηριστικό παράδειγμα όπου η κατάρρευση της κυβέρνησης μπορεί να επιταχύνει τις κρίσεις απόσχισης είναι η Οκτωβριανή Επανάσταση. Η κυβέρνηση των μπολσεβίκων κλήθηκε να αντιμετωπίσει αποσχιστικές δράσεις από τουλάχιστον 15 διακριτές κοινότητες, που επωφελήθηκαν της επανάστασης για να αποσχιστούν από την τσαρική Ρωσία. Viva Ona Bartkus, *op. cit.* p.145.

¹⁵² *Ibid.* pp.167-169.

Το επιχείρημα για πιο αποτελεσματική διακυβέρνηση συνδέει την προστασία των ομάδων μίας μειονότητας ενός πολυεθνικού κράτους με τα ατομικά δικαιώματα, όπως και με την αποφυγή κάθε μορφής αποκλεισμού από τον πολιτικό ή πολιτιστικό βίο εξαιτίας της έλλειψης πόρων. Η αναγνώριση του δικαιώματος αυτό-κυβέρνησης και της εφαρμογής πολιτικών ενσωμάτωσης στα πολυεθνικά κράτη πρέπει να είναι συμβατή με την προστασία του κράτους πρόνοιας για το σύνολο των πολιτών, ταυτόχρονα με την αντιμετώπιση της άνισης ανάπτυξης μεταξύ των περιφερειών και της εδαφικής εξάρτησης. Γίνεται λόγος, επομένως, για δύο βασικές διαστάσεις της αλληλεγγύης: α) η διαταξική αλληλεγγύη στηρίζεται σε ένα προοδευτικό φορολογικό σύστημα και β) η διεδαφική (interterritorial), που αναφέρεται στους μηχανισμούς που διορθώνουν την οικονομική ανισότητα, ταυτόχρονα με τη λειτουργία ενσωμάτωσης μέσω των κοινωνικών δικαιωμάτων που φέρει η ιδιότητα του πολίτη¹⁵³.

1.3.3. Η συμμετοχή στους διεθνείς οργανισμούς

Το διεθνές δίκαιο αναγνωρίζει την αρχή της αυτοδιάθεσης σε διάφορα σημαντικά κείμενα και Συνθήκες¹⁵⁴, αλλά περιορίζει την άσκηση αυτής με το δικαίωμα της εδαφικής ακεραιότητας των κρατών. Τα κράτη, επομένως, έχουν το δικαίωμα να αντισταθούν σε εγχειρήματα μονομερούς απόσχισης εντός της εθνικής επικράτειας τους, ειδικά αν τα εγχειρήματα αυτά δεν αιτιολογούνται από ειδικές συνθήκες. Ταυτόχρονα, περιορίζεται και το δικαίωμα της εδαφικής ακεραιότητας από το διεθνές δίκαιο, καθώς πρέπει να ασκείται σύμφωνα με τις υποχρεώσεις του κράτους που απορρέουν, μεταξύ άλλων, από τις διατάξεις περί αυτοδιάθεσης και περί ανθρώπινων δικαιωμάτων. Συνέπεια είναι να θεωρείται παραβίαση των διεθνών διατάξεων περί αυτοδιάθεσης κάθε πράξη μονομερούς απόσχισης που αποσκοπεί στην εξωτερική άσκηση του δικαιώματος αυτοδιάθεσης, όταν το κράτος σέβεται την αρχή της εσωτερικής αυτοδιάθεσης μίας εθνικής ομάδας και τα

---

¹⁵³ Οι φιλελεύθεροι αναλυτές ισχυρίζονται ότι υπάρχει μία επιπλέον διάσταση αλληλεγγύης, η οποία ενισχύει την αξία της αλληλεγγύης μεταξύ των κοινοτήτων που ζουν σε ένα πολυεθνικό κράτος. Ramon Maiz, *op. cit.* p.42.

¹⁵⁴ Καταστατικός Χάρτης ΟΗΕ (άρθρο 1, παρ.2), Διακήρυξη για την Απόδοση Ανεξαρτησίας στα Αποικιακά Κράτη και Λαούς (Απόφαση Γενικής Συνελευσης αρ.1514, 1960), Διακήρυξη ΟΗΕ για τις Φιλικές Σχέσεις (αρ.1 παρ.7), Διακήρυξη Βιέννης (1993).

ανθρώπινα δικαιώματα των μελών του¹⁵⁵. Παρά τις παραπάνω αρχές και δικαιώματα, το διεθνές δίκαιο δεν προσφέρει συνεκτική καθοδήγηση για την αντιμετώπιση του κύματος αποσχίσεων μετά-ψυχροπολεμικά: από τη μία πλευρά, δεν υπάρχει διεθνές νομικό δόγμα που να αναφέρεται στο δικαίωμα απόσχισης σε περιπτώσεις εκτός των αποικιών και, από την άλλη πλευρά, το διεθνές δίκαιο δεν παρέχει μία ηθική διάκριση μεταξύ νομιμοποιημένης και μη απόσχισης¹⁵⁶.

Ένα από τα κύρια επιχειρήματα κατά της απόσχισης βασίζεται στην έννοια της «βιώσιμης μεγαλύτερης μονάδας», η οποία ισχυρίζεται ότι οι αποσχίσεις θα οδηγήσουν σε μη βιώσιμα μικρά κράτη. Η σχολή της νεωτερικότητας, όμως, διαφωνεί με την άποψη ότι οι μεγαλύτερες μονάδες οργάνωσης είναι καλύτερες, αναγκαίες ή αναπόφευκτες, και ισχυρίζεται ότι η τάση προς διεθνή ολοκλήρωση συμβάδισε με την ανάπτυξη του εθνικισμού και την ταχεία εξάπλωση του μοντέλου του έθνους – κράτους μετά τον 17^ο αιώνα¹⁵⁷. Προς επίρρωση του τελευταίου, η σταδιακή ανάπτυξη μεταπολεμικά υπερεθνικών οργανισμών (ΕΕ) και ζωνών ελεύθερου εμπορίου (ΕΦΤΑ, ΝΑΦΤΑ) προσφέρει στους πολίτες των μικρών κρατών οικονομικά οφέλη που παλαιότερα απολάμβαναν μόνο οι πολίτες μεγαλύτερων και πλουσιότερων κρατών π.χ. τα μικρότερα κράτη επωφελούνται από τη συμμετοχή τους σε τέτοιους οργανισμούς επειδή αποκτούν πρόσβαση σε μεγαλύτερες αγορές για τα προϊόντα τους, σε κεφαλαιακές αγορές για επενδύσεις, ευκαιρίες για γεωγραφική κινητικότητα των εργαζομένων, και κάποιας μορφής προστασία από οικονομική αστάθεια. Οι βιομηχανίες της Καταλονίας βίωσαν σημαντική ανάπτυξη επί της δικτατορίας του Φράνκο επειδή παρήγαγαν για την προστατευμένη αγορά της Ισπανίας, ενώ μετά την ένταξη της Ισπανίας στην ΕΟΚ το 1986 οι βιομηχανίες της Καταλονίας παρήγαγαν προϊόντα για όλες τις αγορές της Δυτικής Ευρώπης. Είναι απολύτως λογικό η εθνικιστική ηγεσία της Καταλονίας να θεωρεί ότι η σημασία της περιφερειακής οικονομικής ολοκλήρωσης έγκειται στην πρόβλεψη για εγγυημένες αγορές και πηγές χρηματοδότησης, όποτε μία άρτι ανεξαρτητοποιημένη

¹⁵⁵ John Dugard and David Raic, “The role of recognition in the law and practice of secession” in Marcelo G. Kohen (ed.), *Secession. International Law Perspectives*, Cambridge: Cambridge University Press 2006, p.106.

¹⁵⁶ Allen Buchanan, “Democracy and Secession”, op. cit. p.15.

¹⁵⁷ Η Μαρξιστική θεώρηση ισχυρίζεται ότι η σχολή της νεωτερικότητας σφάλει όταν ταυτίζει την μορφή των μεγάλων μονάδων κοινωνικής οργάνωσης με την ιστορική αναγκαιότητα του εθνικισμού. Το σφάλμα της παραπάνω ταύτισης καταδεικνύεται με την παράθεση των παραδειγμάτων αυτοκρατοριών του παρελθόντος (Αψβούργοι, Τσαρική Ρωσία, Βρετανική Αυτοκρατορία), που αντιτίθονταν στην αυτοδιάθεση των λαών με τη διατύπωση επιχειρημάτων υπέρ της βιωσιμότητας μόνο των μεγάλων κρατών. Tom Nairn, op. cit. p.74.

διακριτή κοινότητα δεν θα υποχρεωθεί να συμμετέχει μόνη της στον διεθνή οικονομικό ανταγωνισμό¹⁵⁸. Η ηγεσία του Κεμπέκ, αντίστοιχα, δεν πιστεύει ότι η ομοσπονδιακή δόμηση του Καναδά παρέχει επαρκή προστασία απέναντι στους κινδύνους που κρύβουν η παγκοσμιοποίηση και φιλελευθεροποίηση του εμπορίου¹⁵⁹.

Το αίτημα της άμεσης εκπροσώπησής τους στους Ευρωπαϊκούς θεσμούς, κυρίως στην ΕΕ, έχουν διατυπώσει πιο έντονα η Καταλονία και η Σκωτία, αίτημα που καθίσταται περιττό για τη Σκωτία μετά το Brexit. Η κοινοτική νομοθεσία, όμως, δεν περιλαμβάνει καμμία πρόβλεψη για την απόσχιση κάποιας περιοχής από ένα κράτος – μέλος της ΕΕ, όπως δεν περιλαμβάνει ούτε για την ένωση δύο κρατών – μελών. Οι Καταλανοί εθνικιστές ηγέτες τονίζουν ότι η αξίωση αυτοδιάθεσης που διατυπώνουν δεν αντιτίθεται στις βαθιές αξίες της Ένωσης, η οποία δηλώνει τη δέσμευσή της στους κανόνες και αρχές του διεθνούς δικαίου (άρθρο 3 παρ.5 και άρθρο 21 παρ.1 της Συνθήκης της ΕΕ), ανάμεσα στις οποίες το δικαίωμα των λαών στην αυτοδιάθεση κατέχει εξέχουσα θέση¹⁶⁰. Το άρθρο 49 της Συνθήκης της ΕΕ (1992) προβλέπει ότι η ένταξη ενός κράτους είναι δυνατή κατόπιν ομόφωνης συμφωνίας των κρατών – μελών και ομόφωνης επικύρωσης αυτής. Οι Καταλανοί ηγέτες επικαλούνται, όμως, το άρθρο 50 που τονίζει τη σημασία των διαπραγματεύσεων μεταξύ των κρατών – μελών και των θεσμών της ΕΕ πριν την αποχώρηση από την Ένωση, ώστε να καθοριστούν οι μεταξύ τους μελλοντικές σχέσεις· παρόλα αυτά, το άρθρο 50 αφορά την αποχώρηση κράτους – μέλους και όχι μία περιοχή αυτής¹⁶¹.

Η Καταλονία σήμερα, όπως και η Σκωτία παλαιότερα, αντιλαμβάνονται ότι η απόσχιση θα σημάνει την εκδίωξή τους από την ΕΕ, όποτε θα υποχρεωθούν να εμπλακούν σε μία μακρόχρονη και με αβέβαιο αποτέλεσμα διαδικασία εισδοχής στην ΕΕ. Η στρατηγική της Καταλονίας είναι να πετύχει την αναγνώρισή της από την ΕΕ ως διακριτό

¹⁵⁸ Viva Ona Bartkus, op. cit. p.195.

¹⁵⁹ Stephane Dion, “The reemergence of secessionism: Lessons from Quebec” in Albert Breton, Gianluigi Galeotti, Pierre Salmon, Ronald Wintrobe (eds), *Nationalism and Rationality*, Cambridge: Cambridge University Press 1995, p.129.

¹⁶⁰ Σύμφωνα με τη Συνθήκη της ΕΕ, η Ένωση διασφαλίζει την εδαφική ακεραιότητα των κρατών – μελών από εξωτερικές απειλές, αλλά δεν εξασφαλίζει τα σύνορα ανάμεσα στα κράτη – μέλη της Ένωσης με τη σημερινή μορφή τους. Παρόλα αυτά, η Ε.Ε. παρέχει το νομικό πλαίσιο για την ειρηνική αλλαγή σε ζητήματα αυτοδιάθεσης και εδάφους. Bardo Fassbender, “The place of an independent Catalonia in the European Union”, Paper presented at the 3rd International Conference *Sobirania i Justícia*, Barcelona, October 4th, 2013.

¹⁶¹ Anna Moller, “Why Scotland and Catalonia should not become independent in a globalised world”, *European Union Brand Centre*, 2014, p.9.

έθνος· η ΕΕ έχει υιοθετήσει ενιαία στάση στο ζήτημα της αναγνώρισης νέων κρατών στην Ευρώπη, αλλά δεν έχει απαντήσει ακόμα στο ερώτημα αν συνιστά αναγνώριση η προηγούμενη ένταξη στον ΟΗΕ¹⁶².

Το ζήτημα της αναγνώρισης είναι σημαντικό λόγω των πρακτικών συνεπειών που έχει για τις οντότητες που έχουν αποσχιστεί ή θα αποσχιστούν μονομερώς π.χ. υπάρχουν οντότητες που έχουν αναγνωριστεί ως ανεξάρτητες από κάποια κράτη, αλλά όχι από κάποια άλλα, με συνέπεια την αβεβαιότητα του να είναι ταυτόχρονα Κράτη και μη-Κράτη. Η Βόρεια Κορέα αναγνωριζόταν, επί Ψυχρού Πολέμου, κυρίως από τα κράτη του κομμουνιστικού συνασπισμού, αλλά όχι από τις ΗΠΑ και τους συμμάχους της. Η πολιτική φύση της αναγνώρισης ενθάρρυνε τη διατύπωση της «διακηρυκτικής σχολής», η οποία αποδέχεται ως κράτος κάθε οντότητα που πληρεί τα κριτήρια της κρατικότητας, ανεξάρτητα από την προϋπόθεση αναγνώρισης. Το de facto πρόβλημα, που απασχολεί κυρίως τη Σκωτία και την Καταλονία, είναι η αναγνώριση ως προϋπόθεση για τη δημιουργία σχέσεων και τη σύναψη συμφωνιών με άλλα κράτη, ώστε να χαρακτηρίζονται ως κράτη και από λειτουργική σκοπιά¹⁶³.

1.3.4. Επιχειρήματα και στρατηγικές αποτροπής ενάντια στις αποσχίσεις

Τα επιχειρήματα που διατυπώνονται κατά της απόσχισης, τόσο από φιλελεύθερους αναλυτές όσο και από τους ηγέτες των εθνικών πλειοψηφιών, αναφέρονται σε διάφορα πεδία του σύγχρονου πολιτικού βίου και, συναφώς, οδηγούν στις στρατηγικές αποτροπής που υιοθετούνται. Το πρώτο επιχείρημα αμφισβητεί τον *ορθολογισμό* της απόσχισης και δεν θεωρεί ως ορθολογικό όποιο κίνημα αμφισβητεί την υπάρχουσα νομιμοποίηση κάθε κράτος π.χ. η ιδεολογία του Ιακωβινισμού καθιστά πεποίθηση για τους Γάλλους ότι η

¹⁶² John Dugard and David Raic, op. cit. p.99.

¹⁶³ Σήμερα υπάρχουν οντότητες που έχουν προχωρήσει σε μονομερή απόσχισή, αλλά δεν έχουν την ικανότητα να συνάψουν διακρατικές σχέσεις και συμφωνίες π.χ. η Βόρεια Κύπρος και τα Κρατίδια του Transkei, Bophuthatswana και Venda στην περιοχή Bantustan στη Δημοκρατία της Νότιας Αφρικής. Το δόγμα της μη αναγνώρισης κρατών που αποσχίστηκαν μονομερώς έχει τις ρίζες του στην μη αναγνώριση του Κράτους του Manchukuo, το οποίο δημιούργησε η Ιαπωνία το 1932 μετά την εισβολή της στη Μαντζουρία. Ο Υπουργός Εξωτερικών των ΗΠΑ, Henry Stimson, δήλωσε πώς το Manchukuo δημιουργήθηκε κατά παραβίαση της Συμφωνίας του Παρισιού (1928) περί της αποκήρυξης του πολέμου, και πέτυχε την υιοθέτηση ψηφίσματος από την Εθνοσυνέλευση της Κοινωνίας των Εθνών για την μη αναγνώριση του Manchukuo. Ibid. pp.97-98 & 100.

χώρα τους είναι δημοκρατική, μία και αδιαίρετη, ότι μεταχειρίζεται όλα τα άτομα με ισονομία, και ότι υπάρχουν επαρκείς ευκαιρίες για τις διάφορες εθνικές ομάδες να ικανοποιήσουν τα ιδιαίτερα συμφέροντά τους. Από αυτή τη σκοπιά, η αυτονομία θεωρείται όχημα για την ενίσχυση των πρωταρχικών συλλογικών ταυτοτήτων, και στερείται νομιμοποίησης επειδή συνιστά οπισθοδρόμηση¹⁶⁴. Η απόσχιση θεωρείται ανορθολογική για τον επιπλέον λόγο ότι, μπορεί να θέσει σε κίνδυνο την πολιτική σταθερότητα στο παραμένον κράτος. Το επιχείρημα, επομένως, είναι ευθύ: αν επιτραπεί σε μία περιοχή να αποσχιστεί, δημιουργείται το περιβάλλον ώστε η απόσχιση να θεωρείται η απάντηση σε όλες τις διαφωνίες μεταξύ εθνικής πλειοψηφίας και μειοψηφιών. Ακόμα και στις περιπτώσεις που εκτιμάται ότι δεν θα αποσχιστεί καμία άλλη περιοχή, το προηγούμενο μίας απόσχισης θεωρείται επικίνδυνο¹⁶⁵. Ο Lincoln τονίζει το τελευταίο σημείο με την εκδοχή της Αμερικάνικης ιστορίας, εφόσον ο Νότος κέρδιζε την ανεξαρτησία του: οι καινούργιες Πολιτείες δεν θα απολάμβαναν το δικαίωμα της ελεύθερης εργασίας, θα υπήρχε μόνιμη έχθρα μεταξύ Βορρά και Νότου και, πιο σημαντικό από όλα, ο Νότος θα ήταν ευάλωτος σε περαιτέρω αποσχίσεις, επειδή θα είχε αποδείξει ότι όλες οι δημοκρατίες έχουν εγγενή αδυναμία και ελλιπή νομιμοποίηση να διατηρήσουν την εδαφική ακεραιότητά τους¹⁶⁶.

Το δεύτερο επιχείρημα αφορά την *φύση της πολιτείας* που φιλοξενεί τις διάφορες εθνικές ομάδες: ο Ιακωβινισμός στη Γαλλία και ο φιλελευθερισμός στις ΗΠΑ ασπάζονται την άποψη ότι, στις φιλελεύθερες δημοκρατίες τα αιτήματα για αυτονομία είναι μη σχετικά, λόγω των συνταγματικών εγγυήσεων για τα ατομικά δικαιώματα και του κοινωνικό-οικονομικού πλουραλισμού που βασίζεται στην εθελούσια συνεργασία. Επομένως, τα δικαιώματα των εθνικών ομάδων μπορούν να συνδεθούν εύκολα με τα ατομικά δικαιώματα, και κάθε αυταρχικό πολιτικό σύστημα που αρνείται συλλογικά δικαιώματα αρνείται ταυτόχρονα και τα ατομικά δικαιώματα¹⁶⁷. Ειδικά στις ΗΠΑ, η νίκη

---

¹⁶⁴ William Safran, op. cit. p.17.

¹⁶⁵ Το επιχείρημα των αποσχιστών είναι το ακριβώς αντίστροφο: αν το κράτος θεωρεί ότι δεν θα αποσχιστεί καμία άλλη περιοχή, τότε η απόσχιση είναι ορθολογική, επειδή θα σταματήσουν οι εκατέρωθεν πολιτικές θυσίες, χωρίς να υπάρχει ο φόβος της πολιτικής αστάθειας. Στην περίπτωση που εκτιμάται ότι θα αποσχιστεί η πλειοψηφία των περιοχών, η απόσχιση είναι ορθολογική επειδή είναι προτιμότερη από τις συνεχιζόμενες θυσίες που δεν επιφέρουν τα οφέλη της πολιτικής σταθερότητας. Christopher Heath Wellman, op. cit. p.10.

¹⁶⁶ Philip Abbott, "The Lincoln propositions and the spirit of secession" in Percy B. Lehning, Theories of Secession, London and New York: Routledge 1998, pp.183-184.

¹⁶⁷ William Safran, op. cit. p.25.

του Βορρά στον εμφύλιο πόλεμο εδραίωσε την θεωρία του Ενωτισμού στη συνταγματική τάξη των ΗΠΑ. Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, η ρήξη με την Αγγλία έφερε τις αποικίες σε «κατάσταση φύσης», σύμφωνα με τις διδαχές του Locke, από την οποία αυθόρμητα δημιούργησαν την πολιτική κοινωνία του Αμερικάνικου λαού συνολικά: αυτό το πολιτικό σώμα δημιούργησε μία κεντρική κυβέρνηση, που εξουσιοδότησε τον σχηματισμό 13 Πολιτειών ως διοικητικές μονάδες, μέσω των οποίων θα εκφράζεται η κυρίαρχη βούληση του λαού¹⁶⁸.

Ο Lincoln διατύπωσε μία σειρά υποθέσεων για να αιτιολογήσει την αντίσταση του Βορρά στην απόσχιση του Νότου: α) Η υπόθεση *δημοκρατικού προνομίου* ισχυρίζεται ότι η απόσχιση είναι παραβίαση του κανόνα της πλειοψηφίας β) η υπόθεση της *διαρκούς απόσχισης* θεωρεί ότι η απόσχιση θα δημιουργήσει προηγούμενο για επιπλέον αποσχίσεις, μέχρι να πάψει να υπάρχει η όποια αποτελεσματική κυβέρνηση γ) η υπόθεση της *οικονομικής κινητικότητας* ισχυρίζεται ότι η απόσχιση θα εμποδίσει τη λειτουργία της οικονομίας της αγοράς δ) η υπόθεση της *παράνομης κουλτούρας* θεωρεί ότι δεν μπορεί να νομιμοποιηθεί μια πολιτιστική αξίωση απόσχισης από όσους παραβιάζουν βασικά ατομικά δικαιώματα, και στη συγκεκριμένη περίπτωση ο Lincoln αναφέρεται στη δουλεία ε) η υπόθεση *εξαγνισμού* ισχυρίζεται ότι η αντίσταση στην απόσχιση θα εξαγνίσει τις εθνικές ενοχές για την μακρόχρονη ανοχή σε κακές πρακτικές στ) η υπόθεση *μοναδικότητας* θεωρεί μη αιτιολογίσιμη την απόσχιση όταν το κράτος ραγδαία αναπτύσσει δημοκρατικούς θεσμούς και κουλτούρα και ζ) η υπόθεση της *κοινής κληρονομιάς* ισχυρίζεται ότι η απόσχιση θα προκαλέσει ανεπανόρθωτη ζημιά σε μία πλούσια κοινή κληρονομιά¹⁶⁹.

Το τρίτο επιχείρημα αναφέρεται στη βεβαιότητα προσφυγής σε *πρακτικές εκβιασμού* από τις αποξενωμένες μειονότητες: συγκεκριμένα, οι εθνικές μειοψηφίες

---

¹⁶⁸ Σύμφωνα με τη θεωρία του Ενωτισμού, οι Πολιτείες ουδέποτε είχαν τις ιδιότητες της κρατικότητας και δεν είχαν το δικαίωμα να αποσχιστούν νόμιμα από την Ένωση. Παρόλα αυτά, κάθε Πολιτεία ξεχωριστά ανακήρυξε την ανεξαρτησία της από τη Βρετανία, και μετά τη λήξη του πολέμου κάθε Πολιτεία αναγνωρίστηκε ονομαστικά ως ανεξάρτητη από τη Βρετανία. Αυτά τα κυρίαρχα κράτη σχημάτισαν τα Άρθρα της Συνομοσπονδίας, που προέβλεπαν την αμοιβαία αναγνώριση της κυριαρχίας των Πολιτειών. Παρά την πρόβλεψη περί του διαρκούς χαρακτήρα των Άρθρων της Συνομοσπονδίας και δεν μπορούσαν να τροποποιηθούν χωρίς ομόφωνη συναίνεση, ένας αριθμός Πολιτειών προσπάθησε να διαμελίσει την Ένωση. Συμφωνήθηκε, όχι ομόφωνα λόγω του βέτο του Rhode Island, πώς η απόσχιση 9 Πολιτειών και η επικύρωση νέου Συντάγματος θα επέφερε το σχηματισμό νέας Ένωσης με τις 9 αποσχισθέντες Πολιτείες. Donald W. Livingston, *op. cit.* pp.9-10.

¹⁶⁹ Philip Abbott, *op. cit.* p.184.

ενδέχεται να εκτοξεύσουν απειλές πάνω σε στρατηγικά ζητήματα, τα οποία δεν θα συνδέονται ιδιαίτερα με το επίμαχο ζήτημα, ενδεχόμενο που γίνεται βεβαιότητα αν κατέχουν πόρους που είναι αναγκαίοι για την επιβίωση του κράτους, ή επαρκούν για τη βιωσιμότητα της οντότητας που επιδιώκει ανεξαρτησία π.χ. η ηγεσία του Καναδά διαχρονικά φοβάται ότι το Κεμπέκ θα εκβιάσει περισσότερη αυτονομία, επειδή είναι ικανό να ασκήσει τις απαραίτητες πολιτικές λειτουργίες και γνωρίζει την επιθυμία της πλειοψηφίας των Καναδών για ενότητα. Η θεσμοθέτηση του δικαιώματος απόσχισης θα έχει αρνητικό αντίκτυπο στη δομή κινήτρων των μειονοτήτων, καθώς αποθαρρύνονται από πρακτικές συνεργασίας και το πολιτικό περιβάλλον μετατρέπεται σε εγωιστικό ανταγωνισμό, όπου οι μειονότητες απαιτούν πολιτικά προνόμια ανάλογα με τη σχετική αξία τους για το κράτος¹⁷⁰. Η εθνική πλειοψηφία τείνει να θεωρεί την απόσχιση ως *ανήθικη*, ειδικά αν αυτή συνεπάγεται την απώλεια ενός αναντικατάστατου και ζωτικού αγαθού, ή αν οι διαδηλώσεις των μειονοτήτων απειλούν την οικονομική και κοινωνική ευταξία. Καταλύτης στην αντίδραση της κεντρικής κυβέρνησης είναι η βαθιά εδραιωμένη παραδοχή, ήδη από τον 17^ο αιώνα, ότι η απώλεια εδάφους σημαίνει βλάβη στο κρατικό συμφέρον σε τρεις τομείς – ασφάλεια, πλούτος, κύρος¹⁷¹.

Το τέταρτο επιχείρημα αναφέρεται στην *ανάγκη αποζημίωσης* του απομένουστος κράτος από την αποσχιστική οντότητα, ειδικά αν η τελευταία είναι απαραίτητη για την επιβίωση του πρώτου. Η λειτουργική θεωρία επιτρέπει την απόσχιση, εφόσον ο «αναγκαίος πόρος» (π.χ. μία σημαντική μονάδα ηλεκτρικής ενέργειας) συνεχίσει να χρησιμοποιείται προς όφελος και των δύο μερών· η τελευταία προϋπόθεση διατυπώνεται, ώστε να τονίσει ότι το δικαίωμα αυτοδιάθεσης δεν σημαίνει και την αποκλειστική χρήση ενός αγαθού που προηγουμένως ήταν κοινό για όλους τους πολίτες¹⁷². Ο Buchanan, ως θιασώτης της «ηθικής» απόσχισης, ισχυρίζεται ότι η ηθική επιτάσσει η αποσχιστική οντότητα να αποζημιώσει το απομένον κράτος για την απώλεια περιουσίας, και η άρνηση αυτού συνιστά λόγο αντίστασης στην απόσχιση. Οι αποσχιστικές ηγεσίες απαντούν ότι δεν υποχρεούνται να καταβάλουν αποζημίωση, εφόσον η δημόσια δαπάνη/ περιουσία ήταν επωφελής πριν την πράξη απόσχισης και αναμένεται να διατηρηθεί έτσι π.χ. ένα σύστημα

¹⁷⁰ Christopher Heath Wellman, op. cit. pp.129-130 &139.

¹⁷¹ Viva Ona Bartkus, op. cit. p.54.

¹⁷² Christopher Heath Wellman, op. cit. p.141.

αυτοκινητοδρόμων μπορεί να διευκολύνει το εμπόριο τις περιόδους πριν και μετά την απόσχιση, και να μην πληγούν η παραγωγικότητα και οι οικονομικές δραστηριότητες του απομένουτος κράτους¹⁷³.

Το επιχείρημα *αποζημίωσης*, στην ουσία, υποκρύπτει τις ανησυχίες του κράτους και στα ζητήματα ασφάλειας· η ασφάλεια, ιστορικά, εξαρτάται άμεσα από την στρατιωτική ισχύ, η οποία εξαρτάται από την οικονομική ισχύ. Ειδικά την περίοδο πριν τον Β΄ΠΠ, τα οικονομικά και στρατηγικά συμφέροντα συχνά συνέκλιναν στο σκοπό της προστασίας της εγχώριας αγοράς και των υπερπόντιων αποικιών¹⁷⁴. Αντίστοιχα, τα αποσχιστικά κινήματα δεν επιθυμούν να αποτελούν πρόσοδο για ένα κράτος που θεωρούν ότι δεν τους εκπροσωπεί άμεσα π.χ. οι ηγέτες του Νότου ζήτησαν το 1861 την ανεξαρτησία τους επικαλούμενοι την πολιτική του Βορρά, που τους θεωρούσε πρόσοδο για την βιομηχανική εκδοχή ενός κράτους που εδρεύει στην Ουάσιγκτον, επιχείρημα που είχαν διατυπώσει και για την απόσχιση από τη Βρετανία 85 χρόνια νωρίτερα¹⁷⁵.

Το πέμπτο επιχείρημα αξιολογεί την απόσχιση ως *συνταγή αναρχίας*, με τη ριζική εκδοχή αυτού να καταδικάζει κάθε μορφή αυτονομίας, επειδή πιστεύει ότι θα οδηγήσει σε έναν φαύλο κύκλο όπου η απόδοση συνεχώς περισσότερης αυτονομίας, αναπόφευκτα, θα φέρει αξιώσεις απόσχισης¹⁷⁶. Αν κάθε εθνική ομάδα φέρει δικαίωμα απόσχισης, οι θεσμοί στα παλιά και στα νέα κράτη θα αποδυναμωθούν, πληθυσμιακά και εδαφικά, σε βαθμό που θα αδυνατούν να εκπληρώσουν ικανοποιητικά τις λειτουργίες του σύγχρονου κράτους¹⁷⁷. Στην περίπτωση που δεν τίθενται προϋποθέσεις για την άσκηση του δικαιώματος απόσχισης, όπως απαιτεί λ.χ. η θεωρία δίκαιου σκοπού, ακόμη και τα κράτη με παράδοση συγκεντρωτισμού θα αντιμετωπίσουν αντίστοιχες αξιώσεις¹⁷⁸.

---

¹⁷³ Scott Boykin, *op. cit.* p.74.

¹⁷⁴ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η συλλογιστική της Βρετανίας κατά της ανεξαρτησίας των 13 Αμερικάνικων αποικιών, διατυπώνοντας τους παρακάτω φόβους: η απόσχιση θα σήμαινε την απώλεια των φτηνών πρώτων υλών για τις Βρετανικές επιχειρήσεις και μίας «δέσμιας» αγοράς για τα Βρετανικά προϊόντα. Επίσης, το Βρετανικό ναυτικό θα έχανε σημαντικές προμήθειες, κυρίως ξυλεία, και στρατηγικά λιμάνια για τον έλεγχο των ωκεανών. Τέλος, θα αναστατωνόταν η ισορροπία ισχύος στην Ευρώπη, επειδή οι ηπειρωτικές δυνάμεις θα θεωρούσαν ότι η Βρετανία βρίσκεται σε προσωρινή εξασθένιση και θα επιχειρούσαν να επεκτείνουν την επιρροή τους σε άλλες περιφέρειες. Viva Ona Bartkus, *op. cit.* p.54.

¹⁷⁵ Donald W. Livingston, *op. cit.* pp.17-18.

¹⁷⁶ Wayne Norman, *Negotiating Nationalism*, *op. cit.* p.74.

¹⁷⁷ Christopher Heath Wellman, *op. cit.* pp.7-8.

¹⁷⁸ Σύμφωνα με το σενάριο αυτό, η Γαλλία πρέπει να φοβάται την απόσχιση της Αλσατίας, της Βρετάνης και της Κορσικής. Christian Tomuschat, *op. cit.* p.24.

Το έκτο επιχείρημα τονίζει τα *οφέλη παραμονής* στο κεντρικό κράτος στους τομείς της οικονομίας, της κοινωνίας και της ασφάλειας. Τα οικονομικά οφέλη παρουσιάζονται με δύο τρόπους: α) Η ενοποίηση μικρών περιφερειακών οικονομιών σε ένα συνεκτικό πλαίσιο κανόνων προσφέρει αρκετές ευκαιρίες οικονομικής ανόδου στους πολίτες π.χ. πρόσβαση σε μεγάλες αγορές για τα προϊόντα, πρόσβαση σε πρώτες ύλες, συμμετοχή σε μεγάλα δίκτυα επικοινωνιών και μεταφορών κ.ά. β) οι λιγότερο αναπτυγμένες περιοχές συχνά επωφελούνται της αναδιανομής πόρων από το κράτος, μέσω επιδοτήσεων σε διάφορους τομείς, πολιτική που εξηγεί γιατί οι περιοχές αυτές αντιτίθενται πιο έντονα στο ενδεχόμενο απόσχισης μίας πιο αναπτυγμένης περιφέρειας¹⁷⁹. Τα κοινωνικά οφέλη συνδέονται άμεσα με τα οικονομικά, καθώς η έλλιπής χρηματοδότηση δεν επιτρέπει την εφαρμογή κοινωνικών προγραμμάτων προς όφελος της μειονότητας, ειδικά στον τομέα της εκπαίδευσης π.χ. ο ομοσπονδιακή κυβέρνηση της Ελβετίας επιδοτεί με μεγάλα ποσά τη διατήρηση της Ρομανσικής γλώσσας και κοινότητας, και οι ηγέτες του Καντονιού του Γκριζόν αναγνωρίζουν την ανάγκη να διατηρηθεί αυτή η βοήθεια¹⁸⁰. Στο ίδιο επιχείρημα υπογραμμίζεται και η γενική αντίθεση της διεθνούς κοινότητας στις αποσχίσεις, γεγονός που αποτρέπει τις μειονότητες από τη συλλογιστική του ισοζυγίου κόστους/ οφέλους, η οποία είναι εγγενής σε κάθε αποσχιστικό κίνημα. Στην πράξη καταδεικνύεται ότι η διεθνής κοινότητα σιωπηρά καταδικάζει το δικαίωμα απόσχισης, προβιβάζοντας σε σχεδόν απόλυτη αρχή την εδαφική ακεραιότητα των κρατών¹⁸¹.

Το έβδομο, και τελευταίο, επιχείρημα είναι η υποχρέωση *επιμερισμού του εθνικού χρέους* και από την αποσχιστική οντότητα, με τις αρχές να καθορίζονται το 1983 στη Βιέννη από Επιτροπή Διεθνούς Δικαίου υπό την αιγίδα του ΟΗΕ, παρότι η συνθήκη που συντάχθηκε ουδέποτε εφαρμόστηκε λόγω της μη επικύρωσής της από πολλά κράτη. Οι αρχές είναι α) ότι οι διατάξεις της συνθήκης μπορούν να αντικατασταθούν από αμοιβαία συμφωνία, τονίζοντας έτσι τον εγγενή χαρακτήρα της διαπραγμάτευσης στη διαδικασία επιμερισμού του χρέους β) ότι η ισότητα πρέπει να είναι αναπόσπαστο στοιχείο της διαδικασίας και γ) ότι ο επιμερισμός του χρέους πρέπει να συνδέεται, μεταξύ άλλων, με

¹⁷⁹ Το παράδειγμα του Κεμπέκ έχει καταδείξει ότι, το επιχείρημα των οικονομικών οφελών υιοθετεί πρώτα η επιχειρηματική κοινότητα κάθε περιοχής, επειδή σταθμίζει και τις οικονομικές θυσίες που απαιτούνται για την ανεξαρτησία. Viva Ona Bartkus, *op. cit.* p.38.

¹⁸⁰ *Ibid.* p.44.

¹⁸¹ *Ibid.* p.68.

τον τρόπο που η περιουσία που αφορά το χρέος κατανέμεται μεταξύ των δύο μερών. Η πρόθεση της τελευταίας αρχής είναι να συμπεριλάβει τον τύπο περιουσίας, όπως τις κρατικές δομές, που δημιουργήθηκαν εξαρχής από κρατικές δαπάνες και συνέβαλαν στη δημιουργία του κρατικού χρέους¹⁸². Η Επιτροπή Badinter για την πρώην Γιουγκοσλαβία ασχολήθηκε με το ίδιο ζήτημα, και η τελική συμφωνία που επιτεύχθηκε βασίστηκε στις παραπάνω αρχές, οι οποίες έχουν μεταφραστεί σε πρακτικές που έχουν υιοθετήσει το ΔΝΤ και η Παγκόσμια Τράπεζα¹⁸³.

---

¹⁸² Σύμφωνα με το σχετικό άρθρο, το υπ' αριθμόν 40, «Όταν μέρος ή μέρη της επικράτειας ενός Κράτους αποχωρούν από το Κράτος, και συγκροτούν ένα Κράτος, και εκτός αν το προκάτοχο Κράτος και το διάδοχο Κράτος συμφωνήσουν διαφορετικά, το χρέος του προκάτοχου Κράτους θα περάσει στο διάδοχο Κράτος σε δίκαια αναλογία, λαμβάνοντας υπόψη, εν προκειμένω, την περιουσία, τα δικαιώματα και τα συμφέροντα που περνούν στο διάδοχο Κράτος σε σχέση με το Κρατικό χρέος». Jim and Margaret Cuthbert, “Issues surrounding the sharing of UK debt post independence”, *The Jimmy Reid Foundation*, January 2014, pp.3-4.

¹⁸³ Andreas Zimmermann, “Secession and the law of State succession” in Marcelo G. Kohen (ed.), Secession. International Law Perspectives, Cambridge: Cambridge University Press 2006, p.221.